YIL: 4 • SAYI: 36 MAYIS - HAZİRAN 2021 • 15 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Mehmet Ali & Akşamsefası

En Çok Okunmayan Yazar: Orhan Pamuk
YALÇIN KÜÇÜK

Aydın Bir Halkbilimci: Mehmet İlhan Başgöz
METİN TURAN

Akılsızlaştırma Mekanizmaları-2
TAYLAN KARA

Ayfer Tunç ve Hakan Günday'lardan Bir Ordu
OSMAN ÇUTSAY

"Corona"nın Dilimize Getirdikleri
ADNAN ACAR

Romanlarını Kahvelerde Tasarlayan Yazar: Orhan Kemal
B. SADIK ALBAYRAK

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Devlet hukuksuz kalınca halk aç kalır, kul köle tutsak olur.

***

Küçük oğlum sevecenlikle sanatın ve felsefenin palyaçosu olduğumu söyledi bana. Hep bunu olmak istemiştim. Başarmışım demek ki!

***

Aydının görevi aydınlatmak, uyandırmak ve cesaretlendirmektir. Bunun için önce kendinden başlamalıdır.

***

Biz doğayı ve insanlığı devri daim makinesi sanıyoruz.

***

Bir yere
Hoş gelmeli
Göze hoş gelmeli
Gönle hoş gelmeli
Değilse hoş görmeli

***

Bir diktatörün arzusu her zaman seçimsiz alaşağı edilmesidir. Seçimle gitmek onur kırıcıdır. Bu yola asla izin vermez.

***

Diktatörle çuvala girilmez.

***

Mahkeme heyetlerinin utandığı sanıkları vardır.

***

Bazen boyunu aşar hayat
Yüzme bilmiyorsan
Boğulursun
Yoksa
Bir sevgilin
Kurtarmaya gelen

***

Vatikan'ın üçüncü adamı da oğlancı çıkmış. Din bu, kaçanla uçan kurtuluyor!

***

Çarmıh kanatlarımız olduğu için var.

***

Okurum benim öğretmenimdir.

***

Biz şu üç şeyi bilmeyiz:
1. Özür dilemek
2. Teşekkür etmek
3. Takdir etmek
Bunları yaparsak küçüleceğimizi sanacak denli de aptalızdır.

***

Kapitalin kimin elinde olduğu değil, nasıl kullanıldığı önemlidir.
Elbette elinde tutan, nasıl kullanacağını kendi belirliyor. Sorun bu ayrıcalıktan doğuyor. İşte bunun için demokratik bir sosyalizmin bu çerçeveyi belirlemesi zorunlu. Paranın gücüne karşı bireyin ve halkın gücünü harekete geçirmek zorundayız.

***

Herkes kendi küçük adacığında, gelmekte olan kasırgaya burun kıvırmakta.

***

Birey kitlede çözünür.

***

Laikliği ne denli övseniz yetmez, ne denli dövseler ölmez. Layık olalım yurttaşlar!

***

Kitle kalabalık
Sesi yüksek
Soluğu kesik
Belleği kısa
Anlağı uyuşmuş
Bir doğa gücüdür

***

Hüzün
Bir noktadan sonsuz doğru geçer
Sevinç
İki noktadan tek doğru geçer
Öfke
Üç noktadan bir düzlem
Aşk
Olursun mekânda zamanda ey balçık

***

Her eğri kısaldıkça doğrulur. Her doğru uzadıkça eğrilir.

***

Birey kitlede çözünür.

***

Düşünce ve sanat yapıtlarından ad vererek almak çalmak değildir. Çalmak bir hukuk dışı mülkiyet ilişkisidir. Usus fuructus abusus yetkisinin onaysız ele geçirilmesidir. Düşünce yapıtlarının kullanımı ve yararlanılması yayımlandığı anda kamuya geçer. Ortada yalnızca kimin olduğu sorunu kalır. Bunu da belirterek ondan herkes (kamu) dilediğince yararlanabilir. Kapitalizmin bencil hırsını içselleştirmenin âlemi yoktur.

***

Siyaset halkın siyaseti değil, halka tebelleş olmuş bir zümrenin siyasetidir. Devlet için de böyledir bu.

ISSN 2619-9432
9 772619 943009 >

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 4 • SAYI: 36 • MAYIS–HAZİRAN 2021
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

İNTERNET EDİTÖRÜ:
BUKET ÖZSANAT

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ TABLO:
"2 HAZİRAN'DAN 3 HAZİRAN'A
ORHAN KEMAL VE NÂZIM HİKMET"
HAYDAR ÖZAY
70x100 cm., Kâğıt Üzerine Akrilik, 2021

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelendergisi.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com
FACEBOOK: yenigelendergisi
İNSTAGRAM: yenigelendergi

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK, ZEYTİNBURNU,
İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929 HESABINA
VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029 NO'LU
POSTA ÇEKİ HESABINA
200 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

1 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

2 • **BİNDİĞİ DALI KESENLER**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **ALPER YALMAN**
MUSTAFA GÖKSOY

4 • **AYDIN BİR HALKBİLİMCİ: MEHMET İLHAN BAŞGÖZ...**
METİN TURAN

4 • **AKILSIZLAŞTIRMA MEKANİZMALARI-2**
TAYLAN KARA

18 • **EN ÇOK OKUNMAYAN YAZAR: ORHAN PAMUK**
YALÇIN KÜÇÜK

29 • **KİRAZDI**
AHMET ÖZER

30 • **GÜNÜMÜZ TÜRK EDEBİYATI:**
AYFER TUNÇ VE HAKAN GÜNDAY'LARDAN BİR ORDU
OSMAN ÇUTSAY

36 • **BELLETEN**
MEHMET ERCAN

39 • **KIRMIZI ETEK**
MUTAHHAR AKSARI

40 • **CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI**
MÜZİK VE DEVLET İLİŞKİSİ -4-
EKREM ATAER

45 • **KENDİNİ SÜRGÜN ETMİŞ EL MEMLEKETİNE**
ALİ EKBER ATAŞ

46 • **SANAT TARİHİ YAZARLIĞI BAĞLAMINDA VASARİ**
TUĞÇE ÇELİK

49 • **ŞİKÂYET SURESİ**
GÜNEL ALTINTAŞ

50 • **İKİNCİ YENİ'DEN LİRİK SİYASAL ŞİİRE ERGİN GÜNÇE**
GÖKHAN SERDAR ÖZAKTAŞ

53 • **HAYATTA BENİ EN ÇOK ANAM SEVDİ**
A. KADİR PAKSOY

54 • **BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2021 MAYIS**
UZATMALARI OYNAYAN EVLİLİKLER
DR. ULVİ ÖZDEMİR

59 • **DÜŞTÜM**
ASIM ÖZTÜRK

60 • **OKUMAK YAZMAK VE KİTAPLAR ÜZERİNE DÜŞÜNMEK:**
ARMARIUS
UBEYDULLAH GÜNEL

65 • **KÜBALI BİR KARİKATÜRİST TANIDIM**
MUSTAFA BİLGİN

66 • **"CORONA"NIN DİLİMİZE GETİRDİKLERİ**
ADNAN ACAR

69 • **BAYRAM DAYI**
VİCDAN EFE

70 • **HARİTALAR, DOĞA VE İLETİŞİM İKLİMİ**
DOĞAN SEVİMBİKE

72 • **FIRAT CEWERİ'YLE SÖYLEŞİ**
"MUSA ANTER, ÇIKACAKSAN İSVEÇ'E GİT DEDİ"
MÜSLÜM KABADAYI

77 • **İLHAN ŞEŞEN'DEN "HAYATIM HİKÂYE"**
NURDANE ÖZDEMİR SAĞKAN

78 • **ROMANLARINI KAHVELERDE**
TASARLAYAN YAZAR: ORHAN KEMAL
B. SADIK ALBAYRAK

BİNDİĞİ DALI KESENLER

Nasreddin Hoca'dan beri kulağımıza küpedir; bindiğimiz dalı kesmeyiz. Tepe üstü yuvarlanacağımızı biliriz. Peki, gerçekten bilir miyiz?

Okurlarımız telefon ediyor, filanca zincir kitabevine Yeni Gelen sipariş etmişler, günler geçtiği, birkaç kere uğrayıp sordukları halde dergi getirilmemiş. Kitap satarak ayakta kalmaya çalışan kitabevi sahipleri, bu çığ gibi işsizlikte asgari ücretle iş bulmuş çalışanları, kültür dergilerinin okur yazar yetiştiren, kitap okuyan, satın alarak evinde kitaplık kuran insanları yetiştiren bir okul olduğunu bilmiyorlar. Dergilerin piyasanın yok ettiği bir kültürü, okuma yazma, daha doğrusu öğrenme, düşünme ve değiştirme iradesi taşıyan insanları yaşatma ve yaratma çabası içinde çalışan birer okul olduğunun bilincinde değiller. Dergilerin yok olması, kitap okuma kültürü olan insanların yetişmesinin koşullarının da kısıtlanması demek. Bu gidişle kitabevleri kapanıp yerini kebapçılara bırakıyor. Köklü ve derinlikli bilgi edinme araçları kitap okurluğunun yerini bölük pörçük, yalan yanlış telefon okurluğu alıyor.

Dergimizi sorana güleryüz göstermeyen, Emek dağıtımdan sipariş vererek getirtip okura ulaştırmayan kitabevleri bindiği dalı kestiğini bilmiyorlar. Şu salgın günlerinde sırtımıza vurarak götürdüğüm dergileri bugün cumartesi, cumartesileri dergi almıyoruz diyerek geri göndermeye çalışan, koşulların zorluğuna ilişkin hiçbir açıklamamızı dinlemeyen kitabevi çalışanı kardeşim, bindiğin dalı kesiyorsun. Böyle giderse yalnız sen düşmeyeceksin, bizi de, üreterek, paylaşarak, kardeşçe yaşanan bir toplum kurmak için okuyup yazan bizleri de peşinden sürükleyeceksin.

***

Her ay yüzlerce dergiyi abonelere postalıyoruz. El arabasına yükleyip zorlukla sürüklediğim tepeleme dergi çuvalını postaneye götürürken matbaacı kardeşim, bu devirde bu kadar abone bulduğuna göre işlerin yolunda dercesine bakıyor. PTT memuru dergileri makineden geçirmek için yarım saat uğraşıyor. Her ay okurlardan bu dergilerin bazılarının ulaşmadığı haberini alıyoruz. Çoğu taşeron şirketlerin ücretli kölesi haline getirilmiş bazı PTT dağıtıcıları, dergiyi adresine götürmüyorlar. Salgında iş yükü birkaç kat artan postacı kardeşimiz, alıcısına teslim etmek yerine bir yerlere attığı dergide ne yazdığını bilse, insanca koşullarda çalışan bir emekçi olmasının yolunu belki de bizlerle birlikte red, kurgu, ütopya mücadelesinde aramaya çalışacak. Oysa o, hepimizin geleceğinde katkısı olacak bir ağacın bindiği dalını baltaladığının farkında bile değil.

Her ay dergi yüklü el arabasını postaneye sürüklerken, "bu kadar abone bulduğuna göre işlerin yolunda" diye düşünen matbaacı dostumuzun bilmediği bir acı gerçek var. Abonelerimizin yalnızca üçte biri aboneliklerini yeniliyor ve gönderdiğimiz dergilerin üçte ikisi karşılıksız gönderiliyor. Tıpkı her ay ülkenin değişik şehirlerindeki kitabevlerine karşılıksız gönderilen üç yüzden fazla dergi gibi.

Sevgili Yeni Gelen abonesi kardeşim, bu derginin yayınlanması için senin katkından başka bir gelirimiz olmadığını bilmeni isterim. Bu derginin yayınlanmasını yalnızca kendi bireysel çıkarınla değerlendirmen yeterli olmaz; bazılarınız yeterince ilginç bulmayabilirsiniz, okumaya zaman bulamayabilirsiniz, beğenmeyebilirsiniz. Yeni Gelen'i daha iyi değerlendirmek için toplumsal anlamını da göz önünde bulundurmak gerekir. Tekellerin insanı yozlaştıran kültürü karşısında bir mücadele mevzisi oluşturmaya çalıştığımızı bilmelisiniz. İnsanı sadece bir iş hayvanı haline getirmeye çalışan düzene karşı insanın tarihi, sanatı, edebiyatı, felsefesiyle büyük ve yaratıcı bir kültür varlığı olduğunu somutlayan bir dergi yayınladığımızı bilmelisiniz. Yeni Gelen, tekellerin çıkarı için insanı, toplumu ve doğayı piyasaya düşüren bu çürümüş kültürde düşüncenin, sanatın, onurlu ve gelişmiş insanın kavgasını veriyor. Bu çürümüş düzende diri ve temiz kalabilenlerin bir adası olmaya çalışıyor.

Sevgili abone kardeşlerim, Yeni Gelen'e katkınızı yapmayarak bindiğiniz dalı kestiğinizi görmenizi isterim.

***

Elbette sizler Turhan'ın karikatüründeki adam değilsiniz; bencil çıkarları için bir saniye bile duraksamadan insanı, toplumu, doğayı yok etmeye girişen tekelcilerin resmidir. Yakın tarihimiz o kalem kırıldığında ne acılar yaşadığımızın hikâyesi, romanı, şiiridir. Asıl mesele bindiğimiz dalları kesmemeyi öğrenmek kadar, bindiğimiz dalları kesen sömürücüleri önlemenin yolunu bulmak ve geliştirmektir.

Ağacımızı hep yeşil, dallarımızı hep güçlü kılalım...

■ B. SADIK ALBAYRAK

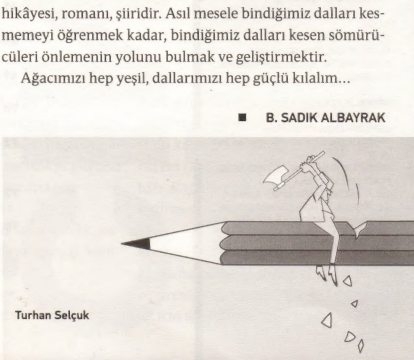

Turhan Selçuk

ALPER YALMAN

■ MUSTAFA GÖKSOY

13 Haziran 2020

Gözlerin canımda yoldaşım
Sesin sesime kaynaştı
İçimin yangınına kavruldum
Ülküsü serüven dostum
Yaşarken kaybedilen hayatın
Yüreğimde unutulmaz acısı
Toplumsal Kurtuluş mayamız
Yoldaşım canımda gözlerin

Soldan sağa: Mehmet İşbilir, Alper Yalman, B. Sadık Albayrak, Mustafa Göksoy, Taylan Kara; 2015 Kasım, Çınartepe Restoran, Harbiye Antakya.

Aydın Bir Halkbilimci: Mehmet İlhan Başgöz...

■ METİN TURAN

İlhan Başgöz, Fotoğraf: Abdurrahman Türker

Türkiye'nin özellikle cumhuriyetin ilk çeyrek yüzyılında, kalabalık olmasa da, aydın niteliklerini de taşıyan iyi bir eğitimci kadrosu vardır. **Mehmet İlhan Başgöz, tıpkı hocası Pertev Naili Boratav gibi aydın ve de eğitimci halkbilimcilerimizden biridir. O bakımdan da ömrünün sonuna değin özveri ile öğretmeye çalışmış, birikimini paylaşmış, öğrenciler yetiştirmiştir.**

I. "ÖĞRETMENLERİ ALINMIŞ KÜRSÜLER"

Türkiye'de biyografi yazarlığı, güzel örnekleri pek az olan bir alandır. Bunu, uzun yüzyıllar sözlü gelenekten beslenmiş olmaya bağlayabiliriz ama, yazılı kültürü de zayıf olmayan bir toplumuz. Ayrıca, kişisel tarihi dedikodu mahiyetinde merak etme dürtümüzün zenginliği de akla getirilirse, 'gerçeğe' ulaşma, doğru olana erişme gibi bir telaşımızın olmadığı ortaya çıkıyor. İlhan Başgöz, kimi kaynaklarda 1923 yazsa da kendisinin anlattığına göre 1921 yılında arpalar biçilirken, Sıvas'a bağlı Gemerek'te dünyaya geldi.

Cumhuriyetle yaşıt bir bilim insanı. Dolayısıyla, İlhan Başgöz'ün hayat hikâyesinin ayrıntılarına girmek, bir anlamda cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin düşünsel haritasını da anlamak gibidir.

1940 yılında Sivas Lisesini bitiren dokuz kişiden biridir. Burslu okuma olanağı sağladığı için, önce Ziraat Fakültesi'ne, sonra da türlü sıkıntılarını çekmek yanında adıyla özdeşleşen folklorcu kimliğini kazandığı Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne girer.

1964, DTCF'den hocası Wolfram Eberhard ile Berkeley'de (M. Turan arşivi).

O dönem fakültede hocanın andığı üzere, **Saffet Korkut, Tahsin Banguoğlu, Pertev Naili Boratav, İbrahim Necmi Dilmen, Abdülbaki Gölpınarlı, Wolfram Eberhard, Ferid Kam** gibi çok iyi bir kadro vardır.

'Aydın' kavramı, tam da bu isimleri anınca akla geliyor; her akademisyen aydın mıdır, diye. Soru sorulduğuna göre, her akademisyen aydın değildir sonucunu da çıkarabiliriz. Sadece bu soruyla da sınırlı tutmamak gerekiyor, özellikle 1980, yani YÖK sonrası üniversitelerin akademik özerklik ve bilimsel özgürlükten yoksun bir şekilde 'istihdam' kurumları olarak görülmesinin de bunda payı çoktur. Hiç uzağa gitmeden, **Pertev Naili Boratav, Sedat Veyis Örnek ve İlhan Başgöz** isimleriyle özdeşleşmiş DTCF halkbilim bölümünün şu son yirmi otuz yıllık tarihinde neler yapıldı, neler üretildi diye bir bakmak gerekmez mi? Yeri geldi, yazma zorunluluğu hissettim, halkbilim kürsülerinde, özellikle de DTCF'de Sedat Veyis Örnek'in **Türk Halkbilimi** kitabını pek heyecanla referans alıp kaynak gösterdiğini yineleyenler, o kitabın ana akışını oluşturan hayatın geçiş safhalarını anlattığı 'Doğum, Düğün, Ölüm' başlıklarının neresinde kalmışlardır? Hadi orasını atladılar, başlıbaşına bir kitap olan **Anadolu Folklorunda Ölüm**'ü de mi anımsamadılar? Gelenek, milli kültür, maneviyat, değer... Eee hocam bunların neresindeydiniz diye sormazlar mı?... DTCF'deki törende, bölümün öğretim üyelerinden sadece iki, öğrencilerinden de 3-5 kişi vardı. İyi de bu bölümün, eski yeni hocaları öğrencilerine milli ve de manevi değerleri, gelenekleri, töre ve törenleri anlatmıyorlar mıydı?

Sağolsun, Türkiye'ye getirilme aşamasından son yolculuğuna değin her zaman ilgisini sakınmayan rektör **Prof. Dr. Necdet Ünüvar** ve halkbilim bölüm başkanı **Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz**'in, ayrıca cenaze töreninin düzenlenmesinden, sırlanmasına değin hep hocanın sevenleriyle birlikte olan rektör yardımcısı **Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç** ve dekan **Prof. Dr. Levent Karapınar**'ın çabalarını özellikle belirtmek istiyorum. İnsani bir görevdir diye geçilebilir ama başka meslektaşlarından da beklenen bu değil midir: İnsani bir görev. İnsani görev kişilere olduğu kadar topluma karşı sorumluğun da bir ifadesidir.

Türkiye'nin özellikle cumhuriyetin ilk çeyrek yüzyılında, kalabalık olmasa da, aydın niteliklerini de taşıyan iyi bir eğitimci kadrosu vardır. **Mehmet İlhan Başgöz**, tıpkı hocası Pertev Naili Boratav gibi aydın ve de eğitimci halkbilimcilerimizden biridir. O bakımdan da ömrünün sonuna değin özveri ile öğretmeye çalışmış, birikimini paylaşmış, öğrenciler yetiştirmiştir.

MECLİS KARARIYLA KAPATILAN FOLKLOR BÖLÜMÜ

Başgöz'ün öğrencilik yılları, ikinci dünya savaşının sert rüzgârının estiği bir döneme denk gelir. Alman orduları bir silindir gibi, Fransa'yı, Danimarka'yı, İskandinav ülkelerini, Polonya'yı, Romanya'yı ezmiş, Sovyetler Birliği içlerine kadar ilerlemiştir. Böyle bir kuşatılmışlık içerisinde, Türkiye'de de bir yandan savaş karşıtı görüşler dillendirilirken, memleketin kurtuluşunu kendi halkının yerine 'dönemin güçlüsü'ne dayanarak şahlandırma gayretinde, Nazi hayranlığı da boyvermektedir. İlginçtir, kurtuluşu güçlü egemende arayanlar ve bu hayranlık içerisinde olanlar kendilerini memleketin öz sahibi addetmek gibi sahte milliyetçilikten de uzak durmayacaklardır. Akla ziyan olan da bu değil mi? Bir yandan memleketine karşı, insanlığa karşı sorumluluklarından kaçacaksın, üzerine düşen görevi layıkıyla yapmayacaksın, sonra da bu sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmeye çalışanlara kara çalıp zeytinyağı gibi üste çıkacaksın. Bu, iyimser bir yorumla, doğru ile gerçeği birbirinden ayıramayan, sağduyu yerine duygunun seline kapılan üçüncü dünya ülke aydınlarına özgü çarpık bir saplantıdır.

Ernst Hirsch

Ernst Hirsch: "Ben söz alarak hazırlık soruşturması dosyasını istedim. Böyle bir şey yoktu... Peki suçlanan kişiler bu konuda dinlendi mi? Tıp Fakülteli meslektaşım 'Buna hacet yok, hepimiz onların komünist olduğunu biliyoruz' cevabını verdi. 'Özür dilerim, ben bilmiyorum; ama bir hukukçu olarak, her suçlanan kişinin en temel hakkının dinlenme hakkı olduğuna işaret ederim' dedim."

DTCF'de doktorasını tamamladığı 1949 yılında, ilmi yardımcı olarak atandığı kürsü kapatılmış, dünya tarihinde görülmemiş bir garabetle, TBMM Bütçe Komisyonu **Behice Boran** ve **Niyazi Berkes**'in hocası oldukları bölümden sosyoloji dersi ile Pertev Naili Boratav'ın öğretim üyesi olduğu folklor kürsüsünü lağvetmiştir. Süreç çok ilginçtir. Bu üç öğretim üyesi hazırlık soruşturması dahi yapılmadan, siyasi baskı ve yukarıdan gelen emirlerle Ankara Üniversitesi Senatosu'nun kararıyla bakanlık emrine alınmışlar, ardından da yukarıda belirttiğim gibi "TBMM devreye sokularak, tarihinde isim vererek üç kişi için kanun" (Başgöz, 2017: 134) çıkartılarak bölümleri kapatılmıştır. Üniversitelerin özerkliğine indirilen ve kişiye özgü yasayla yapılan bu hukukdışılığa sadece iki kişi itiraz etmiştir: **Adnan Adıvar** ve **Sadık Aldoğan**.

Bugün olduğu gibi, o günlerde de bilim ahlakı ile çıkarı birbirine karıştıranlar olduğu gibi, erdemli ve vicdanlı bilim insanları da vardır. Biraz uzun bir alıntı olacak ama, olaya ilişkin, Ankara Üniversitesi senato üyesi olan **Prof. Dr. Ernst Hirsch**'in anılarında geçen şu tanıklık çok önemlidir: **"Senato 10 Ocak 1948'de toplantı. Tıp Fakültesi senatörü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden iki doçentle bir profesörün hocalık görevinde kalmalarını imkânsız kılacak biçimde, üniversitenin şeref ve haysiyetini zedeleyen davranışlardan ötürü üniversiteden çıkarılmaları önerisini getirdi. Ben söz alarak hazırlık soruşturması dosyasını istedim. Böyle bir şey yoktu... Peki suçlanan kişiler bu konuda dinlendi mi? Tıp Fakülteli meslektaşım 'Buna hacet yok, hepimiz onların komünist olduğunu biliyoruz' cevabını verdi. 'Özür dilerim, ben bilmiyorum; ama bir hukukçu olarak, her suçlanan kişinin en temel hakkının dinlenme hakkı olduğuna işaret ederim' dedim. Tıp Fakültesi dekanı buna kesinlikle karşı çıktı. Bunun üzerine ben de 'Pekala sayın meslektaşım' dedim, 'o zaman ben de şu andan itibaren körbarsağın sol omuzda olduğunu iddia ediyorum' dedim. Hiddetten kendini**

kaybeden Tıp Senatörü üzerime saldırmak istedi, öteki senato üyeleri onu ancak zapt edebildiler (Hirsch, 1985:425).

II. TOKAT LİSESİ'NDE ÖĞRETMENLİK

DTCF'deki kürsü kapatılınca, ilmi yardımcılık görevinde bulunan İlhan Başgöz'ün de çalışma alanı kalmamıştır. Hepten iş vermezlik edilmez, çünkü üniversiteyi burslu okumuştur. 1949'da doktorasını tamamlamış olarak Tokat Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak sürülür. Tokat'a varmadan şanı, şöhreti de duyulur: "Bir solcu edebiyat öğretmeni geliyor, aman ha dikkatli olun!"

Tokat'a vardığının ikinci günü Öğretmenler Birliği'nde seçim vardır. DTCF'de öğrenci birliği başkanlığı yapmış, üstelik doktoralı biri olarak İlhan Başgöz bir konuşma yapar. Solculuğundan habersiz öğretmenler, birliğe başkan seçerler. Milli Eğitim Müdürünü telaş alıyor, doğru valiye. Tokat Valisi, türkülerimizin belleği **Muzaffer Sarısözen**'in akrabası **Abdulkadir Sarısözen**'dir. "Daha iyi ya" diyor; "şimdi eline yetki geçti, ne mal olduğunu gösterecektir. Bekleyin."

"Elime yetki geçti ve onlar iki yıl beklediler" diyor Başgöz ve ekliyor: "Sonraki dedikodulara göre çok kurnaz adammışım, hiç açık vermemişim. Bense öğretmen olmanın coşkulu sevinci içindeydim. Başka bir derdim yoktu" (Başgöz, 2017:167)

Tokat lisesindeki iki yıllık öğretmenliği ile birlikte Öğretmenler Birliği başkanlığı döneminde bir dolu sosyal etkinlik gerçekleştirir. Öğretmenlerin birbirleriyle kaynaşmaları, zaten daracık olan sosyal hayatın renklenmesi için öğretmenler lokalinin öğretmenlerin yanı sıra kentte görev yapan başka meslek gruplarına da açılmasını sağlamak, oralarda şiir geceleri, mani çekmeler, tombala oynamalar gibi etkinlikler düzenlemek bunlardan bazılarıdır. Öğrencilerin ders dışı kitap ve dergi okumaları için uğraş verir, onlar için erişilmesi imkânsız gibi görünen şair ve yazarlarla iletişimlerini kurmayı başarır. **Bedri Rahmi Eyüboğlu** bunlardan biridir. **Safiye Ayla**'yı Tokat'a davet eder ve bir konser vermesini sağlar. Bu öğrencileri arasında, Türk edebiyatının önemli öykü ve romancılarından **Erdal Öz** de vardır. Hatta Öz'ün *'Sular Ne Güzelse'* adlı hikâye kitabına ismini de veren öyküsünün kahramanı İlhan Başgöz hocadır. Bir diğer öğrencisi, çeşitli bakanlıklar da yapmış olan ve hocanın emeğini asla unutmayan Ali Şevki Erek'tir. 1950'de, dönemin Tokat Valisi **Bekir Suphi Aktan**'ın önerisiyle **Albert Gabriel**'in *Monuments Turcs d'Anatolie* alı Fransızca kitabından Tokatla ilgili bölümün çevirisini yapar. Ne var ki bu verimli ve coşkulu günler çok sürmez. Gençliğinde solcu ve **Nâzım Hikmet** hayranı **Tevfik İleri** DP'nin Milli Eğitim Bakanı olur. İlhan hocanın deyimiyle kendisini temize çıkarmak için adı solcuya çıkmış bütün öğretmen ve bakanlık memurlarını kitaplıklara ve pasif görevlere sürer.

İlhan Başgöz ve Metin Turan 28 Nisan 2011 Bartın Edebiyat Günlerinde (Fotoğraf: Keramettin Çetin arşivi).

Başgöz, yüz yıllık ömrünün büyük bir bölümünü Türkiye'nin zengin eğitim tarihi ve halk birikimine adamış olmakla anlaşıldıkça ufuk zenginliğine kavuşacağımız isimlerden birisi.

O yıllarda, İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü Üyelerinden, **Edmond Saussey**'in yazdığı ve Başgöz'ün Fransızca'dan çevirdiği *Türk Halk Edebiyatı* (Ankara, 1952) adlı elkitabının, halk edebiyatı alanında sonraki yıllarda yapılan çalışmalara zemin oluşturduğunu özellikle anımsatmak gerekiyor.

Hocanın Saussey'den yaptığı bu çeviriyi, başka çeviri çalışmaları izler. Levazım yedek subay olarak Kars'ta 14'üncü Süvari Tümeni'nde askerliğini yaparken, bir yandan da ünlü İslam tarihi araştırmacısı, **Ignaz Goldziher**'den *İslamda Fıkıh ve Akaid* adlı kitabı Fransızcadan çevirir. Bu kitap 2004 yılında yayımlanacaktır.

Sonuçta ne mi olur? O vaktin Milli Eğitim Bakanlığı kurallarına göre öğretmen atananlar iki yıl vekil olarak

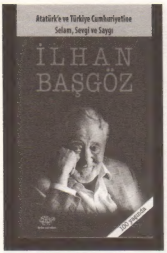

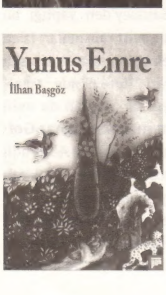

çalışır, sonra asil öğretmenliğe geçerlerdi. Ama Milli Eğitim Bakanı, Başgöz'ü asil öğretmenliğe layık görmez ve terfi ettirmez. İki yılı doldurduğu için de Tokat Lisesi'ndeki öğretmenliğine son verilir (Başgöz, 2017:183).

İngilizce yanı sıra Fransızca yayınları da olur ve özellikle bilmeceler, Türk halk hikâyeleri ve Nasreddin Hoca anlatmalarıyla ilgili çalışmalarıyla dünya halkbilimi çevrelerinin dikkatini Türk folkloruna çeker.

5 Ocak 2021 tarihinde, Amerika'dan Ankara'ya döndüğünden bir süre sonra, 11 Şubat 2021'de görüştüğümüzde yine uzunca bir sohbet etme olanağımız oldu. 1940'larda kendisinin de çevirdiği **Joseph Kessel**'in İkinci Dünya Savaşı sırasında, Nazilere karşı Fransız direnişini anlatan *Gölgeler Ordusu* romanından söz etti. Bana uzunca romanı, kahramanlarını anlattı. "Bunu o vakit çevirdim. 300 sayfa kadar. Daktilo ettim. Fakat başka birisi, ismi pek de bilinmeyen birisi de çevirmiş. 1945 yılında o çeviri yayımlanınca benimki kaldı. Sonra o çeviride çokça hatalar vardı, tek tek onları tespit ettim. Bilgisayarda var. Bunu yayımlayalım. Çok emek verdiğim bir tercümedir" dedi.

Fransızca bilgi ve ilgisini sorduğumda da liseden öğretmeni Şahap Şımay ve DTCF'den **Bedrettin Tuncel** ismini andı. "Şahap Şımay temelimizi oluşturdu, müthiş bir öğretmendi ve Bedrettin Tuncel de yetkinleşmemi sağladı."

İlhan Başgöz Hocanın, makale ve kitap olarak yayımlanmış çalışmaları yanı sıra, hazırlanması ve yayımlanmasında bir biçimde katkıları olan çalışmalar da vardır. Örneğin, İçel Müftüsü, **Sait Uğur**'un İçel Folkloru adlı iki ciltlik kitabı. Bu çalışma, Ahmet Kutsi Tecer'in yönlendirmesiyle İlhan Başgöz'ün düzenlemesi sonucunda yayımlanmıştır.

Yine bilebildiklerimi paylaşabiliyorum: 1967 yılında Aşık Veysel'in kendi sesinden kaydettiği ve Kültür Bakanlığı tarafından *Dostlar Seni Unutmadı* adıyla yayımlanan CD. Kalan Müzik tarafından geçtiğimiz yıllarda yayımlanan Urfa Türkülerinin has yorumcusu **Mahmut Güzelgöz**'den derlediklerı ve onun sesinden kaydettikleri... Sonra, yine Güzelgöz'den derleyip Urfa Belediyesi'ne armağan ettiği türküler...

III. BARTIN'DA ÖĞRENCİLERLE ON YAŞ GENÇLEŞMEK

İlhan Başgöz hocamla çokça yolculuklarımız, buluşmalarımız, sohbetlerimiz oldu. Ankara'da, Bilkent ve ODTÜ'de hocalık yaptığı dönemlerde çoğu kez ben onun lojmanına gider, saatlerce sohbet eder, üniversitelerden, edebiyat dünyasından, dünya işlerinden, siyasetten konuşurduk. Bazen de benim konuğum olur, uzun süre kahvaltı masasında sohbetlerini dinlerdim. Bunları ayrıca yazmak istiyorum. Ne var ki bunlar içerisinde 28 Nisan 2011 tarihinde, Bartın'da dönemin valisi **İsa Küçük**'ün varlığında öğretmen şair dostum **Kerametin Çetin**'in gayretleriyle gerçekleştirilen "Bartın Edebiyat Günleri" kapsamında ikimizin konuşmacı olduğu **Folklor ve Edebiyat** paneli için yaptığımız yolculuk en keyifli olanlarındandı. Panelin gerçekleştirildiği 300 kişilik salonun tüm koltukları ağırlıklı olarak Bartın Köksal Toptan Lisesi'nin öğrencileriyle doluydu ve ayakta da yaklaşık 60 kadar izleyici vardı. İki saati aşkın süre boyunca salondakilerin bir an olsun dikkati azalmadı, aksine hemen herkes merakla Hocanın anlattıklarını dinleti. Çay, kahvaltı molası verdiğimiz mekânlar, oradakilerle sohbetler, tattıklarımız... Hoca, panel konuşmasının kapsamında oradaki öğrenci ve öğretmenlerle birlikte türküler de söyledi. Kitaplarından imzaladı. Saatlerce süren bu etkinlikte anlık olsun yorgunluk belirtisi göstermedi. Konuşmaların sonunda salondakilerle vedalaşırken : "Ben burada, bir lisenin böyle dışarıya açılmasını, ilim ve müspet kültürde beslenmesini Anadolu'da dünyanın sekizinci harikası sayıyorum. Çocuklar inanın bana çok yaşadım, çok yaş gördüm, çok yer

gördüm. Sizde gördüğüm heyecanı, sizde gördüğün çağdaş bilim aşkını, cumhuriyetin değerlerine bağlılığı başka pek az yerde gördüm, üniversitelerde hiç görmedim. Bir de dokuzuncu harika var. Sabahın köründe Ankara'dan yola çık, gidiş geliş sekiz saat yolculuk, sonra burada iki saat sohbet, bu da dünyanın dokuzuncu harikası sayılır..." diye bitirmişti. Dışarı çıktığımızda da içten bir sevinçle Amerika'dan, Kanada'dan dostlarını aradı. "Ben bugün on yaş daha gençleştim, haberiniz ola" diye muştular verdi.

IV. "MUTLULUĞUN RESMİ" OLMAK

İlhan Başgöz, bilgi dağarcığını görerek, yaşayarak, duyumsayıp içselleştirerek zenginleştiren ender sosyal bilimcilerdendir. Halk edebiyatı alanındaki çalışmalarının hemen tamamı ya kendi derlemelerine ya da ilk el kaynaklara dayanır. Emperyalizmin kültür endüstrisi yoluyla hegemonyacı kuşatması ve içerideki siyasal bağnazlığa, bilimsel hoşgörüsüzlüğe karşın, *etnosantrizm* tehlikesine düşmeden, halk kültürü yaratmaları üzerinde özenle durarak bunların keşfedilmesine, yaygınlaşmasına çalışmıştır. Bilim insanının esas işlevinin muğlaklaşmasını isteyen dargörüşlü siyasal iktidara olduğu kadar, o bağnazlığa teslim olan akademiyaya da bir cevaptır İlhan Başgöz'ün çalışmaları. Bilinç ile eylemin diyalektiğine Başgöz Hoca, memleketi sevme tutkusunu da eklemiştir. O direngenlik, o bilimsel tutum ve memleketi sevme tutkusu olmasa, Amerika'daki, Ankara'da Bilkent Üniversitesi'ndeki konforunu bırakıp bir SSK emeklisi maaşının yarısıyla Van'da çalışma coşkusunu yaşayabilir miydi?

"Mutluluğun resmi" bir insandır İlhan Hoca. 2010 yılında Ulusal Eğitim Derneği tarafından kendisine sunulan "Eğitim Onur Ödülü" töreninde yaptığı konuşmayı anımsıyorum, özelikle şunu vurguluyordu: 'Dünyanın en mutlu insanlarındanım. Nâzım Hikmet, Abidin Dino'dan mutluluğun resmini yapmasını istiyordu ya, ikisi de sağ olsaydı, onlara da derdim ki işte o mutluluğun resmi benim!' Yaşamındaki sadelik ve samimiyet yazdıklarının etki gücüyle ters orantılıdır. Sireti gibi suretine de yansıyan aydınlık, kaynağını besbelli hayata tutunma, onu yaşama tutkusundan alıyor. Bir bilim insanı olarak da samimiyeti, sanayi ürünü şeklinde memlekete bir moda salgını gibi yayılıveren ikameci referanslara itibar etmemesinden gelir. Bu bakımdan da hocası Pertev Naili Boratav gibi cazibeli kavramlar yerine kendi toplumunun değerlerini paylaşmakta ısrarcı olur. Uzunca bir dönem Türkiye üniversitelerinde kendinden menkul, sığ bir çevrenin yok saymaya çalışmasına, çalışmalarını öğrencilere okutmamalarına karşın düşünsel derinlikleri ve bilimsel tutarlıklarıyla otorite olma haklarının devamı bundan kaynaklanmaktadır.

Lévi-Straauss'un dediği gibi, "Tarihi bilmeyenler, kendilerini bugünün cahili olmaya mahkûm etmektedirler." Başgöz, bir halkbilimci olduğu kadar yaptıkları ve yazdıklarıyla tarihi bir kişiliktir. Yüz yıllık ömrünün büyük bir bölümünü Türkiye'nin zengin eğitim tarihi ve halk birikimine adamış olmakla anlaşıldıkça ufuk zenginliğine kavuşacağımız isimlerden birisi. Bu özelliği ile de Türkiye'de hem halkbilim çalışmalarının tarihini anlamamıza, hem de nasıl bir halk kültürü birikimiyle tanışabileceğimize işarettir. Bu nedenle zengin bir hayat birikimi kadar düşünce dünyasına da sahip olan İlhan Başgöz biyografisini okumak, evrende zerre olamayanların, devletin koridorlarında allameyi cihan kesilmelerini anlamak için de somut bir kaynaktır.

VI. DTCF'DEN SON YOLCULUĞUNA

13 Nisan 2021 günü, Ankara'da 'beni artık toprağıma götürün' dedikten birkaç dakika sonra sonsuz yolculuğuna çıkıp, ışık ülkesine aktı.

15 Nisan 2021'de hocası Pertev Naili Boratav'la birlikte kürsüleri kapatıldığı için yurtdışına gitmek zorunda bırakıldıkları DTCF'de düzenlenen törenle her daim isimleri yanyana anılan Enver Gökçe'nin

"Meğer
Müşkil işmiş hürriyet
Savunmayla yetmiyor
Bir başka sevda!
Telden
Demirden geçsen
Mapusu delsen
Ne fayda!"

dizeleriyle Türk Milli Eğitim tarihinin iz bırakmış üç bakanı **Mustafa Necati, Raşit Galip, Hüseyin Vasıf Çınar** ve Enstitülülerin babası **İsmail Hakkı Tonguç**'un da bulunduğu Cebeci Asri Mezarlığı'nda sırlandı.

KAYNAKLAR

- Aka, Pınar (2000); 'İlhan Başgöz'le Halk Edebiyatı Üzerine', **Kanat**, Sayı: 3.
- Başgöz, İlhan(2017); **Gemerek Nire Bloomington Nire**, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- **folklor/edebiyat dergisi** (1988); İlhan Başgöz Özel Sayısı, Sayı: 14, Ankara.
- Gökçe, Enver (1981); **Bütün Şiirleri**, Ayko Yayınları, Ankara.
- Hirsch, Ernst (1985); **Hatıralarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara.
- Pultar, Gönül-Cengiz, Serpil Aygün (2003); **Kardeşliğe Bin Selam İlhan Başgöz İle Söyleşi**, Tetragon Yayınları, İstanbul.

AKILSIZLAŞTIRMA MEKANİZMALARI-2

■ TAYLAN KARA

Siyasal İslamcının söylediğinde anlaşılmaz bir şey yoktur. Siyasal İslamcı, okula "haramdır" diye karşı çıkar. Postmodern solcu, okula "modernitenin bireyi tahakküm altına alma mekanizması" nedeniyle karşı çıkar. Gittikleri yol, ifade etme tarzları, kullanılan jargon farklı olsa da ulaşılan sonuç aynıdır.

3- KARŞITLARIN BİRLİĞİ

Dünyanın en büyük gericiliğini bile "radikal solcu"luğunuza toz kondurmadan destekleyebilirsiniz. Bir siyasal İslamcı savunduğunda kimsenin ciddiye almayacağı bir görüşü, felsefi referanslar göstererek savunabilir ve bunu yaparken hâlâ "radikal solculuk" iddianızı sürdürebilirsiniz. Postmodern felsefe bunu olanaklı kılmaktadır.

Bu tablonun en çok görüldüğü örnekler kendilerini "feminist" ya da "kadın hakları aktivistleri" olarak tanımlayan bazı grupların etkinlikleridir.

(Resmin alındığı yer)[2]

"AŞIRI SOLCU" KALARAK İSLAMCILIK NASIL DESTEKLENİR?

Örneğin "Erkek namahremdir; kadınların olduğu yere erkekler giremez" gibi dine gönderme yapan bu ifade, entelektüel camiada pek alıcı bulmaz. Ama toplantı afişinize "etkinlik erkeklere kapalıdır" diye yazıp bunu "mansplaining"[1] diye adlandırırsanız "solcu feminist" olursunuz.

Aynı uygulamayı, Vaize Emine Leman Uslu Özdinç yapınca "İslamî", Aksu Bora yapınca "feminist" olarak nitelendirilmektedir. Uygulama tamamen aynıdır ama sonuncusunun başında "feminist" yazmaktadır.

Başlığı "SINIF MÜCADELESİ krizler ve çıkışlar" olan, programının en başında Rosa Luxemburg'un sözünün olduğu bir kongrede "erkekler giremez" toplantısı yapılabilir.

Olur ya birileri itiraz ederse "mansplaining" der geçersiniz; feministliğinize ve solculuğunuza hiçbir zarar gelmez. "Mansplaining" ve benzeri kavramlar "ithal edilirken" olduğu gibi alınmakta ve asla sorgulanmamaktadır.

"Erkekler giremez namahrem var" ya da "kadının hâlinden kadın anlar" derseniz size "köylü" ya da "feodal" diyebilirler. Öyle diyeceğinize "mansplaining" deyin; "feminist tavır" almış olursunuz.

Siyasal İslamcı, kız çocuklarının okula gitmesine karşıdır ve kendi içerisinde gayet tutarlıdır. Nijerya'da kurulan "Boko Ha-

(Resmin alındığı yer)[3]

(Resmin alındığı yer)[4]

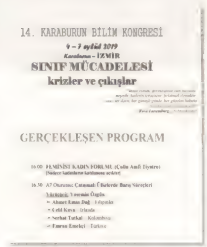

(Resmin alındığı yer)[5]

"Erkekler giremez namahrem var" ya da "kadının hâlinden kadın anlar" derseniz size "köylü" ya da "feodal" diyebilirler. Öyle diyeceğinize "mansplaining" deyin; "feminist tavır" almış olursunuz.

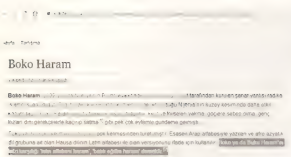

(Resmin alındığı yer)[8]

(Resmin alındığı yer)[9]

ram" adlı İslamcı örgütün isminin tam karşılığı "Batılı eğitim haram"dır.

Ancak sol jargonla konuşacaksanız "okul haramdır" diyemezsiniz ya da "okul haramdır"i "okul haramdır" şeklinde diyemezsiniz. Sol jargonla "okul haramdır" diyecekseniz bunu şu şekilde demelisiniz:

Şayet habitus'u bir nevi "toplumsal olanı bünyeye dâhil etme" biçimi olarak alırsak, burjuva eğitimiyle işçi sınıfının kendi bünyesine dâhil etmeye çalıştığı aktiviteler (yemek, eğlence, spor, sanat vb. pratikler), gerçekte kültürel tahakkümün eğitim ve kültür kılığında temellük edilişinden başka bir şey değildir.[7]

Bu ifadenizi de Pierre Bourdieu veya benzeri bir "tartışılmaz" yazara atıfta bulunarak yazarsanız herkes ikna olacaktır.

***

"Ben eğitime aydınlanmaya spora karşıyım."

Bunları bu şekilde yazarsanız bu pek havalı olmaz ama alttaki gibi alıntılar yaparak yazarsanız hiç kimse sizin solcu olmadığınızı iddia edemez:

Foucault'nun bedene ilişkin soy kütüğünde, tarihsel süreç içinde insan bedenini disiplin altına almak için kullanılan araçların başında eğitim ve çalışma gelmektedir.[9]

***

Bedenin disipline edilmesini sağlayan biyopolitika, kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir öğesi oldu. Modern sonrası günümüz ekonomisinde, bilgi ve teknoloji destekli üretimde ekonomik dengeyi sağlayan üretimden çok tüketim odaklarıdır. Bu dönemde beden üretim işlevinin yerine tüketim işleviyle iktidar için önemli hale gelmiştir. Sağlık, kişisel bakım, genç kalma, formda olma, prezantabl görünme etkinlikleri tüketim ekonomisinin yapı taşlarıdır.[10]

***

Siyasal İslamcının söylediğinde anlaşılmaz bir şey yoktur. Siyasal İslamcı, okula "haramdır" diye karşı çıkar. Postmodern solcu, okula "modernitenin bireyi tahakküm altına alma mekanizması" nedeniyle karşı çıkar. Gittikleri yol, ifade etme tarzları, kullanılan jargon farklı olsa da ulaşılan sonuç aynıdır.

***

Siyasal İslamcı "günah" diyerek "sadece kadınların binebildiği pembe otobüs ister."

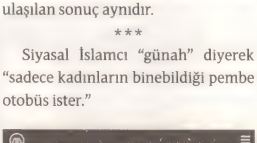

(Resmin alındığı yer)[11]

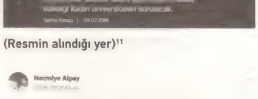

(Resmin alındığı yer)[12]

Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesinde erkeklerin girmesinin yasak olduğu park Anneler Günü'ne özel programla açıldı. Gaziler Mahallesi'nde eskimiş halde bulunan park, Türkoğlu Belediyesi ve Kaymakamlığa bağlı Kadın Akademisi Derneği'nin işbirliğinde yenilenerek kadınlara tahsis edildi. Parktaki görevlilerin tamamı da kadınlardan oluştu. Açılışa katılan annelere çocek dağıtıldı, şehit

(Resmin alındığı yer)[13]

Sadece kadın ve küçük çocukların girebileceği park bin metrekarelik bir alan üzerinde kuruldu. Parka aksaya ve sedir fidanları ile çok sayıda ağaç, bulunuyor. Ortasında kadınların, evvelsinde oturup sohbet edeceği havuz olan park içerisinde çocukların oyun oynayacağı oyuncaklar da bulunuyor.

SİVEREK BELEDİYESİ BU ALANDA İLK

Sadece kadın ve küçük çocukların girebileceği park konusunda birincilik, Şanlıurfa'nın Siverek Belediyesi'nde bulunuyor. Park 15 şubat CHP'li Belediye Başkanı Lami Odabaşı tarafından çay bahçesi olarak yaptırıldı. Şimdiki DYP'li başkan Hasan Çelebi tarafından genişletilip Yılmaz Güney Kültür ve Sanat Parkı'na dönüştürüldü ve kadınlara tahsis edildi.

DYP'li Siverek Belediyesi'nin açtığı parka 12 yaşından büyük erkeklerin girmesi yasak. Şimdilik parkta bir araya gelip çay içmek sohbet eden kadınlar, isterlerse oku ve kâğıt oyunları da oynayabilecek. Parkın girişine de '12 yaşından büyük erkek çocuklar giremez' tabelası asıldı. Parkın çalışanları da kadınlardan oluşuyor.

(Resmin alındığı yer)[14]

(Resmin alındığı yer)[15]

"Solcu feminist" bunu "günah" diye değil "toplu taşıma araçlarındaki eril tahakküme son" diyerek ister.

Siyasal İslamcı haremlik-selamlık uygulamasını savunduğu için kadınların erkeklerle aynı mekânda okumalarını istemez ve sadece kadınların girebileceği "kadın üniversitesi" uygulamasını destekler.

"Solcu feminist", "kadın sorununa odaklanması" ve "feministlerin yönetiminde" olması şartıyla bunu destekler.

***

Kadınlarla erkeklerin gündelik yaşamda birbirinden ayrılması, siyasal İslamcılık için oldukça rutin bir uygulamadır.

Örneğin bu anlayışın, "kadınlara laf atılması" sorununa getirdiği çözüm, kadın ve erkekleri günlük yaşamda birbirinden izole etmektir.

Alttaki haberde verilen fotoğrafta 4 tane kadın 22 tane erkek vardır.

Bu uygulamaların her biri birbiriyle uyumlu, uygulayanların ideolojisiyle son derece tutarlıdır.

Kadın ve erkeği gündelik yaşamda birbirinden tamamen ayıran bu tür uygulamaları, kadın hakları savunucusu bir kurumun yöneticisi şu şekilde desteklemektedir:

"Eğer bu parklar kadınların dışarı çıkmasını kolaylaştıran yerler olacaksa ben çok destekliyorum. Erkeklerin oturduğu binlerce yeri tartıştık mı da kadınlar için açılan iki parkı tartışıyoruz? Amacımız her türlü mekânın kadınlar ve erkekler tarafından kullanılabilir olmasını sağlamak. Neden kadınlar o parklara gidemiyorlar? Bunun altında yatan gerekçelere yaklaşıp problemin özünü çözmeye yönelik birtakım şeyler yapmak lazım. Erkeklerin oturduğu binlerce yer neden tartışılmıyor?"

Bu kurumun internet sayfasında kuruluş amacı şöyle tanımlanmaktadır:

Cinsiyetçi değerlerin biçimlendirdiği kültür ve geleneklerin kadın ve çocuklara zarar veren uygulamalarını tespit etmek, alternatiflerini geliştirmek ve uygulanabilir olmalarını sağlamak.[16]

***

Bir siyasal İslamcı "12 yaşındaki kızla evlenilir" dediğinde laik ya da solcuların tüyleri diken diken olur. Çünkü 18 yaşından küçük kızlar çocuktur. Ama bir siyasal İslamcı için eşik 18 yaş değil kız çocuğunun adet görmesidir. Kız adet görüyorsa kadın kategorisindedir.

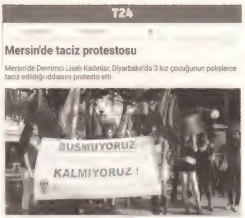

(Fotoğrafın alındığı yer)[17]

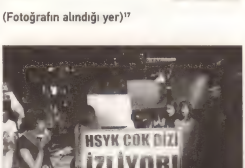

(Fotoğrafın alındığı yer)[18]

Bu anlayış tuhaf bir şekilde sola da girmiştir.

Farklı zamanlarda kendilerini sol olarak tanımlayan bir grubun protesto gösterilerinde bir ifade dikkat çekicidir:

"Liseli kadınlar"

Bir lise öğrencisi kaç yaşındadır? 6 yaşında ilkokula başladığını düşündüğümüzde lise dönemi 13-17 yaşa denk gelir.

Bu grup, 13-17 yaş arası kız çocuklarını "kadın" olarak tanımlamaktadır; bir siyasal İslamcı da bu görüşe katılmakta ve bunun gereğini yapmaktadır. Siyasal İslamcıda hiç bir tutarsızlık yoktur. Siyasal İslamcı "kadınla ne yapılır?" diye düşünüp şöyle yanıtlar: Kadın örtünür, kadınla evlenilir, kadın çocuk doğurur vs.

Eğer 13-17 yaş arasındaki çocukları "kadın" diye adlandırıyorsanız bu çocukların evlenmesine karşı çıkamazsınız.

"Cinsiyetçilik yapmayacağım" diye yapılan şey budur.

***

"Sevgili eşcinsel ve transseksüel çocuklar!"[19]

"LBGT hakları savunucusu" olarak tanımlanan bir kişinin 23 Nisan mesajı verirken hitabı budur. Eğer "eşcinsel" ve "transseksüel" çocuk varsa bu terminolojinin doğal bir sonucu olarak "heteroseksüel" çocuk da vardır.

Mevcut yasalara göre bir erişkin, 14 yaşından küçük bir çocuk ile cinsel ilişkiye girip "rızası vardı" diye savunma yapamaz. Yürürlükte olan yasalara göre 14 yaşından küçük çocukların "rıza gösterme" yetileri yoktur. Eğer cinsiyet "beyana" ya da "hissedişe" dayalı bir şeyse (Queer teori bunu iddia eder) ve bir çocuk kendi cinsiyetini beyanıyla ortaya koyabiliyorsa doğal olarak çocukların "rızası" da olmalıdır.

Bu durumda 6 yaşında "heteroseksüel" bir çocukla "rızası alınarak" evlenmenin önünde hiçbir engel yoktur.

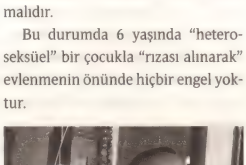

(Fotoğrafın alındığı yer)[20]

(Fotoğrafın alındığı yer)[21]

Bir siyasal İslamcı da tam bunu kastetmektedir.

Endonezya'da 12 yaşında "heteroseksüel" "cis" bir çocuğun "rızasıyla" 43 yaşındaki erkekle evlenmesi

***

Afganistan'da 8 yaşındaki "heteroseksüel" bir çocuğun kendi "rıza"sıyla 55 yaşındaki bir erkekle nişan töreni.

***

Bunlar, birbirlerine karşıtmış gibi görünen anlayışların "o kadar da karşıt olmadığı"nın örnekleridir.

4- BÜTÜNSEL BAKIŞIN BOZULMASI (PARÇALI BİLİNÇ)

Türkiye'de birbirine çok zıtmış gibi görünen kesimler (liberal, ulusalcı, İslamcı, Atatürkçü, Atatürk karşıtı vs.) biraz ayrıntılı incelendiğinde, bunların benzer zihinlerde oldukları ya da aynı yöntemleri kullandıkları görülür.

Yukarıdaki başlıkta bunların örnekleri vardı. Bu kesimler arasındaki bir başka ortaklık ise PARÇALI BİLİNÇTİR. Birbirine çok uzakmış gibi görünen siyasal görüşler, şaşırtıcı bir şekilde aynı yöntemi kullanmaktadır. Zihin tektir; zihnin görüntüleri çoktur.

Bu durum, bütünsel bakışın bozulması başlığı altında incelenecektir.

(Fotoğrafın alındığı yer)[22]

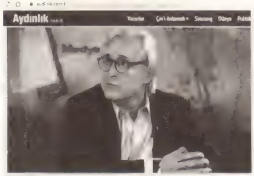

(Fotoğrafın alındığı yer)[23]

(Fotoğrafın alındığı yer)[24]

"AKP KEMALİST OLDU!"

Yukarıda birbirinden çok farklı çizgide olan birçok yazarın aynı görüşü savundukları görülmektedir. Ulusalcısından liberaline, İslamcısından muhafazakârına, iktidarın eski destekçisinden yeni destekçisine dek teşhis aynıdır:

"AKP Kemalist oldu."

Liberal ve İslamcı çevreye göre AKP önce antikemalist idi ve iyiydi; sonra Kemalist oldu ve bu kötü bir şeydir.

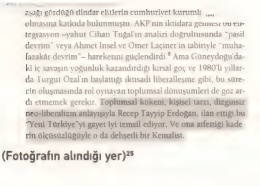

(Fotoğrafın alındığı yer)[25]

(Fotoğrafın alındığı yer)[26]

(Fotoğrafın alındığı yer)[27]

Aydınlık çevresine göre AKP önce antikemalist idi ve kötüydü; sonra Kemalist oldu ve bu iyi bir şeydir.

Bakış birbirine tamamen zıt ve birinin iyi dediğine öbürü kötü diyor olsa bile teşhis tamamen aynıdır:

"AKP Kemalist oldu."

Bu nasıl olabilir? Birbirine bu denli zıt siyasetlerden gelen bu kişiler nasıl aynı teşhiste buluşabilir? Çünkü dünyaya bakışları ne kadar zıt olursa olsun değerlendirme yaparken kullandıkları yöntem aynıdır: **Parçalı bilinç**

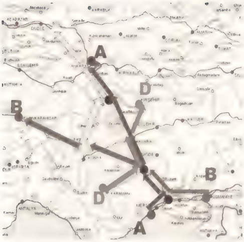

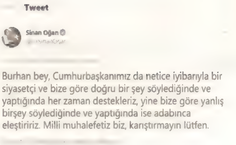
Tweet

Sinan Oğan

Burhan bey, Cumhurbaşkanımız da netice iyibarıyla bir siyasetçi ve bize göre doğru bir şey söylediğinde ve yaptığında her zaman destekleriz, yine bize göre yanlış birşey söylediğinde ve yaptığında ise adabınca eleştiririz. Milli muhalefetiz biz, karıştırmayın lütfen.

(Resmin alındığı yer)[28]

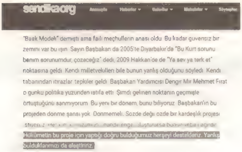
sendika.org

"Bask Modeli" demişti ama failı meçhullerin anası oldu. Bu kadar güvensiz bir zemini var bu işin. Sayın Başbakan da 2005'te Diyarbakır'da "Bu Kürt sorunu benim sorunumdur, çözeceğiz" dedi, 2009 Hakkari'de de "Ya sev ya terk et" noktasına geldi. Kendi milletvekilleri bile bunun yanlış olduğunu söyledi. Kendi tabanından itirazlar, tepkiler geldi. Başbakan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat o günkü politika yüzünden istifa etti. Şimdi gelinen noktanın geçmişle örtüştüğünü sanmıyorum. Bu yeni bir dönem, bunu biliyoruz. Başbakan'ın bu projeden dönme şansı yok. Dönmemeli. Sözde değil özde bir kardeşlik projesi

Hükümetin bu proje için yaptığı doğru bulduğumuz herşeyi destekleriz. Yanlış bulduklarımızı da eleştiririz.

(Resmin alındığı yer)[29]

Siyaseten birbirine son derece uzak olsalar da aynı teşhiste buluşmalarının nedeni bir olguyu-nesneyi-süreci bütünüyle değil parçalarıyla ele almalarıdır.

Ortak nokta "bütünlüklü bakmamak" ya da "parçalı bilinç"tir.

Olgu/Nesne/Süreç bütün ilişkileriyle değil sadece belli parçalarıyla ele alındığında asla anlaşılamaz. Basit bir örnek verelim. Yukarıdaki Türkiye haritasında dört araç vardır.

A aracı Mersin'den Ankara'ya gitmektedir.

B aracı Osmaniye'den Afyon'a gitmektedir.

C aracı Konya'dan Bolu'ya gitmektedir.

D aracı Karaman'dan Kırşehir'e gitmektedir.

Mersin'den yola çıkıp Ankara'ya giden A aracının yolu:

Tarsus-Ulukışla arasında B aracıyla,

Ulukışla-Aksaray arasında D aracıyla,

Aksaray-Ankara arasında ise C aracıyla ortaktır.

Haritaya bakıldığında her dört aracın da yolunun belirli yerlerde diğer araçlarla ortak olduğu görülür.

Haritadaki yolların sadece belirli bir kısmına bakılırsa bu araçların aynı hedefe gittiği düşünülecektir. Örneğin yolun sadece Ulukışla-Aksaray parçasına bakılırsa A aracı ile D aracının başlangıç yeri ile hedeflerinin aynı olduğu zannedilecektir. Oysa A aracı Mersin'den yola çıkıp Ankara'ya gitmekteyken, D aracı Karaman'dan yola çıkıp Kırşehir'e gitmektedir. Yolun sadece o kısmına bakılırsa bu anlaşılamaz.

Harita parçalarına bakmak yanıltıcıdır. Bu araçların yol ortaklıklarının geçici, çıkış ve varış noktalarının farklı olduğu, ancak haritanın bütününe bakıldığında anlaşılabilir.

DOĞRU OLANI DESTEKLERİZ, YANLIŞ OLANA KARŞI ÇIKARIZ!

Sinan Oğan (MHP eski milletvekili): "Bize göre doğru bir şey söylediğinde ve yaptığında her zaman destekleriz, yine bize göre yanlış bir şey söylediğinde ve yaptığında ise adabınca eleştiririz."

Sırrı Sakık (HDP eski milletvekili): "Hükümetin bu proje için yaptığı doğru bulduğumuz her şeyi destekleriz. Yanlış bulduklarımızı da eleştiririz."

Ohannes Kılıçdağı (Agos Gazetesi Yazarı): AKP'nin iktidar olduğu ilk günden beri ne yaptıysa yanlış yaptığını düşünenlerden olmadığım gibi,

KOYUNUN PARÇALI BİLİNCİ

Kasap, Kurban bayramından bir gün önce koyunların olduğu ağıla yem getirir. Birçok koyun buna sevinir. Bayramın ilk gününün sabahında kapıyı açar, kapıya en yakın koyunun başını okşar. Birçok koyun buna sevinir. Koyunlardan benekli olanı şöyle der:

-Bu adam bizi kesecek; bunun neyine seviniyorsunuz?

Bir koyun yanıt verir:

-Adam bize yem verdi görmedin mi?

Bir başka koyun:

-Adam koyunlara dostluk gösterip başını okşadı görmedin mi? Eski alışkanlıklarından kurtulamıyorsun.

Bir başkası:

-Nankörlük etme.

Bu sırada kasap koyunları ağıldan çıkarır ve onlara tuz verir. Koyunların çoğu çok sevinir. Benekli koyun öfkeyle tekrar konuşur:

-Sizi kesmek için yapıyor bunları!

Bir koyun ona yanıt verir:

-Hani kimi kesti? Yalan söyleme.

Bir başka koyun:

-Kendimizi salt kasap düşmanlığı üzerinden tanımlamak, koyun ontolojisini dar bir alana sıkıştırır.

Bir başka koyun:

-Niyet okuması yapıyorsun. Eğer bizi kesecek olsa en başta biz karşı çıkarız.

Bir başka koyun:

-Ben kasabın yaptığı iyi şeyleri takdir eder kötü şeyleri eleştiririm. Koyunlara tuz vermesini desteklerim ama koyunları kesmesine karşı çıkarım.

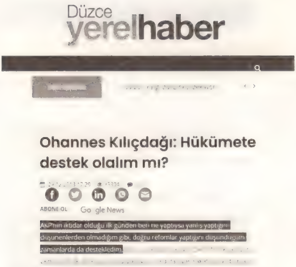
Düzce yerelhaber

Ohannes Kılıçdağı: Hükümete destek olalım mı?

ABONE OL Go gle News

AKP'nin iktidar olduğu ilk günden beri ne yaptıysa yanlış yaptığını düşünenlerden olmadığım gibi, doğru reformlar yaptığını düşündüğüm zamanlarda da destekledim.

(Resmin alındığı yer)[30]

Radikal TÜRKİYE EKONOMİ DÜNYA SPOR HAYAT YAZARLAR RADİKALİST OTOMOTİV KÜLTÜR SANAT GUSTO

BASKIN ORAN

Tüm Yazıları

baskinoran@gmail.com

Maddelerden sonra, işin felsefesine gelelim

22/08/2014

Hiçbir şey ne sadece iyi ne sadece kötüdür. Birisi iyi yaptığı zaman över ve yararlanırsın, kötü yaptığı zaman yerer ve mücadele edersin. Objektiflik budur. Takım izler gibi siyaset izlenmez. Türk Eğitim Sistemi'nin ezberci, sadece ak/kara'cı rahle-i tedrisinde yetişince, bu gerçeği bir türlü kavrayamayıp, "Dönmekten başı dönmüş. Bı Tayyipçi, bı Tayyip'e karşı!" diye söylenmek doğaldır

Geçen hafta, Yetmez Ama Evet'e karşı çıkanların **okumadıkları** şeyleri açıkladım (link). Bu hafta, **düşünmedikleri** şeylere gelelim. Önce olgusal, ardından da daha derin, felsefi hususlara. Bazı şeyleri merak ediyorum. Birkaçı

(Resmin alındığı yer)[31]

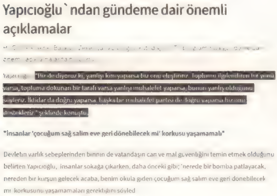
Yapıcıoğlu`ndan gündeme dair önemli açıklamalar

"Biz de diyoruz ki, yanlışı kim yaparsa biz onu eleştiririz. Toplumu ilgilendiren bir yönü varsa, topluma dokunan bir tarafı varsa yanlışı muhalefet yaparsa, bunun yanlış olduğunu söyleriz. İktidar da doğru yaparsa, başka bir muhalefet partisi de doğru yaparsa biz onu destekleriz." şeklinde konuştu.

"İnsanlar 'çocuğum sağ salim eve geri dönebilecek mi' korkusu yaşamamalı"

Devletin varlık sebeplerinden birinin de vatandaşın can ve mal güvenliğini temin etmek olduğunu belirten Yapıcıoğlu, insanlar sokağa çıkarken, daha önceki gibi; 'nerede bir bomba patlayacak, nereden bir kurşun gelecek acaba, benim okula giden çocuğum sağ salim eve geri dönebilecek mi' korkusunu yaşamamaları gerektiğini söyled

(Resmin alındığı yer)[32]

Türkiye

YAZARLAR SON DAKİKA GÜNDEM POLİTİKA EKONOMİ DÜNYA SPOR OTOM

DÜNYA - En büyük gizli ordu deşifre edildi

Anasayfa - Haber - İyi şeyleri destekleriz

İyi şeyleri destekleriz

Erdoğan'ı ziyaretini ülkenin siyaset tarihinde önemli bir kilometre taşı olarak değerlendiren Baykal, İktidar iyi şeyler yaparsa destekleriz, kötü şeyler yaparsa eleştiririz. Çok tehlikeli işler yaparsa çok daha büyük tepki gösteririz. Biz Türkiye için iyiyi arıyoruz diye konuştu.

(Resmin alındığı yer)[33]

doğru reformlar yaptığını düşündüğüm zamanlarda da destekledim.

Baskın Oran (Radikal Gazetesi Yazarı): Birisi iyi yaptığı zaman över ve yararlanırsın, kötü yaptığı zaman yerer ve mücadele edersin. Objektiflik budur.

Zekeriya Yapıcıoğlu (Hüdapar Başkanı): "Biz de diyoruz ki, yanlışı kim yaparsa biz onu eleştiririz. Toplumu ilgilendiren bir yönü varsa, topluma dokunan bir tarafı varsa yanlışı muhalefet yaparsa, bunun yanlış olduğunu söyleriz. İktidar da doğru yaparsa, başka bir muhalefet partisi de doğru yaparsa biz onu destekleriz."

Deniz Baykal (CHP Eski Genel Başkanı): "İktidar iyi şeyler yaparsa destekleriz, kötü şeyler yaparsa eleştiririz."

"İyi olanı destekler kötü olana karşı çıkarız" tavrı çok makul bir tavır gibi görünse de parçalı bakışın bir çeşididir. Çünkü her olgu, ancak bütünle kurduğu ilişkileriyle anlamlıdır.

Bir sapığın bir çocuğu taciz ettiği bir olay düşünelim. Tacizci, çocuğu kandırıp onun güvenini kazanmak için öncesinde çocuğa şeker veriyor, çocuğun başını okşuyor ve sonrasında da çocuğu taciz ediyor. "İyi olanı destekler kötü olana karşı çıkarız" anlayışını savunan parçalı bir bilincin mantıksal sonucu şu türden bir yorumdur:

Çocuğa şeker vermek ya da şefkat göstermek iyi bir şeydir, taciz ise kötüdür. Biz önyargısız olarak baktığımız için değerlendirmemizi kişiye göre değil onun davranışlarına göre belirleriz. İyi olanı destekler kötü olana karşı çıkarız. Bu sapığın çocuğa şeker vermesini ve çocuğun başını okşamasını destekliyoruz ama çocuğu taciz etmesine karşıyız.

Olgular ya da olay silsilesi bütünlüklü değerlendirilmediğinde böyle aptalca görüşler çıkacaktır.

Oysa bu davranışların hiçbiri tek tek bir-

Liberal ve İslamcı çevreye göre AKP önce antikemalist idi ve iyiydi; sonra Kemalist oldu ve bu kötü bir şeydir. Aydınlık çevresine göre AKP önce antikemalist idi ve kötüydü; sonra Kemalist oldu ve bu iyi bir şeydir. Bakış birbirine tamamen zıt ve birinin iyi dediğine öbürü kötü diyor olsa bile teşhis tamamen aynıdır.

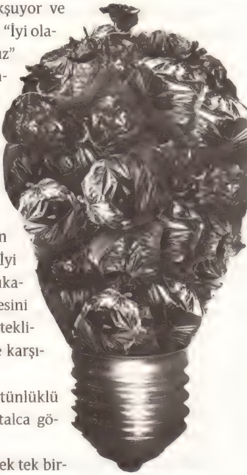

Kurucu bir unsur olarak akıl, bütüncül bakmayı gerektirir. Bilincin bütünlüğü bozulduğunda bütünü kavrayamaz.

birinden yalıtılmış olarak ortaya çıkmamıştır. İyi veya kötü kavramları, tek tek olgularda değil bu olguların birbiriyle ilişkisinde ortaya çıkar. Şeker vermek de baş okşamak da, bütünlüklü değerlendirildiğinde taciz amacına hizmet etmektedir.

1941 yılında Nazi karşıtı bir Alman şöyle deseydi ne düşünürdünüz:

"Volkswagen araba ürettikleri zaman Nazileri desteklerim ama toplama kampı kurduklarında karşı çıkarım."

"İyi Naziler" fabrika kurarken "kötü Naziler" toplama kampı mı kuruyor? Ya da Naziler önce iyi olup fabrika kurarken sonra kötü olup toplama kampı mı kuruyor?

Elbette bunlar gülünçtür. Naziler fabrika kurarken neyseler toplama kampı kurarken de oydu. Naziler'in Volkswagen fabrikası kurmalarıyla toplama kampı kurmaları birbirinden bağımsız, birbirlerini etkilemeyen olgular değil aynı bütünün parçalarıydı.

***

Kurucu bir unsur olarak akıl, bütüncül bakmayı gerektirir. Bilincin bütünlüğü bozulduğunda bütünü kavrayamaz.

***

Türkiye'de akıl kurumsuzlaşmıştır. Akademiler, entelektüel üretim kurumları, kültür etkinliklerini kontrol eden mecralar, neredeyse tamamen akıl ve aydınlanma düşmanlarının elindedir. Akıl ve aydınlanmayı savunanlar gettolaşmış, atomize olmuş, kabuklarına çekilmiştir. Akıl ve aydınlanmayı savunan neredeyse hiçbir kurum kalmamıştır.

Akıl değiştirir. Değiştirmek isteyen, akla ihtiyaç duyar. Aklı savunmak için akılsızlaştırma mekanizmalarının fark edilmesi gerekir. Aklı savunmak, toplumu savunmaktır.

Taylan Kara'nın Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme (Bulut Yayınları, 2021) 3. Cilt'ten alınmıştır.

[1] Mansplaining: İngilizcede man (erkek) ve splaining (izah etme veya açıklık getirme) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Bir erkek tarafından bir kadına, küçümseyici veya büyüklük taslayan bir biçimde bir şeyler anlatmak" anlamına gelmektedir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mansplaining Son erişim tarihi: 18.05.2020

[2] https://www.facebook.com/gonulerlerimailgrubu/posts/1975836219297766/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[3] https://www.facebook.com/events/katip-mustafa-%C3%A7elebi-mahallesitel-sokak-no-203-beyo%C4%9Flu/feminist-mekanda-cuma-bulu%C5%9Fmalar%C4%B1/532407744034100/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[4] http://www.uskudarkultursanat.com/tefsir-dersleri-vaize-emine-leman-usluozdinc-2219-seminer-etkinlik Son erişim tarihi: 18.05.2020; https://www.facebook.com/events/799210283770022/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[5] http://kongrekaraburun.org/wp-content/uploads/2019/09/Karaburun-Bilim-Kongresi_2019_Gerceklesen-Program.pdf?fbclid=IwAR071soQjHzR_ Zg4353hvlvFLiDUQSNfE0R0aV5P-KYIBE3yqkVA17PdHuLE Son erişim tarihi: 18.05.2020

[6] https://tr.wikipedia.org/wiki/Boko_Haram Son erişim tarihi: 18.05.2020

[7] http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_3_2_8.pdf Son erişim tarihi: 18.05.2020

[8] https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdurrahman-dilipak/koc-sporvesaire-26679.html Son erişim tarihi: 18.05.2020

[9] http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_3_2_8.pdf Son erişim tarihi: 18.05.2020

[10] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/178226 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[11] https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyede-kadin-universiteleri-kurulacak/1526776 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[12] https://twitter.com/necmiyealpay/status/1146672390908317701 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[13] https://www.sabah.com.tr/guney/2015/05/15/bu-parka-erkekler-giremez Son erişim tarihi: 18.05.2020

[14] http://www.haber7.com/yasam/haber/180347-kadinlar-parkini-erkekleracti Son erişim tarihi: 18.05.2020

[15] https://www.milliyet.com.tr/gundem/bu-parka-tek-erkek-giremez-258065 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[16] https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[17] https://t24.com.tr/haber/mersinde-taciz-protestosu,263917 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[18] http://sendika63.org/2011/09/hsyknin-onerisine-liseli-kadinlardantepki-57745/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[19] http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/187640/lgbtnin-ilginc23-nisan-mesaji Son erişim tarihi: 18.05.2020

[20] https://fotogaleri.haberler.com/imam-12-yasinda-kizla-evlenmekisteyince/ Son erişim tarihi: 18.05.202042

[21] http://www.5harfliler.com/cocuk-gelinler/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[22] http://vatanpartisi.org.tr/genel-merkez/rota-yazilari/dogu-perincek-newyork-times-ve-frankfurter-allgemeine-nin-sasi-bakislari-19928 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[23] https://www.aydinlik.com.tr/hukumet-ak-parti-ama-iktidar-kemalizmturkiye-kasim-2019 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[24] https://www.ilkehaber.com/haber/ak-parti-demokratiklesme-yerine-dindarkemalizme-gecti-22283.htm Son erişim tarihi: 18.05.2020

[25] Jean-François Bayart, Cumhuriyetçi İslam, İletişim Yayınları, İstanbul

[26] http://serbestiyet.com/yazarlar/vahap-coskun/kemalizm-yeniden-sahlanirken-850243 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[27] https://www.kokludegisim.net/makaleler/kemalizm-yolunda-ak-parti Son erişim tarihi: 18.05.2020

[28] https://twitter.com/drsinanogan/status/1154318482726621184 Son erişim tarihi: 18.05.2020

[29] https://sendika63.org/2009/08/bu-af-degil-ancak-toplumsal-helallesmesirri-sakik-vatan-35533/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[30] http://duzceyerelhaber.com/HER-TARAF-haberleri/23345-OhannesKilicdagi-Hukumete-destek-olalim-mi#.XgM-fEczZ1s Son erişim tarihi: 18.05.2020; http://www.agos.com.tr/makale.php?seo=hukumete-destek-olalimmi&detay=745 Son erişim tarihi: 29.12.2013

[31] http://www.radikal.com.tr/yazarlar/baskin-oran/maddelerden-sonra-isinfelsefesine-gelelim-1208173/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[32] https://dogruhaber.com.tr/haber/277464-yapici-oglundan-gundeme-daironemli-aciklamalar/ Son erişim tarihi: 18.05.2020

[33] https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a158245.aspx (Son erişim tarihi: 06.06.2020)

EN ÇOK OKUNMAYAN YAZAR: Orhan Pamuk

■ YALÇIN KÜÇÜK

Şöyle bir yasayı yazabiliyorum; tekel düzeninin kurulduğu her coğrafyada, iktisatta yıllar önce İngiliz iktisatçı Gresham'ın formüle ettiği "Kötü para, iyi parayı kovar" yasasına benzer bir biçimde, "Birikimsizler, birikimlileri kovar" yasası geçerlidir. **Çünkü, tekelisitan'da en büyük düşman birikimdir ve çünkü birikim bağımsızlığa kapı açarken, birikimsizlik, oligarklara bağımlılığa yatkın formasyonları hazırlamaktadır.**

İngilizce olsaydı, "The O. Pamuk Case" derdik, artık tam anlamıyla bir "vak'a" olduğundan kuşku duymamak durumundayız. Bir "Orhan Pamuk Vak'ası" ile karşı karşıya bulunuyoruz; ortada bir estetik tartışma yok çünkü bir taraf Pamuk'u "yazar" saymıyor, bu içerisidir ve diğer taraf, Türkiye'nin "en büyük yazarı" tayin ediyor, bu dışarısıdır, biz böyle bir matriksle bir edebiyat tartışması yapamayız. Bir taraf, Pamuk'un çıkardıklarını okumadığını, okuyamadığını ve buradan hareketle bunların okunamayacağını ampirik dayanaklı bir hüküm olarak ortaya koyuyor, bu Türkiye'dir ve diğer taraf, satır aralarında okunmadığını kabul etmekle birlikte, yüksek sesle "şaheser" diyorsa ve bu zengin dış dünyadır, ortada estetik değil bir ideolojik savaş var demektir. Buna ideolojik hegemonya savaşı da diyebiliriz; öyleyse eleştirel alana değil bir savaş meydanına giriyoruz.

Savaş bilimseldir ve bilimsel ilerleme bir savaş yoğunlaşmasıdır.

Hem savaş ve hem de bilimde, kavramlaştırma çok önemli olmaktadır ancak daha da önemlisi, kavram ve tanımların sınırlarının netlikle ve daha doğrusu keskinlikle belirlenmesidir. Çünkü saflaştırılmış ve sivriltilmiş kavram, bir araç ve kuşkusuz bir hançere dönüşmektedir. Bu nedenle önce kullandığımız kavramları net hale getirmek zorunluluğunu kabul etmemiz gerekmektedir; bu çerçevede ise ben hemen şu "içerisi" tanımlamasının son derece bulanık olduğunu teslim ediyorum, demek ki bu haliyle bir araç olmaktan çok uzaktır. Gerçekten de biliyoruz ki "büyük basın" Pamuk'un büyük yazar olduğundan hiç kuşku duymuyor ve bu o kadar öyle ki dışarıda icat edilen bu büyüklüğü de yalnızca bu "büyük basın" ve televizyonları sayesinde öğreniyoruz. Bize haber veriyorlar, çok zaman büyük sevinçle ve her zaman abartarak, "büyük yazar" O. Pamuk imajını bize dikte ediyorlar; öyleyse ya bunlar "içerisi" değiller ya da burada kullandığım "içeri" tanımı, bu haliyle işe yaramaz ve kör bir işaret olarak kalmaktadır. Peki hangisi; bu soru da bize O. Pamuk Vak'ası'nın irdelenmesinin ne kadar zengin olduğunu hatırlatıyor, dili ve kendimizi daha netlikle öğrenme imkânı doğmaktadır.

İÇ CEPHE

Böylece "içerisi" nitelemesinin niteleme kabiliyetinden kuşku duymaya başladığımız zaman, Pamuk'un içeride okunmadığı hükmünü de tartışmaya açmış oluyoruz; eğer "büyük basın" dışarı ile birlik olup Pamuk'un Türkiye'nin en büyük ve en çok okunan yazarı olduğunu sürekli propaganda ediyorsa aksi görüşün kaynağı nedir; bu soru ortadadır. Anahtar bir sorudur ancak anahtarı önemli yapanın her zaman açtığı kapı olduğunu biliyoruz; soru açıldığında, asıl önemli soruyla, büyük basından bağımsız basının kalıp kalmadığı problemi ile karşılaşıyoruz. Çünkü eğer okunmadığı iddiası varsa, bunun dillendirildigi bir ortam olmalıdır ve eğer bu da büyük basın alanı değilse, pek büyük olmasa da bağımsız bir basın olmak zorundadır.

Var mı, benim burada bu önemli ekonomik problemin analizine girmem imkansızdır, ileride başka bir çalışmada bunu ele alabiliriz;[1] bununla birlikte şimdilik, Türkiye'de bağımsız basın kalmadığını söylemekle yetiniyorum. Ekonomide tekelleşmenin en yüksek düzeye ulaştığı ve ülkemiz için büyük üzüntülerle geliştirdiğim "tekelistan" kategorisinin neredeyse tartışmasızca kabul edildiği bir zaman kesitinde, bağımsız basından, artizanal düzeyde direnenlerin dışında söz etmek bilim dışıdır. Nitekim, burjuva iktisat düşüncesinin artık okutulmayan, yalnız en gerçekçi ve belki de XX. Yüzyılda tek katkıdır, oligopol kuramı da bağımsız basını düşünmenin imkânsızlığına tanıklık etmektedir; eğer monopolist veya oligopolist sektörler varsa, basın ve medya en fazla oligopolisttir, bu sektörde ancak bağımlılık ilişkisi var demektir, bu nedenle en çok bağımsızlık iddiasında olanları, en çok birer

Hem savaş ve hem de bilimde, kavramlaştırma çok önemli olmaktadır ancak daha da önemlisi, kavram ve tanımların sınırlarının netlikle ve daha doğrusu keskinlikle belirlenmesidir. Çünkü saflaştırılmış ve sivriltilmiş kavram, bir araç ve kuşkusuz bir hançere dönüşmektedir.

Kırmızı kitabı çıktığında ise Cumhuriyet'in her türlü ölçüyü geride bıraktığını gördük, kitap ekinde tam beş sayfa ayırmıştı ve arka sayfayı da sayarsak altı sayfa ediyordu; bu beş sayfada, en küçük bir değerlendirme veya eleştiri göremiyoruz. Her satırda ve sadece reklam var; demek ki Pamuk, kitabının okunmayacağından ve anlaşılmayacağından emin görünüyor ve pazarlamasını yapıyorlar, böyle düşünmek zorunluluğu var.

vasal sayıyoruz

Şu anda Türkiye'de, artizanal ölçekte ve gerilla ruhuyla, kuşkusuz legal düzlemde, kendini sürdürmeye çalışan dergileri ve yeni başlayan internet yayıncılığını bir kenara koyacak olursak, bağımsız basının bittiğini kabul etmek durumundayız. Kuşkusuz hâlâ, şurada veya burada tekel sermayesiyle organik olarak bütünleşmemiş basın var; yalnız bunlar da eğer vasalite kavramı fazla teknik geliyorsa yerine önerebiliyorum, bir lambanın etrafında uçuşan ya da çırpınan pervaneler kadar bağımsız olabiliyorlar; demek ki basın oligarşisinin kelebekleri olarak görünüyorlar. Yönetenleri, ideolojik hegemonyanın medyakratları olmaya mahkûmdurlar ve hükümlü hareket ediyorlar; pratikleri, teorik modelimizi doğrulamaktadır.

Peki, öyleyse okunmadığı sonucunu nereden çıkarıyoruz? Uzatmadan şu aksiyonu formüle edebiliyoruz, Türkiye'de bağımsız basın bitmiştir, fakat sevindiricidir, henüz bağımsız "kalem" bitirilememiştir. Bu da şu anda ülkenin sayısız paradokslarından birisidir ve eşitsiz gelişmenin güçlü varlığını haber vermektedir; hem paradoksal ve hem de çelişkilidir çünkü hâla bağımsız kalemleri barındıran gazetenin yayın politikası da bağımlı olmak durumundadır. Bunun anlamı ve elimizdeki "vak'a" ile ilgisi ise, bağımsız kalemlerin Pamuk'un yazar olmadığını ve okunamadığını en çok dillendirdikleri gazete veya gazetelerin, Pamuk'un "en büyük yazar" olduğunu en fazla propaganda etmesidir, herhalde iradi olmayan bir paradokstan söz ediyoruz. Ülkemizde Pamuk, en çok övüldüğü yerde en çok yerilmektedir; bu bir paradokstur ancak paradoks bir bilimsel zorunluluğun ürünüdür ve ne yazık ki zorunlu olarak özgürlüğün değil özgürlüksüzlüğün habercisidir.

CUMHURİYET'TE ORHAN PAMUK PROPAGANDASI

Bir ara bulgumuz var; "dışarısı" pek o kadar dışarısı değildir ve içeride bağlantıları olmaktadır. Bunun da iki uzantısını saptayabiliyoruz: Birincisi, bilim her ne kadar gerçeğin okunması işlemi ise de gerçekten daha aydınlatıcı ve geliştiricidir; bunun için peşinden koşuyoruz. İkincisi, "dışarısı-içerisi" ikilemi ve çözümlemesi ancak dışarıda olanın içerideki alanda yer edinmesi halinde pratik verime sahip olmaktadır; burada bunu görüyoruz.

Gördüğümüz bir de şudur; geliştirdiğim analize en uygun olan gazete hiç kuşkusuz, Cumhuriyet'tir; Cumhuriyet, yayın politikasını, Pamuk'un büyük yazarlığına ve propagandasına dayandırmaktadır; her yeni kitabı çıktığında sayfalarını Pamuk'la doldurduğu bilinmektedir. Kırmızı kitabı çıktığında ise Cumhuriyet'in her türlü ölçüyü geride bıraktığını gördük, kitap ekinde tam beş sayfa ayırmıştı ve arka sayfayı da sayarsak altı sayfa ediyordu;[2] bu beş sayfada, en küçük bir değerlendirme veya eleştiri göremiyoruz. Her satırda ve sadece reklam var; demek ki Pamuk, kitabının okunmayacağından ve anlaşılmayacağından emin görünüyor ve pazarlamasını yapıyorlar, böyle düşünmek zorunluluğu var. Diğer yandan, sözkonusu edilen gazetenin Pamuk'un özgür reklamı için sayfalarını en büyük cömertlikle açması, teorik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bağımsız olmayan gazetede bağımsız kalem analizinde bir boyut ayrıca önem kazanıyor; aslında bu

boyut basındaki hızlı eleman değişimini de açıklıyor ancak çok daha kapsamlı olduğunu göreceğiz. Şöyle bir yasayı yazabiliyorum; tekel düzeninin kurulduğu her coğrafyada, iktisatta yıllar önce İngiliz iktisatçı Gresham'ın formüle ettiği "Kötü para, iyi parayı kovar" yasasına benzer bir biçimde, "Birikimsizler, birikimlileri kovar" yasası geçerlidir. Çünkü, tekelisitan'da en büyük düşman birikimdir ve çünkü birikim bağımsızlığa kapı açarken, birikimsizlik, oligarklara bağımlılığa yatkın formasyonları hazırlamaktadır. Feodal düzende lordlar, tekellstan'da tekelefendileri, en çok bağımsızlıktan korkuyorlar; korktuklarını yok ediyorlar. Öyleyse, tekelistan'da birikime ve bağımsızlığa karşı yürütülen bir haçlı seferinden söz ediyoruz ve basın hem en ön cephede ve hem de pek göz önünde olduğu için de ilk çarpıcı gözlemleri burada yapıyoruz, ayrıca şaşırtılıyoruz.

Kuşkusuz birikimin yaşla ilgili bir yanı var, biriktirmek, zamanla özdeştir, birikimliyi kovmak, hangisi olursa olsun sektörü gençleştirmek demektir; işgücü alanında, tekellerin ortalama ücret düzeyini düşürmek için gençleştirme politikası uyguladıklarını biliyoruz. Yalnız bu temel eğilim olmakla birlikte ayrık örneklerle de karşılaşıyoruz; sözünü ettiğim Cumhuriyet'in Pamuk reklamında aracı O. Çalışlar ve arka sayfayı Şalom ile destekleyen eşi İ. Çalışlar pek de genç sayılmazlar, bu analizimizle çelişir görünmektedir. Ancak bilimsel gerçek çok zaman görünürdeki çelişkilerin arkasında gizlidir; çünkü Çalışlar'lar asıl basında gençtirler. Uzun yıllar sol sektörde idiler, basın ve yazıcılıkla ilgili bir birikimleri olmamıştı ve üstelik soldaki tüm tarihlerini reddetmişlerdi, bu tek birikimlerini de silmek anlamına geliyordu, basın sektörüne yoksul ve birikimsiz olarak giriyorlardı; demek ki sadece bağımlı ilişki ve işlere hazır hale gelmişlerdi ve öyle geldiler. Bu sektörün birikimsiz ve sığıntı elemanları da bağımlıdırlar; Orta Çağda da kullar daha çok yıkılmış kalelerden devşiriliyordu, hatırlıyoruz.

Gençlerin birikimsiz ve birikimsizliğe hükümlü ve birikimlilerin görece olarak "yaşlı" ve bağımsız kimliklerini korumaya tutkulu olabildikleri bir sektörü ele almış oluyoruz. Bu sektörde, görece olarak "yaşlı" olanların en sevimsiz ve amorf hayvana nispetle "dinazor" olarak çağrıldıklarını da biliyoruz. Bu, bu alandaki bağımsızlık eğilimlerinden korkunun dışa vurmasıdır ama aynı zamanda bağımsız davranışların zorluk ve tehlikesine de işaret etmektedir. Bu nedenle, tekelistan'da, Pamuk'un yazar olmadığı ve okunmadığı saptamalarının doğrudan bir dil yerine, dolaylı bir anlatım ve alegorik değinmelerle yapıldığını görürsek şaşırmamalıyız; öyle yapılmaktadır.

"OKUYAMAMANIN" KİBARCASI "ANLAMAMAK"

Ahmet Cemal, bu söylenenleri daha iyi anlatabilecektir; Cemal'i, yıllardır bir edebiyat çevirmeni ve eleştirmeni olarak tanıyoruz; Cumhuriyet'te yazmakla birlikte kadrolu ve finansal açıdan Cumhuriyet'e bağımlı olamadığını tahmin edebiliyoruz. Cumhuriyet'teki sütununda çıkan "Orhan Pamuk Dosyası!" başlıklı yazının başlığı kuşku davet etse bile Pamuk'u savunduğu izlenimi vermektedir; görünüşe göre, Pamuk'a çok sert eleştiriler yöneltilmekte ve yazarlığı bile tartışılmaktadır. Cemal, sanki buna karşı bir yerdedir ve bir gün Eskişehir'den İstanbul'a gelirken, trende roman okuyan bir başka yolcu görüyor, heyecanlanmıştır ve okunan romanın Benim Adım Kırmızı olduğunu fark edince herhalde şaşırıyor, sevinmiş mi, bilemiyoruz ve yolcu-okuyucu ile konuşuyor; bu kadarı bile çok ilginç olmalıdır. Fakat şunları da yazıyor: "Bütün bunları neden mi yazdım? Aslında ilk bakışta biraz tuhaf gelecek bir nedenden ötürü, başka deyişle, Orhan Pamuk'u anlayanların da olduğunu göstermek için yazdım." Doğrusu, çok hoş, Türkiye'de tanınmış bir eleştirmen, güya Türkiye'nin "en çok okunan" yazarını

Doğrusu, çok hoş, Türkiye'de tanınmış bir eleştirmen, güya Türkiye'nin "en çok okunan" yazarını anlayan bir okuyucu bulunca, bunu büyük keşif sayıyor ve bizlere haber veriyor; biz bu haber dolayısıyla Cemal'in, bir Osmanlı ipokritizmi ile Pamuk'un okunmadığını savunanlar cephesine katıldığını düşünmek zorunda kalıyoruz.

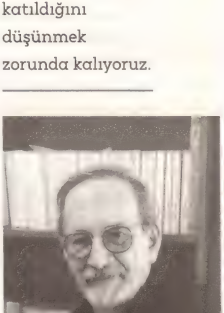

anlayan bir okuyucu bulunca, bunu büyük keşif sayıyor ve bizlere haber veriyor; biz bu haber dolayısıyla Cemal'in, bir Osmanlı ipokritizmi ile Pamuk'un okunmadığını savunanlar cephesine katıldığını düşünmek zorunda kalıyoruz.

Türkiye, anlamadıkları kitapları çok okuyan insanlar ülkesi mi; yoksa, "anlamamak" sözcüğü "okumamak" anlamında mı kullanılıyor, çünkü Pamuk'un anlaşılmadığı iddiası okunmadığı iddiası kadar yaygındır. Gerçekten de iki iddia da aynı anlamlı olabilmektedir ve bazı dillerde okuma ve anlamanın aynı göstergeye, "read", sahip olduğunu biliyoruz. Türkiye Yahudiliğinin büyük tarihçisi Avram Galante'nin "Yahudiliğin gerçek başkenti" dediği New York'ta üç yıl geçirdiğini öğrendiğimiz O. Pamuk'un da bu iki sözcüğü birbirinin yerine kullandığını düşünebiliriz. Nedenimiz var, N. Akman'ın bize haber verdiğine göre, Pamuk, "bazı imza ve okuma günlerinde", soru soran okuyucularını, kitabını "anlamamakla" suçluyordu;[3] bu durumda, okurların, basındaki aşırı propagandanın da etkisiyle Pamuk'u satın alıp okumadan imza gününe gittiklerini düşünmemiz mümkündür. Ayrıca, Amerika'da yapılan araştırmalar, çok reklamı yapılan veya tv dizisi olan kitapların pek az okunduğunu, okumayan okuyucuların gazete haberi veya dizilerdeki bilgilerle yetindiklerini ortaya koyuyordu, bu ihtimali de hesaba katabiliriz. Mahmut Makal'ı, birikimsiz genç kuşaklar tanıyorlar mı; Bizim Köy yazarıdır, İkinci Dünya Savaşı'nı hemen izleyen zamanda, köy öğretmeni olarak köy gerçekliğini yazdı, Türkiye'de hapse atıldı, ancak küçük kitabı, İngilizce ve Rusça dahil pek çok dile çevrildi; uzun yıllar iki dünyada bugün Pamuk'un olduğundan çok daha fazla ünlüydü. Öğretmenliğini sürdürdü ve hep sürüldü, hep yazdı ve hep okudu; buraya, özlediğimiz arkadaşımız Ahmet Taner Kışlalı'ya gönderdiği ve Kışlalı'nın da sütununda yayımladığı mektuptan aktarma yapmak istiyorum. Kuşkusuz, "O. Pamuk Romanı" üzerinedir ve Mahmut şunları yazıyordu: "Orhan Pamuk'tan Cevdet Bey ve Oğulları'nı okuyabilmiştim. Kara Kitap'ı çok zorlandığım halde bitiremedim. Kara Kitap'ın yayınlandığı aylardaydı, Zonguldak'ta imza gününe gittik birkaç arkadaşla. Okurlarla söyleşirken, bir okuyucu önceden aldığı Kara Kitap'ı bir başka kitapla değiştirmek istedi. İsteği yerine getiren kitapçı, 'birkaç tane sattık ama hepsi de getirip değiştirdi, okuyamamışlar' dedi."[4] Mahmut, Sevgili Arkadaşımız Ahmet'e yazdığı mektubunu, "o gün bugündür Pamuk'un kitaplarını alıp da okuyamayan çok" diye sürdürüyor, ancak yine de, çok ender bir olay olarak bir kitap fuarında Pamuk okuyan birisine rastladığını aktarıyor; bir okuyucu "reklamına kanarak" Yeni Hayat'ı almış, eğer bitirebilmişse hiç anlamamış, bunu da öğrenmiş oluyoruz.

Burada "bitirebilmişse" sözcüğü çok yerindedir, Makal aynı kitap fuarında birlikte olduğu A. Behramoğlu'nun söylediklerini de aktarıyordu; Yazarlar Sendikası başkanlığı da yapan Behramoğlu'nun, Yeni Hayat serüveni, kendi anlatımıyla şöyledir: "Anlatılan şeyin bir anlatı mantığından, bir iç tutarlılıktan yoksun olduğunu hissettim. Yazar tarafından aldatılıyormuşum duygusuna kapıldım ve okumayı sürdürmedim." Demek, Pamuk, bazen reklam etkisiyle satın alınan ve kesinlikle okunamayan bir yazar durumundadır.

"MASKESİNİN ALTINDAKİ ÇİRKİN YÜZ"

Oktay Akbal, duyduğunu ve düşündüğünü yazan bir kalemdir; ayrıca Cumhuriyet'i yöneten pervanelerden korkmayacak kadar birikim sahibi olduğundan kimsenin kuşkusu olmaması gerekiyor. Bu nedenle, Cumhuriyet'in kadrolu olmasına karşın, Pamuk'u okumadığını yazabilen tek yazarı olmasına şaşırmıyoruz. Kısa ve açık değerlendirmesini buraya alıyorum: "Ahmet Taner Kışlalı, Orhan Pamuk'un yüz binlik bir satış yaptığı söylenen son romanını okuyamamış. Ne diyeyim, ben de okuyamadım. Oysa ilk romanına Milliyet roman ödülünü veren kuruldaydım. Pamuk 'star' sisteminin başarılı bir ürünü. Böyle bir düzeyde kalmak için ne yapmak gerekiyorsa beceriyor. Atatürk'e sövmek, alaya almak! Ama bu tutumlarıyla kendisini küçültüyor, değersizleştiriyor! Kışlalı'nın dediği gibi, 'maskesinin altındaki çirkin yüz' böylece ortaya çıkıyor!"[5] Burada, bütünün dışında iki önemli nokta var; birincisi, Oktay, satış rakamına pek inanmıyor, olmalı, çünkü "bir satış yaptığı söylenen" ibaresini tercih etmektedir. İkincisi, "okumadım" değil "okuyamadım" demektedir ki çok ağırdır; çünkü bir anlamda "işi" hem bir edebiyatçı ve hem de bir günlük fıkra yazarı olarak okumak olan bir yazarın okuyamaması çok değersizleştirici bir değerlendirme olmalıdır, kuşku duyamayız.

Bir özet yapabiliriz, tanınmış yazarlarımız ve yaşamları kitap okuma üzerine kurulu, Mahmut Makal'ın, Oktay Akbal'ın, tanınmış kültür adamımız Kışlalı'nın, tanınmış şairimiz Behramoglu'nun Pamuk'u okumayı denediklerini ancak başarılı olamadıklarını saptamış durumdayız. Bu

durumda bile Pamuk'un, "büyük" sözcüğünü bir tarafa bırakıyoruz, "yazar" olduğu tartışmalıdır ve böyle bir durumda dışarıdan "büyük yazar" dayatmasını, en kibar sözcükle kafalarımızı sömürgeleştirme süreci olarak anlıyoruz; sorun da budur. Devamı var.

Hain bir bombanın aramızdan aldığı Ahmet Taner Kışlalı, çok ince bir arkadaşımızdı ve sert karşılaşmalardan uzak duran bir kimliğe sahipti. Ne var ki "O. Pamuk Romanı" üzerine yürüyüşü hepimizi şaşırtıyordu, sütununu bir mevzi haline getirdiğini görüyorduk. Bir siyaset bilimi profesörü olmasının yanında, milletvekilliği yapmış ve Kültür Bakanlığı görevinde bulunmuştu; bağımsız davranacak kadar birikimliydi. Birikimsizler kovamazlardı ve belki başka bir kolu öldürebilirdi; öyle olmuştur.

Bu da paradoks yüklüdür; Kışlalı'nın açılımından sonra Kışlalı'nın Cumhuriyet Sütunu'nun, seçkin aydınlar için bir tür gerçek görüşlerini açıklayabildikleri bir kurtarılmış alan ve bir rahatlama yeri oluşuna tanıklık ettik; bunlardan bazılarını aktarmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden bir profesörün söyledikleri çok ilginç idi ve aktarıyorum: "O. Pamuk'un sinsice Atatürk karşıtlığı yaptığını bilmiyordum. Ama ben de reklamların etkisiyle aldığım romanını bitirememiştim. Yazınızı başka profesör arkadaşlarla tartıştık. Onlar da aynı durumdalar. Eğer bunca şişirilen bir romanı biz de anlamıyorsak, herhalde eksiklik ve yanlışlık bizde değil başkalarında olmalı!"[6] Demek, ülkenin profesörleri de Pamuk'u okuyamıyorlar, okumayı deneyenler olduğunu öğreniyoruz. Fakat okumalarını bitiremedikleri kesindir.

TAHSİN YÜCEL'İN OKUNMAZLIK TEOREMİ

Kışlalı'ya ulaşan haberlerden, okuma konusunda inatçı davrananlar olduğunu da anlıyoruz; bunlar arasında İzmir'de genç bir çiftin serüveni acıklıdır, genç hanım okuduklarını anlamayınca bitiremeden kocasının yardımını istiyor ve Kışlalı "Ama o da bitirememiş kitabı, üstelik o da hiçbir şey anlamamış" diye serüveni özetliyordu. Doğrusu böyle bir felaketin Türkiye'de başka hiçbir yazarın başına geldiğini hatırlamıyorum.

Benzer bir zorlamanın örneklerinin az olduğunu da söyleyebiliriz; belki Hintlileri, Manchester pamuklularını almaya mahkûm etmek için Hintli dokuma ustalarının ellerinin kesilmesini veya Çinlileri afyona alıştırmak için savaş açılmasını hatırlayabiliriz; bir estetik tartışma değil sömürge savaşı ile karşı karşıyayız. Bunu, bir edebiyatçı ve aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde profesör olan Tahsin Yücel'in bir mektubundan daha iyi anlayabiliyoruz; kuşkusuz mektup Ahmet'e hitap ediyordu ve Kışlalı'nın sütununda yayımlanmıştı. "Sevgili Ahmet Taner" diye başlamakta ve şöyle devam etmektedir: "Tüm yazıların gibi Orhan Pamuk ve kitaplarına ilişkin iki yazını da ilgiyle okudum. Ama 'Kral Artık Çıplak!' beni bayağı hüzünlendirdi. Gel de hüzünlenme! Birçok üniversite profesörü, birçok köşe yazarı, birçok sanatçı, birçok aydın kişi 'reklamların etkisiyle', yani renkli basının pazar eklerindeki bol resimli yazılara, yüksek satış rakamlarına bakarak pop kaseti alır gibi roman alıyor, okuyup anlamakta zorlanınca, 'biz de anlamıyorsak, herhalde eksiklik ya da yanlışlık bizde değil, başkasında olmalı' diyor. Sen yazarın tutucu, kitaplarının niteliksiz olduğunu yazınca da rahatlayıp teşekkür ediyor."[7] Çok güzel ve Profesör Yücel'in daha çok söyleyecekleri var, yalnız burada ayrıca kaydetmemiz gereken bir nokta, Tahsin Yücel'in,

> Prof. Dr. Tahsin Yücel: "Oysa ünlü yazarın zor okunup zor anlaşılmasının günümüz Türkçesinin çok gerilerinde kalmasından, günlük yaşamımızın en yaygın nesne ve olaylarının adlarını bile karıştırmasından, tutarlı bir roman evreni kuramamasından, her şeyden önce iletilecek bir bildirisi bulunmamasından kaynaklandığını görmek için yazın uzmanı olmak gerekmez."

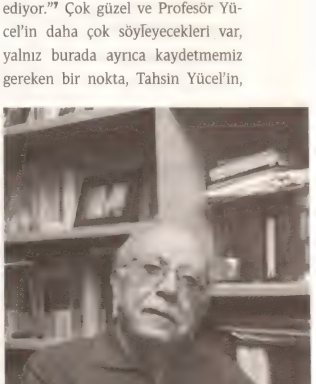

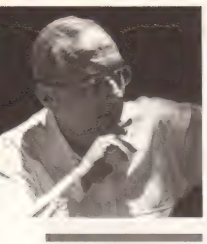

Yazarlar Sendikası başkanlığı da yapan Behramoğlu'nun, Yeni Hayat serüveni, kendi anlatımıyla şöyledir: "Anlatılan şeyin bir anlatı mantığından, bir iç tutarlılıktan yoksun olduğunu hissettim. Yazar tarafından aldatılıyormuşum duygusuna kapıldım ve okumayı sürdürmedim." Demek, Pamuk, bazen reklam etkisiyle satın alınan ve kesinlikle okunamayan bir yazar durumundadır.

Türkiye'de en seçkinlerin ve en kültürlülerin Pamuk'u okuyamadıkları ve okumadıklarını genel-geçerli bir yargı olarak koymasıdır. Bunu ise bu yargının yayımlandığı gazetede ve O. Çalışlar aracılığıyla Pamuk'un bir iddiası ile yan yana koymak durumundayız. Pamuk, aynı yerde, "ben popüler sanat yapmıyorum, 'yüksek sanat' yapıyorum" diyebilmektedir ve röportaj adına Pamuk'un bütün sözlerini hiç değiştirmeden, sayfalar boyu yayımlayan Çalışlar ve Cumhuriyet, bu yüksek sanatın asıl en yüksek kültürlüler tarafından anlaşılmadığını ekleme yürek ve dürüstlüğünü gösterememektedir; halbuki gazeteciliğin ve röportajcılığın alfabesi bununla başlamaktadır.[8] Ben ise buradan Tahsin Hoca'dan aktarmalara devam etmek isliyorum.

Devam etmek güzel; yalnız Tahsin Yücel'in okunmazlık teoremi, bir soruyu da beraberinde getirmektedir. Peki, seçkinler, kültürlüler ve belki de kemalizmin koruyucuları, Pamuk'u okumuyorlarsa, Pamuk'un okunmayan kitaplarında Atatürk düşmanlığı yaptığını nereden biliyorlar; bu soru kaçınılmazdır. Ahmet Taner Hoca, bu haklı sorunun çok ikna edici bir cevabını, önceden bize vermiş durum da idi; Kışlalı, "Prof. Fahir İz'in incelemelerinden yola çıkarak, O. Pamuk'taki sinsice Atatürk'ü aşağılama çabalarını okurlara duyurmaktı istediğim" sözleriyle kaynağını açıklıyordu. Profesör İz, İstanbul'dan ayrı, Londra'da School of Oriental Studies'te ders vermiş ve Oxford tarafından yayımlanan Türkçe-İngilizce Sözlük'e danışmanlık yapmış bir dil bilimciydi[9] ve Kışlalı, İz'in Pamuk incelemesini referans olarak gösteriyordu. Bu ayrı bir öneme sahiptir, çünkü Türk yazarlarının eserleri, başka dillere ve bu arada İngilizce'ye çevrilirken bir transformasyona uğramaktadır; tekrarlar ayıklanmakta, bulanıklıklar kaldırılmakta, daha şematize ve söz uygunsa daha oryantalize edilmektedir. Öte yandan Batı, sivil-asker kemalistlerin, Türkiye'nin bir Amerikan eyaleti haline getirilmesine karşı koyduğu zehabına kapılarak kemalizme dostluğundan dönmekte ve İslamı bir alet olarak kullanma politikaları ve Yahudi politikasının ağırlığının artması nedeniyle de osmanizme yaklaşmaktadır. En az 11 Eylül'e kadar belirgin olan bu yöneliş çevirileri etkiliyordu; Pamuk çevirilerinde de Pamuk'un bu çizgilerini daha görünür yapmaları ve Profesör İz'in de bu kanalla uyarılmış olması mümkündür.

DIŞARISI YÜCELTİRKEN İÇERİSİ ALÇALTIYOR

Profesör Yücel'in, Kışlalı'nın dar sütununa göre uzun, aslında çok önemli ve çok özet katkısından iki aktarma daha yapmaya mecburum; biri şudur: "Belli ki, bu aydın kişiler yazın dünyamızı izlemiyorlar, arada sırada bile olsa, yazın dergilerimizi okumuyor, Pamuk'un yazın eleştirmenlerimizce nasıl değerlendirildiğini bilmiyorlar. Çok etkilendikleri anlaşılan renkli basında koparılan bunca gürültüye karşın, yazın dergilerimizde Pamuk'un son kitabı üzerine elle tutulur hiçbir eleştiri yayımlanmadığını, yayımlananların da bu kitabı, örneğin Eco'nun Gülün Adı'nın kurgusunu ve izleklerini örnek alıp yinelemek, örneğin Hollywood yöntemleriyle bir giz, cinsellik, cinayet ve benzeri karışımı oluşturarak herkesin ilgisini çekmeye çalışmak gibi yazın adamlarının daha çok birer kusur olarak niteleyeceği özellikleri nedeniyle övdüklerini bilmiyorlar, dünyanın hiçbir yerinde, özellikle de Flaubert'in en ilginç kitabının yılda 200 bile satmadığı Türkiye'de çok satmanın bir yazınsal değeri olmadığını da." Önemi nedeniyle ve özet niteliğinde olmasına karşın Profesör Yücel'in bu uzun paragrafını parçalara ayırmak durumundayım, birincisi, Prof. Yücel, bir eser veya yazar için günlük basının değerlendirmelerinin hiçbir estetik ağırlığı olmadığını saptayarak, ki son derece yerindedir, teknik ya da uzman edebiyat dergilerine bakmak gerektiğini ileri sürmektedir. İkincisi edebiyat dergilerin-

de, Pamuk'un son kitabı üzerine pek değerlendirme çıkmadığına işaretle çıkanların da hepsinin olumsuz olduğunu haber vermektedir. Üçüncüsü, edebiyat adamları, eleştirmenler, bu kitabı nedeniyle de Pamuk'u, yabancı dilde "plagiarism" ve Osmanlıca'da "intihal" olarak ve Türkçe "aşırmacılık" dediğimiz bir hastalıkla suçluyorlar; bu son suçlamanın pek yaygın olduğunu not etmek zorunluluğunu duyuyorum.[10]

Görülüyor, içeride, edebiyat ve kültür alanında en yetkin kalemler, Pamuk'un çıkardıklarına pek aşağı bir mal olarak bakıyorlar; dışarısı ne kadar yüceltiyorsa içerisi o kadar alçaltıyor; "felaket" dediğim budur.

Tahsin Yücel, Pamuk'un kitaplarının neden okunmadığı ve inatçı okuyucuların neden zorlandığı sorusuna da bir açıklama getirmeye çalışıyor, açıklaması bütünüyle edebiyat çerçevesinde kalıyor ki aktarmaya değmektedir: "Oysa ünlü yazarın zor okunup zor anlaşılmasının günümüz Türkçesinin çok gerilerinde kalmasından, günlük yaşamımızın en yaygın nesne ve olaylarının adlarını bile karıştırmasından, tutarlı bir roman evreni kuramamasından, herşeyden önce iletilecek bir bildirisi bulunmamasından kaynaklandığını görmek için yazın uzmanı olmak gerekmez." Bu aktarma da benim tüm yazımda büyük tasarruflara imkân sağlıyor, saptanan noktalar, bütün edebiyatçılarımızın değerlendirmelerini özetliyor; bununla birlikte ben iki ibareyi ön plana çıkarmak istiyorum. Birincisi, "iletilecek bir bildirisi bulunmamak" ve ikincisi, "yazın uzmanı olmak gerekmemek"; benim de ekleyeceklerim var, şimdilik, edebiyata girmeyen bir bildiri olabileceği ve çözebilmek için de edebiyat dışı bir uzmanlığın mutlaka gerektiğidir.

İçerisi, Pamuk'a bir edebiyat hadisesi olarak bakıyor ve aradığını bulamıyor ve dışarısı, edebiyat dışı bir bildirinin sembolik ve alegorik revelasyonu olarak yaklaşıyor ve istediğini buluyor; sorun budur. Pamuk ve çıkardıkları önemsiz ve yaptıkları kendi ezoterizmi içinde önemlidir.

DIŞ DURUM

Hep soru formüle etmek zorundayız, gerçeklere ulaşmak için bu bir başlangıçtır. Burada da akla gelen ilk soru, Pamuk'un en çok okunan olmaması bir yana "best seller", en çok satan birisi olup olmadığıdır; çünkü böyle bir iddianın yayıncısından ve kendisinden menkul olduğunu biliyoruz. Ancak biz Tekelistan'ımızda şarkıcıların sahne fiyatlarıyla yayıncıların tiraj iddialarına inanmamayı da öğrenmiş durumdayız. Şarkıcılar açıkladıkları rakamları, vergi memurlarının önünde inkâr ediyorlar ve "ne inanıyorsunuz, reklamdı" diyorlar; yayıncılığın da reklam bataklığına düştüğü ve Pamuk'un iyi bir reklamcı olduğu konusunda ittifak bulunduğu bir ortamda, "best seller" övünmesinden kuşku duyabiliriz.

Aslında pek de önemli değildir; uçak ve otobüs terminallerinde satılan kitapların bir edebiyat değeri olduğunu söyleyemeyiz Önemsizdir ama yine de bu en çok okunma iddiasının kaynağını araştırmak yararlı olabilmektedir.

N. Akman, önce iyi araştıran, sonra zorlayan ve bu nedenle üretken sorular dillendirebilen başarılı bir röportajcı idi; ne yazık, eğer artık basın mesleğinden sürüldüyse, önce kendisini tüketmiştir. Pamuk ile yaptığı, bir birikimin bitişine işaret ediyordu. Bir gazetecilik işinden daha çok iki şımarık çocuğun cilveleşmesini çağrıştırıyordu; Akman cevabını merak etmediği soruları sıralıyor ve Pamuk da tam bir tüccar hesabıyla, en ticari cevapları söylüyordu; daha önceden hazırladığı kesindir. Burada söylediklerinin biri de şudur: "Batı'da çok tanınıyorum ama bugün Türkiye'nin en çok okunan yazarıyım."[11] Doğrusu bir yazara hiç yakışmayan bir iddia ile karşılaşıyoruz ve ayrıca bu röportajın bile bu iddiayı yalanladığını gösterebilecek durumdayız.

Bu sıkıcı ve ancak benim türümden araştırıcıların okumaya ve belki de içinde kabalistik bir sır olup olmadığını irdelemek üzere birkaç kez gözden geçirmeye mahkûm olduğu bu röportajın tam gazete sayfası olmak üzere galiba üç gün tefrika olduğunu haber vermem gerekiyor ve bunlardan birisinde, Akman'ın sunuş yazısının sonunu aktarmak zorunluluğunu duyuyorum. Önemli olarak şu var: "O, Türkiye'nin en çok satan yazarı ama henüz çok bilmiş sevimli bir çocuk. Çünkü, Benim Adım Kırmızı, benim ilk okuduğum Orhan Pamuk."[12] Çünkü bu açıklamadan, bu en çok satan yazarın, o zamana kadar tanınmış bir röportajcı olan N. Akman tarafından da okunmadığını öğreniyoruz; Akman, hem reklam cümlesini tekrarlıyor ve hem de hemen yalanlıyor. Çünkü Akman, Kırmızı üzerine röportaj yapmaya gidiyor ve bu nedenle Kırmızı'yı okuması kaçınılmaz ve görev gereğidir, bu nedenle bu okumayı sayıma alamayız ve bu itirafından, okuyan ve ayrıntıya meraklı, birikimli bir gazeteci olarak bildiğimiz Nuriye Akman'ın da kesinlikle Pamuk okumadığı veya okuyamadığı sonucuna varıyoruz; çünkü biri saymazsak geriye sıfır kalmaktadır, demek hiç okumamış, bunu an-

Resim: Tuğrul Çutsay

Ancak biz Tekelistan'ımızda şarkıcıların sahne fiyatlarıyla yayıncıların tiraj iddialarına inanmamayı da öğrenmiş durumdayız. Şarkıcılar açıkladıkları rakamları, vergi memurlarının önünde inkâr ediyorlar ve "ne inanıyorsunuz, reklamdı" diyorlar; yayıncılığın da reklam bataklığına düştüğü ve Pamuk'un iyi bir reklamcı olduğu konusunda ittifak bulunduğu bir ortamda, "best seller" övünmesinden kuşku duyabiliriz.

lıyoruz. Peki kim okuyor, doğrusu bu soru, artık soru olmaktan çıkmıştır.

Dış dünyaya geldiğimizde, Pamuk reklamının, özellikle, Paris, Londra ve New York türünden Yahudiliğin, basın, yayıncılık ve sanat sektörlerini kontrol ettiği yerlerde yüksek olduğunu saptayabiliyoruz.[13] Fakat Almanya'da durum farklı olabiliyor ve şimdi biz buradayız.

Bin dokuz yüz doksan dokuz yılının başında, Almanya'da, Gabriele Killert'in, O. Pamuk romanları üzerine uzun bir incelemesi yayımlanmıştı; bana verilen bilgilere göre ağırlığı olan ve saygın bir eleştirmendi, eleştirinin yayımlandığı Die Zeit'in önemli olduğunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak bu eleştiriden, büyük basın okuyucularının hiçbir haberi olamıyordu çünkü Pamuk ile ilgili dış dünyadan haber uyduran "büyük basın" bu eleştiriyi sansür etmek gereğini duymuştu, çünkü söz uygunsa, Pamuk'u yerle bir ediyordu. Başlıkta "roman fabrikası" nitelemesini seçiyor, içeride "metin fabrikalarının şehrazatı Orhan Pamuk", diyor, Türkiye'deki değerlendirmelerde ihmal edilen Pamuk'taki ezoterizm ve tasavvuf düşkünlüğünden, Dante ve Rumi kopyacılığından söz ediyor, böylece Tahsin Yücel'in değerlendirmelerini özetlerken değindiğim edebiyat dışı bildirinin kapısını aralıyor fakat girmeden dönüyor ve Pamuk'un, "dünyayı yeniden yaratarak onu anlamlandırmanın sanatçı ruhuna has tutkudan" yoksun olduğunu ileri sürerek, "Orhan Pamuk, her şeyden önce anlatamıyor" diyor, bunu "anlatma" yeteneğinin olmaması anlamında kullanmaktadır.[14] Bayan Killert de, Türkiye'deki edebiyat adamları türünden, Pamuk'u mutlak olarak yazar saymıyor, bu nedenle de kategorik olarak okunmayacağını düşünüyor, yazdıklarından bu sonucu çıkarıyoruz.

Şu değerlendirmeler de G. Killert'e aittir: "Türkiye'de kitapları satış rekorları kırıyor. Demek ki okunduklarından kat kat iyi satıyorlar. Dış ülkelerde. New York Tlmes'tan, Figaro'dan, Frankfurter Allegemeine Zeitung'a kadar uzanan bir basın piyasasında ise okunduklarından kat kat iyi tartışılıyorlar." Çok hoş. Bayan Killert de mutlak bir estetik değer yargısını kurduktan sonra Türkiye'de ilan edilen satış rakamlarını doğru kabul etmekle birlikte satılsa bile okunmadığı ve gazetelerde sürekli sözü edilse de anlatma yeteneğinden yoksun olduğu için bu övgülerin okuyucuya dönüşemeyeceği görüşünü dile getirmektedir. Ben de bir-iki başarısız okuma denemesinden sonra Pamuk'un ne içeride ve ne de dışarıda hiç okunmayacağı hükmüne ulaşmıştım, dış gözlemlerim bu yöndedir ancak bu bende denenmesi gereken bir hipoteze dönüşmüştü ve içeride ve dışarıda yaratılan yoğun bulutlara karşın okunmadığı bilgilerini görüp çıkarabilmeyi bu hipoteze borçluyum, hipotezin ispata dönüştüğünü görüyoruz.

GÖZÜ KAPALI GÖRMEK

Görmek için mutlaka hipotez ve daha önemlisi mümkünse teori gereklidir; eğer güçlü teori varsa, bakanın gözlerini kapatarak da görmesi mümkündür. Nitekim Kırmızı yayımlandığı zaman, Sabah'ın "Kırmızı Kıyamet Koptu" ve New York'ta İngilizce yayımlandığı zaman Hürrriyet'in tam sayfa, "New York'ta Kırmızı Patlama" haber ve başlıklarına gözümü kapatmam gerekiyordu; bazen gerçekler kapalı gözlere görünmektedir. Öyle bir propaganda seli varsa, gözü kapatmadan görmek imkânsız olmaktadır.

Hürriyet, çevirmeni Erdağ Göknar olarak haber veriyordu; New York Times'ın kitap eki Erdag M. Goknor diyor, ailesi Amerika'ya göçmüş, New York'ta çalışıyor, sabetayist olması ihtimal dahilindedir. New York Book Review'de tanıtım yazısında, Pamuk'u hakkı yenmiş bir Nobel Ödülü adayı olarak sunan R. Eder'in ise Yahudi olması çok daha büyük bir ihtimaldir; hem onomastique ve hem de aşırı Osmanlı nostaljisi, bizi böyle düşünmeye zorlamaktadır.

İçerideki değerlendirmelerde, Pamuk bir edebiyatçı olarak değil bir politik yazar olarak görülüyor; hiç kuşkusuz Atatürk karşıtlığı politik bir duruştur. R. Eder ise, bir yandan Mustafa Kemal'in, bir zamanların pek güçlü Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün izlerini sildiğini, Kemal Atatürk obliterated every vestiges of the once-povverful... Ottoman Empire ve diğer yandan da bunun Kemal Paşa'nın "Osmanlı mirasını yok etme çabasının" bu ülkeyi köksüz bırakmasının, Pamuk'u çok rahatsız ettiğini ve Pamuk'un buna karşı çıktığını yazmaktadır. Demek, Eder, New York'ta, Pamuk'u köklerine düşkün, bu haksızlıklar karşısında eğilmeyen bir misyon sahibi olarak resmediyor; güzel ancak yine de, "he is not an ideologue or a politician", bir ideolog veya politikacı olmadığı için kendisinden Nobel'in esirgendiğini ileri sürebiliyor, tam bir tutarsızlık ve tahrifat örneğidir.

Eder'in verdiği bilgilerden Pamuk'un Iowa'da bir "yazarlık atölyesinde" yazarlık öğrendiği de var; ancak burada bizi en çok ilgilendiren şu cümlesi olmaktadır: "Three of his dissonant-voiced novels have been published and critically praised here, but not widely read"[15] Eleştirmen Eder, Pamuk'un daha önce de üç kitabının yayımlandığını, eleştirmenlerce övüldüğünü ancak fazlaca okunmadığını söylemeden edememektedir. Demek, dünyanın her tarafında övgü selleri, Pamuk'a okuyucu getirmemektedir; çünkü, yazmasını bilmemekte ve yaşamı görememektedir Ayrıca, Amerikan atölyeleri yazar çıkarmaya yetmemektedir; bu kitabı yazmak için zorla ve zorlanarak okuduğum iki kitabından çıkardığım sonuç, Pamuk Türkiye nüfusu içinde yazar olacak en son birkaç kişiden birisidir, Türkiye'de hiçbir okuyucusu yoktur, şimdi bunu göstermek istiyorum.

ABD'YE "KARA" GİDİP "SİYAH" DÖNMEK

Bunun için, R. Eder'in Book Review'de çıkan eleştirisinden iki aktarma yapmam gerekiyor; bunlar Kırmızı hakkında bilgi veriyorlar. Ancak bu aktarmaları, benim yeniden çevirmem yerine, Radikal gazetesinin çevirisinden almanın daha verimli olacağını düşünüyorum. Birincisi şudur: "Öykü kısaca, Murat'ın sarayındaki iki sanatçının öldürülmesini anlatıyor. Birincisi minyatür ustası Nazik, diğeri Sultan tarafından, Nazik'in de aralarında olduğu en iyi dört sanatçının bir kitabını basmak üzere tutulmuş kurnaz ve karmaşık bir karakter olan Enişte." İkinci aktarma ise şöyledir: "Bir de Enişte'nin vekili Siyah'ın Enişte'nin kızı Şeküre'yi ihtiraslı takibi var. Ele geçirilmez, değişken, gizemli ve baştan çıkarıcı Şeküre, romanda en güzel çizilmiş portrelerden biri." Doğrusu, ben böyle bir izlenim almadım; Şeküre'nin veya bir başkasının güzel çizilmesi iddiası tartışmalıdır çünkü Pamuk'un yaşamı yeniden kavrama ve anlatma yeteneği olmadığı düşüncesine ben de katılıyorum.

Bu ayrı, bu iki aktarma ile Pamuk'un dört kahramanı ile tanışmış oluyorum. R. Eder bunları İngilizce çevirisine dayanarak, "Elegant", "Enishte", "Black" ve "Sekure" olarak aktarıyor ki gayet yerindedir. Roman, Üçüncü Murat zamanında İstanbul'da geçiyor; ancak Pamuk, annesi Şeküre'yi İngilizce transliterasyonu, Sekure ile kendisi Orhan ve kardeşi Şevket'i de zaman kaydırmasıyla roman kahramanı yapıyor; annesinin adının Şeküre olduğunu magazin haberlerinden öğrenmiş bulunuyoruz. Artık roman kahramanı Şeküre'yi bilmek için romanı okumaya gerek duymuyoruz; hem N. Akman ve hem de O. Çalışlar, Sabah ve Cumhurriyet'te, bir yandan Şeküre'yi ön plana çıkardılar ve diğer yandan da güzelleme düzdüler. Bir ara Şeküre, bir ayine dönüştürülüyordu, fakat iki oğul, bir anne ve bir babadan oluşan aileden, baba Gündüz Pamuk ayrılıp başka bir evlilik yaptığı için adeta cezalandırılıyordu; hem romanda isim verilmiyordu ve hem de gaygubete atılarak öldüğü rivayeti yayılıyordu, belki de roman, Şeküre'yi terk eden Gündüz'ü kahretmek için yazılmıştı, hep Şeküre'ye yeni bir eş üzerine gelişiyor veya gelişmiyordu.

Kırmızı'nın bir aile ve kavim açıklaması olduğundan kuşku duymuyorum; yalnız şu anda konumuz bu değil, Pamuk'un okunmamasıdır. Bir: Radikal'de romanın baş kahramanlarından birisinin adı "Nazik" olarak verilmektedir; fakat romanda bu adda bir kahraman bulunmamaktadır. Goknar'ın doğru ve "Elegant" olarak İngilizce'ye aktardığı kahramandan, Çalışlar, hiç söz etmiyor ve Akman ise üç gazete sayfalık sıkıcı röportajında bir kez adını geçiriyor; dolayısıyla Pamuk'un Kırmızı'sını okumayan birisinin, bu kahraman magazin konusu olamadığı için adını bilmesi imkânsızdır. Nitekim, Radikal'in çevirmeni, romanı okumamış ve İngilizce'de "elegant" ile "polite" arasındaki nüanstan da habersiz olduğu için, Nazik'in ilk karşılığı "polite" sözcüğüdür, Pamuk'un kahramanı Zarif'i şaşırmıştır.

İki: Pamuk'un Kırmızı'sında, "Siyah" diye bir kahraman da yoktur, İngilizce'ye çevrilirken seçilen "Black"

yerindedir; ancak İngilizce'den tekrar Türkçeye çevrilirken hata yapılmış olmaktadır. Demek, Radikal'in çevirmeninin Pamuk'u hiç okumadığından artık hiç kuşku duymuyoruz. Bu kahramanın adı da, "Siyah" değil "Kara" oluyor ki bunun ayrı bir önemi var. Çünkü biz Türklerde "Kara" ismi olmamasına karşın, Yahudi isimleri sözlüğünde yerini buluyoruz. Ayrıca şimdiden not edebiliriz. Pamuk, Çalışlar'a "Kara bu kitapta bana yakın kişidir" demektedir.

Bu kadar mı? Bir: Radikal'in çevirmeni Pamuk okumamaktadır. İki: Görevli muhabir, Pamuk okumamaktadır. Üç: Servis Şefi, Pamuk okumamaktadır. Dört: Düzeltmen, Pamuk okumamaktadır. Bunlardan herhangi biri, magazin haberlerinin ötesinde, Pamuk romanı ile yakınlık kurmuş olsaydı, bu açık ve edebiyat açısından önemi büyük ve aynı zamanda yapılması çok zor yanlışlıklar ortaya çıkmazdı. Kuşkusuz hiçbir okuyucunun bunu fark etmemesi de çok düşündürücüdür. Acaba hiç mi okuyucusu yok; eğer hiç yoksa, bu ülkemizde mazoşistlerin sayısının sanıldığından az olduğu anlamına gelmektedir ki seviniyoruz.

Az okuyucusu olan bir yazarı, yazar sayabiliriz. Çok okuyucusu olan bir yazarın yazarlığını tartışabiliriz. Ancak hiç okuyucusu olmayan bir kimseyi, hiçbir koşulla yazar göremeyiz. Demek, Pamuk yazar değildir ve bu sonuç net görünmektedir.

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Şebeke "Network" (İthaki Yayınları, Beşinci Baskı, 2005, [Birinci Baskı, 2003], İstanbul) kitabından alınmıştır.

[1] İlerde yazmayı planladığım "Ekonomi-PoliTİT" çalışmamda ekonomi ile basını incelemeyi planlıyorum.

[2] Bir zamanlar yazarı olduğum Cumhuriyet'i yıllardır izlemiyorum, buradaki coupure'lerin çoğunu Doğu Perinçek'e borçluyum. Haymana Zindanı'nda beraber kaldığımızda bana gösteriyordu ve daha sonra da mezarlarımız ayrıldığında kesip memurlarla gönderiyordu. Daha yakın tarihli olanları da arkadaşımız Neylan sağladı, her ikisine de teşekkür ve sevgilerimi yazıyorum. Sözkonusu sayfaları bize sunan , Oral Çalışlar'dır, gazetecilik mesleğinden gelmemesine ve bir deneyimi olmamasına karşın yazarlık imkânı verildi; demek, basına bağımlı olarak giriyordu. Ben daha önceleri, ilk adının "Danyal" olduğunu bilmeden ve hiçbir eleştiri yüklemeden sabetayist olabileceğine işaret etmiştim; hiç kuşku yok Pamuk'un dünya Yahudi lobisi tarafından öne sürülüp korunduğu yollu saptamalarını hatırlamanın yeridir, çünkü destekliyor. Cumhuriyet'in ilk beş seyfada Pamuk reklamı yaptığı yayının arka sayfasını da İstanbul Yahudiliğinin yayın organı Şalom gazetesinin tanıtımına ayırması ilk bakışta şaşırtıcı olmakla birlikte iyice düşünüldüğünde anlamlı görünmektedir. Bu notlar, daha ilerde önem kazanabilecektir; öyle umuyorum.

[3] Nuriye Akman, Benim Adım Orhan, Sabah, 7 Şubat 1999.

[4] Ahmet Taner Kışlalı, Rahatsız Oldular, Cumhuriyet, 30 Ocak 1999.

[5] Oktay Akbal, Kısa Değinmeler, Cumhuriyet, 30 Ocak 1999.

[6] Ahmet Taner Kışlalı, Kral Artık Çıplak!, Cumhuriyet, 3 Şubat 1999.
Burada şu soru var, Pamuk, gerçekten ve sinsice Atatürk düşmanlığı yapıyor mu ve eğer yazdıkları anlaşılmıyorsa Atatürk düşmanlığı nereden çıkıyor; bu soruyu sormak durumundayız. Şimdilik bu soruya kısmi bir cevabımız var, en azından Batı, O. Pamuk romanlarını böyle anlıyor ve bu nedenle de övüyor. The Economist dergisinde şunları okuyoruz:
"Modern Turkey's founder, Mustafa Kemal Atatürk, imposed a mix of nationalism and secularism on the country. He wanted Turks to turn their backs on the Ottoman Past and become modern imitating Europe. Yet Turks like Mr. Pamuk-post-Kemalist as well as post modernce daring to di sobey him, rediscovering and reinventing their Ottoman and Islamic inheritance and finding a strange image of themselves in history's mirror."
The Economist, Oct, 27, 2001, p.92.
Kısaca özetlenecek olursa, The Economist, Atatürk'ün, Türkleri Osmanlı'ya karşı sırtlarını dönmeye zorladığını, yürekli O. Pamuk'un buna uymama cesareti gösterdiğini, Osmanlı ve islamik mirası yeniden keşfederek, tarih aynasında yeni bir Türkiye imajı yarattığını yazıyor; kuşkusuz çok hoşnut görünüyor. Batı, Pamuk'un ve daha ilerde ele alacağımız Ahmet Altan'ın kemalizme bayrak açtıklarından emin görünmektedir ve romanlarından daha çok bu yanlarını beğenmektedir.

[7] Ahmet Taner Kışlalı, "İnanılmaz Bir Olayı!", Cumhuriyet, 2 Şubat 1999.

[8] O. Çalışlar, "Nakkaşın Mürekkebi Kırmızı", Cumhuriyet-Dergi, 20 Aralık 1998, s.4.
Pamuk'un sabetayist kimliğini ortaya çıkarmıştım, dışarıdan içeriye dikte edilmesinde bu kimliğin önemli bir olduğunu da yazıyorum. Çalışlar'ın da böyle bir kimliği olabileceğini tartışmaya açmıştım; dayanışma akla geliyor ve mümkündür. Ancak soruna böyle bakmak buradaki analizi yoksullaştırmak anlamındadır; asıl amaç ülkeyi sömürgeleştirmek, kafaları ve değerler sistemini teslim almak, Türkiye'yi, İngiltere ve İsrail ile birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz aşırı eyaletleri haline getirmektir. Sabetayistler, burada amaç değil araçtır; 1967 Altı Gün Savaşı'ından sonra araç olma yatkınlığı sergiliyorlar.

[9] Turkish-English Dictionary, by H. C. Horny, with the advice of Fahir Iz, Oxford U. P., 1947.

[10] Doğrusu Türk edebiyatı aşırmacılık konusunda aşırı titiz görünmektedir; zaman zaman yaratıcı esinlenmeleri bile intihal olarak niteleyebiliyoruz. Ancak Ahmet Yıldız'ın, Pamuk'un başka bir kitabı için saptaması ve karşılaştırması ikna edicidir; bu nedenle bu "içerisi versus dışarısı" savaşında bir kurşun ve bir ek olarak sunmak istiyorum.

[11] N. Akman'ın O. Pamuk röportajı, Sabah, 8 Şubat 1999.

[12] N. Akman'ın O. Pamuk röportajı, Sabah, 7 Şubat 1999.
Belki üç gün yayınlanmıştır ancak ben zindanda arşivime almıştım, bende iki günlük var. Sayfalara Pamuk ağzından çocukça büyük başlıklar konduğu için referansı kodla yapmak zorunda kaldım.

[13] Londra'da yayımlanan The Observer gazetesinin, XXI. Yüzyılın başında XXI. Yüzyılın 21 yazarını tayin etmesi ve bunlar arasına Pamuk'u da alması bir örnektir. Demek, bir yüzyılda dünyanın her yerinde çıkabilecek romancılar şimdiden bellidir ve bu tür haberlerin sabetayistlerin egemenliğindeki Sabah gazetesinde ciddi görülüp büyütülmesi de normaldir. Aynı gazete, Türkiye'nin 40 aydınını n başına da Pamuk'u koymakta tereddüt etmemektedir.
Sabah, 22 Haziran 1999, "Geleceğin Yazarı: Orhan Pamuk" haberi.
Sabah, 22 Ocak 1999, "İşte Türkiye'nin 40 Aydını" haberi.

[14] Gabrielle Killert, "Boğazın Yorgun Adamı: Övgü Toplamış Genç Türk Yazarı Orhan Pamuk ve Roman Fabrikası, A. F. Arman çevirisi, Edebiyat ve Eleştiri, Sayı 44, Temmuz-Ağustos 1999.

[15] NY Times Book Review'deki bu yazı, Radikal gazetesinde çevrilerek yayınlanmış durumdadır; bazı yanlışlıkları ve ihmalleri var.
Radikal de benim izlediğim gazeteler arasında yeralmıyor, bu coupure'ü de Neylan'a borçluyum, yine teşekkürlerimi yazıyorum.

KİRAZDI

■ AHMET ÖZER

sen yakıcı rüzgârlara direnen kabuğunda
yarasını gizleyen kirazdın penceremize bakan
camın ardından bütün gün izledik
mevsimleri ağır konuklar gibi karşıladığını
kimi düşte savrulan / kimi iç savaşta yenilen
bir yürekle nöbetini tuttuk geceye direnişinin.

gün geldi çatlayan tomurcukların
sesini bıraktı sesimize
çiçekler beyaz bir sessizlik sundu şafak yeline
güzelliğin alkıma dönüştü toprağın damarına girerek
her sabah güneşi çağırdın suların uykusuna
benekli kelebekler ve arıların kanadında
kuşları çağırdın şenliğine
derinden gelen suydu gezen dallarında
çocukları durdurdun görkemine çığlık atan
kızlardı kırmızı küpeleri kulaklarında
öyle durmanı istediler sevginin kanatlarına tutunurken
oysa mekik işliyordu zamanın kalbinde.

bir uzun koşuydu yapraklarından sarkan ışığın
daldan çiçeğe çiçekten meyveye akışın
doğanın yasasıydı soluğuna yansıyan yolculuğun
akışıydı büyük serüvenin sevincimizi ayaklandıran
rüzgârla dansını izledik bütün bir yaz
sonbahar / yağmurları çağırdı şimşek atımında
ve karlar döküldü sessizliğin karanlığına
yolu genişletmek istediler düşlerimizi daraltarak
ıslak bedenine indi çeliğin dişleri.

GÜNÜMÜZ TÜRK EDEBİYATI:

Ayfer Tunç ve Hakan Günday'lardan bir ordu

■ OSMAN ÇUTSAY

Sosyalizmsiz bir dünyada, örgütten ve örgütlenmeden, sermayenin tüm militanları gibi, farklı gerekçeler anarak, nefret ediyorlar. İnsan "aşağılık bir yaratıktır" bu yeni yazarlar grubuna göre. **Bu insanlar ("aşağılık yaratıklar") yan yana geldiklerinde içlerindeki şeytanın büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Örgütlenenler herhalde en büyük şeytanlar oluyor. Dolayısıyla, insanın yalnız kalması/bırakılması şarttır.**

Edebiyat ile siyaset birbirinden ayrılamıyor. Sosyalizm, hiç ayrılmıyor. O zaman, düşmanlarımızı, sosyalizmin düşmanlarından söz ediyoruz, başka yerde aramayalım. Bunların en etkilileri "bize bulaşıp karşımıza geçenler"dir. Hep bizlere sosyalistlik dersleri vererek bu yer değiştirmeyi gerçekleştirirler. "Zamanımızın" bu "kahramanlarının" hepsi birbirinden zehirli ve her biri diğerinden daha az yeteneklidir. Yani "azalan değerler yasası" burada özellikle işler. Örneğin, tümü alacalı renklerle bezeli birer George Orwell veya Arthur Koestler olarak bugün de sahnededirler. Fakat, daha çok karikatürdürler: Gerçekten de geçen yüzyıldaki komünizm düşmanı bu iki tescilli demokrat gericinin mirasçıları, Türkçemizde özellikle, velinimetlerinin parlaklığına henüz ulaşabilmiş değiller.

Ancak büyük bir başarının rüzgârı sırtlarındadır: 1989-1990 kapitalist restorasyonu. İyi.

İyi de, ne demek istiyoruz?

Bizden, "yerli ve milli satıcılar" örneklerinden hareketle yürüyelim. Türkçe yazdıkları için, böyle anabiliriz. Meraklısı, YouTube'da kolayca ulaşabilir: "İyi satan" yazıcılar kuşağından Ayfer Tunç, bir programda Milan Kundera'yı yere göğe koyamıyor:

"Gerçekliğin parçalanması, düşünmenin, düşüncenin romanın içinde aldığı yer, edebiyatın kurmacası ile felsefenin iç içe geçmişliği, birinden diğerine sıçramanın güzelliği... Ben Milan Kundera'nın çok önemli bir yazar olduğunu düşünüyorum. Onu bir miras olarak mutlaka 21'inci yüzyılda bir kenarda tutup sürekli okumamız gerektiği kanısındayım."[1]

Pek gençken "az biraz" sola bulaşıp, vakitlice Radikal ve Yeni Yüzyıl gibi liberal Türk gericiliğinin ceridelerinde palazlanıp o ceridelerin egemenleri emrinde çok satışa ulaştığı söylenen, sıradan bir liberal yazar bu. Kundera gibi itirafçı bir sosyalizm düşmanı ve pek kullanışlı, bol cilalı bir çöp tenekesinden (ki her çöpte değerli şeyler de gizlidir, belki değiniriz) 21'inci yüzyıl kapitalizmine peygamber devşiriyor.

Doğrusu Kundera ve türünün de, 21'inci yüzyıl kapitalizminin de "daha iyisine layık" olduğunu iddia edecek halimiz yok. Dolayısıyla bu hayranlığa/uşaklığa şaşırmak ve itiraz etmek gerekmiyor. Başka nasıl çok satacaklardı? Ayfer Tunç yazısının Kundera kurgusuyla akrabalıkları da saklanan bir şey değil. İsteyen "Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi" ile Türkçeye "Ayrılık Valsi" diye çevrilen romandaki izlekleri karşılaştırabilir.

Söylemek istediğimiz şey farklı: Bunlar çağı anlatabilir mi?

Militan sosyalizmi önemseyen insanlar için şaşırtıcı bir tez ileri sürmek durumundayız: Anlatamaz, diyemeyiz. Anlatabilirler. Bu meseleye gireceğiz.

"İNSAN AŞAĞILIK BİR YARATIKTIR ASLINDA"

Ancak önceden bazı ekler yapmalıyız: Bir başka YouTube programında Ayfer Tunç ve Hakan Günday, önemli fikirlerini sergileme fırsatını bir daha değerlendiriyorlar. Özellikle Ayfer Tunç, içini ve içinde yaşadığı bir kesimin gerçek dünyasını kendi ezberiyle döküveriyor:

"Edebiyatın yolu tehlikeli bir yol. Yazarın görevi rahatsız etmek. Sanatın işi rahatsız etmek olmalı. İçinde bulunduğumuz çağ, gerçekle aramıza bir tane değil, birden fazla perde koyuyor. Biz gerçeğe ulaşamıyoruz aslında. Gerçeğe hiç bugünkü kadar uzak olmamıştık bence.

Şeyi göstermek istiyorum yani: İnsan aşağılık bir yaratıktır aslında. Hele bir araya geldiği zaman daha da korkunç olur. İnsan tek başınayken iyi ya da kötü olabilir. İnsanı krizler sınar, krizler karşısında içindeki şeytanın büyüklüğü ortaya çıkar.

Edebiyatın mesajla, yol göstericilikle yakından uzaktan ilişkili olduğunu düşünmüyorum.

Çözüm diye bir şey yok. Yazarın yapması gereken, kendi insan duruşunu koruması."[2]

Aynı programda, bayağılıkta Tunç'tan

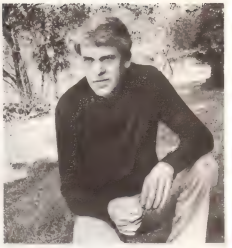

Pek gençken "az biraz" sola bulaşıp, vakitlice Radikal ve Yeni Yüzyıl gibi liberal Türk gericiliğinin ceridelerinde palazlanıp o ceridelerin egemenleri emrinde çok satışa ulaştığı söylenen, sıradan bir liberal yazar bu. Kundera gibi itirafçı bir sosyalizm düşmanı ve pek kullanışlı, bol cilalı bir çöp tenekesinden (ki her çöpte değerli şeyler de gizlidir, belki değiniriz) 21'inci yüzyıl kapitalizmine peygamber devşiriyor.

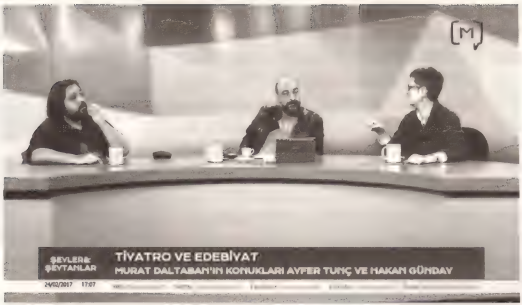

aşağı kalmayan bir başka "piyasa çerisi", Hakan Günday, neden "kendisine patron olarak hikâyesini seçtiğini" falan anlatıyor. Böyle ucuzlukları "Yazar yalnızdır, okur da yalnızdır" gibi tatlandırıcılarla Türkçeye ve Türkiye insanına yutturmaya çalışıyorlar.

Doğrudur, kimseyi rahatsız etmiyorlar, sonuçta sadece topluma devrimci müdahalede bulunmayı doğal hak sayanlara ağız dolusu küfrediyorlar. Şımarık mirasyediler bunlar ve kabul edelim ki, yalnız değiller.

Yalnız değiller, çünkü bu gericiliklerin hepsi birbiriyle yakın akraba ve sermayenin yoğun desteğiyle hareket ettiklerinin bilincindeler. Devrimcilik öldüğü, daha doğrusu onlar buna inandıkları için, sahnede savunduklarını kir nedeniyle kendilerinden hesap sorulamayacağına inanıyorlar. Akraba, dedik. Misal mi? Ferit Edgü, o da You Tube'a düşülmüş bir TRT II programında, görüşlerini "serd ediyor":

"Toplumsal yargılarla ters düştüm. Toplumsal olan ne varsa insana karşıdır. Daima toplumu karşıma aldım."

İsteyen bu ifadeleri de YouTube'da kolayca bulabilir. Edgü hep gerici kaldı, burada yeni bir şey söylemiyor kendisiyle ilgili. Saklamamıştı zaten. Sonuçta, zengin (sermaye), züğürtleri (emekçi halkı) karşısına alır, doğru. Bunların hepsi, Hıristiyan ideolojisinde çok belirgin olan ve galiba bütün dinlerde ortak bir "günahkâr, kötü insan" tezinden hareket ediyor. Bu kötülük o kadar etkilidir ki, ancak dinle denetlenebilir. Demokrasi, sanat, edebiyat vs. böyle dinlerdendir. Bu tür bir bakış, öncelikle piyasacı, bireyci ve acımasız bir bencillik satıcısı yazıcılar grubunu imliyor.

Haklarını yemeyelim: Hepsi son derece açık sözlüdür artık. Piyasa ve kapitalizm için yırtınıyorlar; ömürlerinin başdüşmanı "insandaki iyi öze inanan ve onun bir gün zafere ulaşacağını, ama bunun için harekete geçirilmesi gerektiğini savunan" sosyalistler veya komünistlerdir: Mücadele eden ve insanlığın ilerici birikimini, özellikle de reel sosyalizm deneyimini sırtlanan devrim kavgacıları.

Ayfer Tunç, Hakan Günday veya Ferit Edgü... Bunlar birer geçici örnek sadece. Sonuçta, kendilerince "umur görmüş", para ve okur kazanmış küçük işadamları ve işkadınları karşısındayız. Mahallenin biraz semirmiş hırsız kedileri veya tilki (işbilir) marketçisi gibiler. Kapitalizm ve demokrasi dediğimiz ahir zaman dininin militan savaşçıları; yazdıklarına bir talep olduğunu biliyorlar. Kendilerine benzeyen az değil, bunun da farkındalar.

Haklarını yemeyelim: Hepsi son derece açık sözlüdür artık. Piyasa ve kapitalizm için yırtınıyorlar; ömürlerinin başdüşmanı "insandaki iyi öze inanan ve onun bir gün zafere ulaşacağını, ama bunun için harekete geçirilmesi gerektiğini savunan" sosyalistler veya komünistlerdir: Mücadele eden ve insanlığın ilerici birikimini, özellikle de reel sosyalizm deneyimini sırtlanan devrim kavgacıları.

Sosyalizmsiz bir dünyada, örgütten ve örgütlenmeden, sermayenin tüm militanları gibi, farklı gerekçeler anarak, nefret ediyorlar. İnsan "aşağılık bir yaratıktır" bu yeni yazarlar grubuna göre. Bu insanlar ("aşağılık yaratıklar") yan yana geldiklerinde içlerindeki şeytanın büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Örgütlenenler herhalde en büyük şeytanlar oluyor. Dolayısıyla, insanın yalnız kalması/bırakılması şarttır. Tunç veya Günday tipi yeni "savaş zenginleri" bireyciliklerini, gizli veya açık hedonizmlerini gizleme gereği hiç duymuyorlar. Nedenini yukarıda açıklamıştık.

Fakat bu bataklığın, bu tür birkaç yazıcının veya yazarın marifeti olduğu sanılıyorsa eğer, yanılgı büyüktür. Bir sermaye saldırısıdır ortadaki ve araç olarak -burada- edebiyatı kul-

lanmaktadır. Klasik sağ, İslamcı, faşist vs. gericiliklerden söz etmiyoruz. Liberal açık yürekliliklerden, asıl gericilik ve insan düşmanlığından, gizlenmeye bile çalışılmayan toplum/halk nefretinden, yani en gerici dinden söz ediyoruz.

BUNLAR EDEBİYAT YAPAMAZ MI?

Gelmek istediğimiz nokta biraz farklı: Böyle yazıcılar, çağımızı yansıtamaz mı? Yazdıkları her şey yanlış, kirli ve sığ mıdır? Gericilikleri, ellerinden estetik değeri yüksek işler çıkmasını, geleceğe "nitelikli verimler" bırakmalarını acaba engeller mi? Çözülen, çöken insanı ve ülkeleri, toplumları, bu tip yazıcılar hiç mi anlatamaz? Böyleleri çöküşü yazamaz mı, yarına kalamaz mı?

Klasik gerçekçilik, sosyal veya sosyalist gerçekçilik taraftarları için bu, pek mümkün olmaz: Böyle sosyalizm karşıtı yazıcılardan iyi işler çıkmaz, çıkamaz. Yazamazlar. Erken sosyalizmin, kuruluş yıllarında doğru, ama zamanla yanlışa devrilen "fikr-i sabitlerinden" biri, diyelim. Bu noktada ısrar etmek, analiz ve müdahale gücümüzü olumsuz etkileyecektir. Geçerken belirtmiş olalım: Sosyalist gerçekçilik, bir toplumu sanat doğrultusunda değiştirme inancının müthiş bir öyküsüdür. Büyük bir kazanımdır. Ancak tarih üstü bir yönelim değildir. Tartışmamız gerekiyor.

Yukarıda sözünü ettiğimiz gerici teknokratların, beslendikleri işkolundaki teknik yetkinlikleri ister istemez gelişiyor. Anlatabilirler, yazıp çizebilirler ve teknik gelişkinleri yüzünden bazı gerçekleri de "doğru" aktarabilirler. Tek dertleri piyasadır; aydın olmadıkları/olamadıkları için piyasanın değerlerini inceltirler. Kim Orhan Pamuk'un "hiçbir romancı değeri olmadığını" söyleyebilir? Bir teknikle bu kadar ilgilenen her insan kadar gelişkinliği vardır. Ayfer Tunç ve Hakan Günday'ın da sıfır değer taşıdığını söyleyemeyiz. İlerici olan her şeye düşman, sosyalizmle kanlı bıçaklı demokrat romancılar bunlar. Ordulaşalı çok oldu.

Varlar yani. Şaşırmamız gerekmiyor.

Şuraya geliyoruz: Düşmanlarımızda da "değerli" ayrıntılar görebiliriz. Bu, onları dostumuz veya yakınımız yapmaz. Karşı cephededirler. Düşmanının değer ve gücünü gereğince değerlendiremeyen ilericilik, devrimci herhangi bir şansa sahip değildir.

Sormamız gereken şey, asıl şudur: Sanat ve edebiyat ilerici bir kurum olmaya mecbur mu?

Sınıf mücadelesinin alanlarından biri olarak edebiyat, artık bir kurum olarak gericidir ve gericilerin elindedir. Çoktandır en gerici bir silahtır. Etkisi de büyüktür. Yukarıda andığımız yazıcılar/yapıcılar, Kunderalar ve onların azgelişmiş epigonları, edebi veya sanatsal değeri yüksek, hatta önemli sıçramalar gerçekleştirmiş olabilirler. Ama yaptıkları yine de gerici işler kapsamındadır. Kendilerinden sonraki kuşakları da etkileyebilirler. Ferit Edgü ile Ayfer Tunç-Hakan Günday arasındaki devamlılık çok mu gizli?

Bir kurum olarak sanat ve edebiyat bizde yeterince gericileşmiş görünüyor. 1980'deki faşist darbenin 41'inci yılında, başka bir yerde olsaydık şaşırırdık zaten. Kuşkusuz, bu gerici havuzun bünyesinde kapitalist toplum ve insan çürümesine dair (gerici de olsa) gelişkin denemelere/ürünlere tanık olabiliriz. Yetenekli ve fakat gerici yazarlara da tanık olabiliriz. Geçmişte farklı değildi: Kim Orwell veya Koestler'in yeteneksiz olduğunu ileri sürebilir? Ama buradan, insanın kurtuluşuna olumlu bir katkı çıkmaz. Tam tersine...

Sonuçta, emperyalist-kapitalist bataklıkta, insanın içindeki iyi nüveye inanmak komünistlere özgü bir iyimserliktir. Toplum halindeki insanın içindeki kötüye yaslanmak, ondaki iyiliği yadsımak ise liberal gericilere özgü bir kötümserliktir. Dinciliktir. Her din, gericidir.

Dinleştirildiğinde, yani sosyalizmin müdahalesine maruz bırakılmamış aydınlanma bile, böyledir. Çıkışında gizli zaten: Immanuel Kant'ın insanın çok çarpık bir odundan

Sınıf mücadelesinin alanlarından biri olarak edebiyat, artık bir kurum olarak gericidir ve gericilerin elindedir. Çoktandır en gerici bir silahtır. Etkisi de büyüktür. Yukarıda andığımız yazıcılar/yapıcılar, Kunderalar ve onların azgelişmiş epigonları, edebi veya sanatsal değeri yüksek, hatta önemli sıçramalar gerçekleştirmiş olabilirler. Ama yaptıkları yine de gerici işler kapsamındadır.

yapıldığını, bu odunun işlenip doğrultulmasının, dosdoğru bir düzgünlük biçimi verilmesinin mümkün olamayacağını belirten o ünlü aforizmasına sadık adamlar ve kadınlar günümüzde işlevlerini yerine getiriyorlar. ("Aus so krummem Holze, als woraus der Mensch gemacht ist, kann nichts ganz Gerades gezimmert werden.")

Ama şu da var: Sosyalizme, komünistlere özgü bu iyimserliğin bir ahmaklık olmadığının en iyi göstergesi, jakoben müdahale bilincinin, 1989 sonrasında sosyalizm mücadelesinin en etkili ve koparılamaz parçası halini almış olmasıdır. Özellikle entelektüel arenada...

Teşrih etmek zorundayız; bunun anlamını herhalde en iyi cerrahlar ve laborantlar bilir. Anatominin gereğidir. Toplumsal yaşamda da çok farklı değil. "Teşrih", sevimsiz bir müdahaledir, doğru, ama o olmadıkça "teşhir" de edemiyorsunuz. Devrimci eleştirmen, sevimli olmamalıdır. Gerekmiyor. Sevimlileşirse, mevcut edebiyatın övgülerine maruz kalıyorsa, zaten işini yapmıyor demektir. Devrimci değildir. Özdemir İnce'nin Taylan Kara için söylediği gibi: Züccaciye dükkânına girmiş fil gibi yıkıcı olmak zorundadır.

DİDİKLEMEYE, PARÇA PARÇA ETMEYE MECBURUZ

Kunderaları ve günümüzdeki taklitçilerini teşrih ve teşhir etmekten kaçınamayız. İşlerini ve bağlantılarını didik didik etmeye mahkûmuz. Ama bunu, örneğin, "Bakın Kundera sosyalizm düşmanı, o halde çöptür" falan diyerek yapamayız. Öyle yaparsak zokayı yutmuş oluruz ki, bütün bir 1989 restorasyonu, sola sızmış bu bayağılığın bir ürünüdür; unutmayalım.

Burjuva saldırısının solun içinden geleceğini düşünememiş ve maalesef reel sosyalizmin kaderini ele geçirmiş sığ ve satılık kadroların ("Gorbaçov kuşağı") hazırladığı bir hezimetin çocuklarıyız.

Gericiliğini, sosyalizm karşıtlığını saklamayanlara, "Siz sosyalizme karşısınız" diyerek karşı çıkılmaz. Gericiliklerini solculuk diye satmaya çalışanlara da... Ürünlerinin nasıl bir gericiliğin parçası olduğu didiklenerek ve yeni bir kurumsallaşmaya gidilerek bunlara savaş açılır. Analizlerle...

Örnek mi?

Mehmet Ali Aybar, ki Birikim gericiliğinin hazırlayıcılarından sayılmalıdır, 1970'li yılların sonunda leninist parti örgütlenmesini reddeden saçma sapan şeyler yayımlamıştı. O zaman bir küçük istisna hariç ("Sosyalist İktidar" dergisi çevresi), Aybar'ın bu çıkışı sol tarafından, özetle, "Vay sen leninist örgüte karşı geliyorsun!" diye "eleştirilmişti". Bunun bir yenilgi olduğu çok açıktı. Sol, Türkiye'de bu tepkisiyle yenilmişti. Yanıtı yoktu çünkü. Leninist örgütlenmenin eşitsiz gelişme yasası ve jakoben müdahale gibi tunç temellerin üzerinde yükseldiğinin farkında bile değildi devrimci solumuz. Maalesef.

Devrimci eleştirmen, sevimli olmamalıdır. Gerekmiyor. Sevimlileşirse, mevcut edebiyatın övgülerine maruz kalıyorsa, zaten işini yapmıyor demektir. Devrimci değildir. Özdemir İnce'nin Taylan Kara için söylediği gibi: Züccaciye dükkânına girmiş fil gibi yıkıcı olmak zorundadır.

Karikatür: Mustafa Bilgin

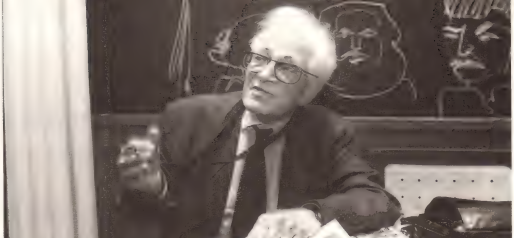

Ya Alman Demokratik Cumhuriyeti yıkılırken nasıldı? Her biri diğerinden daha solcu bir imaj vermeye çalışan kapitalist restoratörler meydanlara çıktığında, "reel sosyalistler" meydanları tutamamış, kitleye seslenememiş, sadece bu tür karşıdevrimci odakları "gerçek sosyalist olmamakla" suçlayıp eleştirmekle yetinmişlerdi. Yerle bir oldular. Sosyalist cumhuriyetler art arda yıkıldı. Avrupa'dan sosyalizm kolayca silinmiş oldu.

Nereden, nereye?

Her yazar, her koşulda, hep, konusu ne olursa olsun, kendi zamanını yazar; malum. Daha doğru bir ifadeyle, kendi mekânını yansıtır. Mekân, zamanı da içerir/yaratır çünkü. Yazamazlar diye bir şey yok. İlerici/komünist "challenge" burada ve öncelikle eleştiri biçiminde, araya sınır çekmek, bir teorik/entelektüel şiddet uygulamak amacıyla sahneye çıkıyor. Hans Heinz Holz'un deyişiyle "teori maddi bir şiddettir", biliyoruz. Biz, devrimci entelektüel müdahalenin biraz abartılı bir gerilla hareketi olduğu benzetmesi de yapabiliriz. Yeni yollar açıyor, bazı engelleri ortadan kaldırıyor, fakat sonunda Kurosawa'nın "7 Samuray"ı gibi yetersiz kalacağını da biliyor.

Eleştiriyle edebiyat olmaz. Tamam. Ama eleştirisiz ve 21'inci yüzyılda da komünist müdahalesiz edebiyatın bir gerici ideoloji bombası olduğunu iyi öğrendik. Kitle imha silahına ("kültür endüstrisi") dönüşmüştür çoktan.

Eleştiri, devrimci eleştiri diyelim hadi, herhalde boşuna akrabalıklar aramaya çalışmıyor. Bunu, buldukların da farklılaştırmak amacıyla yapıyor. Mecbur.

Edebiyat, hatta daha bütünsel olarak "sanat âlemi", eğer komünistlerce

Hans Heinz Holz'un deyişiyle "teori maddi bir şiddettir", biliyoruz. Biz, devrimci entelektüel müdahalenin biraz abartılı bir gerilla hareketi olduğu benzetmesi de yapabiliriz. Yeni yollar açıyor, bazı engelleri ortadan kaldırıyor, fakat sonunda Kurosawa'nın "7 Samuray"ı gibi yetersiz kalacağını da biliyor.

lime lime edilerek, açık bir entelektüel saldırıya maruz bırakılırsa, yani toptan hedef alınıp bodoslamadan saldırılırsa (içindeki istisnai "değerleri" analiz etmek üzere kenara ayırarak tabii) toplumsal çöküşün bilgilerini üretebilir. Kendi başına değil.

Kendi başına edebiyat, artık ilişkilerine kadar gericileşmiş bir kurumdur. Tıpkı parlamento gibi. Bünyeden sökküp/kazıyıp atamazsınız. Başka bir tedavi ister ve onu bu toplumsal sistemde gerçekleştiremezsiniz. Sosyalizmsizlik, sanatın da ölümüdür. Piyasa, sanatı dönüştürebilecek kadar güçlü bir enerji kaynağıdır ve imha edilmedikçe geriye/gericiliğe çalışır. İlericiliğe değil.

Fakat işte bütün bunlardan bir "yalnızlık senfonisi" veya "yalnızlıklar şenliği" çıkarmayalım.

Umutsuz olmak için bir neden, hele şu sıralarda, art arda kitapları yayımlanan Taylan Kara'ya bakınca mesela, hiç yok. Tartışacağız. Yeni yollar açacağız. Bulacağımız hazır bir yol yok çünkü.

Taylan Kara, daha önce açılmasına girişilmiş reddiyeci bir yolun yeni kuşak emekçilerinden. Hüseyin Cöntürk ve Yordam, Yalçın Küçük yayıncılığı, Edebiyat Dostları, Kopuş gibi reddiyelerin ucunu tutuyor ve elbette onlardan daha gelişkindir. Devrimci bir devamlılık olarak görmek gerekiyor verimini. Yeni Gelen dergisi de o izleklerin çocuğudur.

Demek ki, kimse, bu satırların yazarı da, boşuna çığnemiş değil bu çorak toprağı.

Entelektüel şiddetimizin yeterince biriktiğini görüyoruz. Devrimci genç kuşağın kitaplarına bakınca görüyoruz. Gericiliğin kuşakları aşan bir devamlılığı olur da, devrimciliğin olmaz mı?

Buna titizleniyoruz.

NOTLAR

[1] YouTube, böyle bir sürü cevher içeriyor. Gerçek kimliklerini, kendi aralarında söyleşmeye başladıklarında açık ettikleri cibilliyetlerini ("asıl maya") burada rahatça saptayabiliyorsunuz. Kundera denilen azgın bir sol düşmanına ibadeti içeren bu düşkünlüğe YouTube'da şu başlıkla ulaşılabilir: "Edebiyatın Ölmediğini Kanıtlayan 5 Roman-Ayfer Tunç".

[2] YouTube'da şu başlıkla aranınca, bu "müthiş yaratıcı" saptamalara kolayca ulaşılabiliyor: "Şeyler&-Şeytanlar (23): Ayfer Tunç ve Hakan Günday ile tiyatro ve edebiyat."

BELLETEN

■ MEHMET ERCAN

BİRİNCİ BÖLÜM

"bin dokuz yüz elli yedi senesinde
bir kuşluk vakti
doğurdum seni" derdi anam
ilk erkek torun olduğum için
erkek oğuldan
genç ölen
dedemin adını koymuşlar bana

adıyaman'dan gelmiş bizim aşiret
önce adana'yı mekân tutmuşlar
otlak bulamayınca develerine
anadolu içlerine
konya iline varıp
çadır kurmuşlar
selam edip tuz gölüne
cihanbeyli ovasını
devedikeni çoktur deyi
mayaların, buğurların hatırına
kürtoğlu köyünü
yuva etmişler

hikâye eder büyüklerimiz
erkek davar
koyun sürülerimizin çıngırakları
sağır edermiş kulakları
kâh koçhisar bozkırında (*)
kâh kulu köyü yaylalarında (**)
halinden memnun
otlanırmış develerimiz
ol hikâyeye
ek düşerken kek'lerimiz (***)
manda derisiyle
taşınırmış dedelerimizin sermayesi
ol devirde para yok
para dedikleri
sikkeleridir abdülmecit'in
bereket oğullarından adıyaman'ın
hüseyin ağadan olma
hacı halil oğlu kürt mehmet'in
torunu mehmet
yani ben
yani beş kardeşin büyüğü
babası mustafa askerdeyken
gülüzar'ın ilk bebeği
uğur böceği babaannesinin
bereket diye
çişi eve serpilen zahir
çocukken kavgada mahir
büyüyünce
başı belâdan
rahata kavuşmayan şair
mehmet ercan ben

İKİNCİ BÖLÜM

devir altmışların sonu
göçer olur göçerin oğlu
önce mevlana
sonra keçileriyle
ve
seymenleriyle ünlü
anıtkabir diyarına
yazılır adresimiz
tutulur
bir dairesi apartmanın
keçiören bağlarına düşer
yedi nüfuslu göçer hanemiz
alışmadan serşehire
başlar çilemiz
yedi boğazın ekmek teknesi
çalınır dolmuşumuz
yıllarca aransa da bulunmaz
böylece boşa gider
bulunsun diye
annemin kıldığı onca namaz

Çizgiler: Uygur Orhan

o günden kelli
gelişi gidişinden belli
yazsam destanlara sığmaz hikâyemiz
üç yüz kilo kömürle
yedi nüfus
bir kışı geçiririz
ve
üç gün
içeriz aynı çorbayı
ne emmilerden yardım isteriz
ne havara çağırırız dayıyı
midesi ülserli hasta babayı
çalışmak bekler el kapısında
kardeşler okurken bir yandan
bir yandan tornetçilik yapar erkekleri
mustafa oğlu
mehmet'in torunu mehmet
hem liseye gider
hem savunur hürriyeti
hem komilik yapar bir lokantada
taştan çıkarmaya çalışırken ekmeğini
bir yandan
bir yandan çölde susuz kalmış gibi
dalar kitap deryasına
sevdalanır
anası gibi direngen
gorki'nin anasına
şair namzeti

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

keçiören lisesi
keçiören ilçesinden
ve
bağlarından daha ünlüdür
eli kulağındayken
kanlı eylülün
yuvasıdır iki ayaklı kurtların
ve namzet
TKP'nin gençlik örgütü
İGD'nin üyesidir
sevdası bu olunca
dövülür bir kaç defa
lisenin kurtlarınca

ferhat tüysüz
velican oduncu
abdullah çatlı
daha nice eli beratlı
bu ilçenin kurtlarıdır
devletin derini adına
bu hunharlar
kuzu sürüsüne dalan kurtlar gibi
kanına girerler yürektaşlarımın
zaman direnme zamanıdır
nice yüzü ak
yüreği pak
canım insanlar
gün ortasında
infaz edilirken
hımbıl et yığını
hükümet başı
tekellerin karabaşı
utanmadan
"bana
milliyetçilerin
cinayet işlediğini
söyletemezsiniz!" der
oysa
ker oğlu ker (****)
çok iyi bilmektedir
ferhat tüysüz
velican oduncu ... / ...
otuz üç devrimciyi
adana'da katletmiştir
öldürülenler

ferhatlarıysa devrimin
umurunda olmaz hımbılın
vakt üçüncü mc dönemidir

emperyalhanelerde
siyonist mahzenlerde
hazırlanırken
darbe planları
sermaye uşakları
ovuştururlar ellerini
ondan kelli
kendisinden utanır eylül ayları
bu aylar
yaprakların hazanı değil
üçer, beşer, onar...
insanlık denen çınarın
koparıp alacaktır dallarını

şair namzeti
geç vakit işinden döndüğünden
derin uykudadır
silkeleyerek annesi uyandırır
radyoda
darbecilerin bildirileri okunmaktadır
sokaklar, caddeler tutulmuş ... / ...
serşehir
kuşatılmıştır askerlerce
insanlar evlerine kapatılmış
mahkemesiz tutsak alınmıştır

memleket
üniformalara bürünmüş
insan sıfatlılarca
emperyal şeytanlara
peşkeş çekilmiştir
güller hazan
evler şivan içindedir
ve
şair namzeti
lime lime ediliyormuşçasına eti
yüreği buruk
savuruk
duygular içindedir

dakikalar gün
saatler yıl olmuştur

üç gün sonra
demetevleri'nde
yaşanır çatışmalar
çatışanlar
alçakça vurulmuştur
ve canlar
şahı merdanlar ... / ...
kavuşurlar o düşün ülkesine
devrime inananlar
bilmezler ağıt yakmayı
onlar
güneşe kurban verilmiştir

partiler, sendikalar, dernekler
kapatılırken birer birer
televizyonlarda, radyolarda
insan kılığında
tasmalı, apoletli köpekler
evren'e eşlik etmektedir
ağzından tükürük saça saça
nutuk çekmektedir diktatör hazretleri
ve
kentlerin
dört bir yanı tutulmuş
kuşatma altındadır
ve suyun
ve toprağın
ve güneşin bekçilerine
karakollarda, cezaevlerinde
işkence yapılırken fütursuz
diktatör namzetleri
pentagonun emir eri
ankara garnizonunda
gönül eğlendirir
mavi gözlü bir aşüfteyle

tarumar edilirken insan hakları
erdal ve yoldaşları
dâra çekilir
ki onlar
birer suçsuz kelebektiler
henüz
yeni yeni
kanat vuruyorlardı yaşama
pentegon zağarları

en güzel zamanında kıydılar canlarına
göz yaşları sel
acılar dağ olmuştur
amma
kürdi dağlarda
namlular
apoletli zağarların rağmına
karanlığa sıkılmıştır ... / ...

gün doğarken tendürek'ten
iki ayaklı kemirgenlere
kürt hançeri çalınmıştır
devrim ateştir
sönerken bir yerde
başlar bir başka yerde yanmaya
ankara tutuşmuştur
postallar, apoletler, forsalar
ağızlarda salya
yüreklerde nefret saçarken
yağız kürt çocukları
yıldızlar altında ateşler yakıp
selam çakıp dağlara
üflerler özgürlük borusuna
o günden gayrı
apoletlilerin su kaçar kulağına

emperyallerde oyun çok
yok oğul yok
çekmedikçe kanlı dişlerini
ve denize dökmedikçe leşlerini
kâh apoletli itler salarlar başımıza
kâh sivil giysili domuzları
iyi tanımak gerek oğul
iyi tanımak gerek bunları
müttefik, dost bilinirler
yerin altında ve üstünde ... / ...

ne varsa sömürürler
liberal
ve
hıra dağı kadar
müslüman görünürler
görünürler görünmesine amma
ne namus bilirler
ne hasiyet
devrini doldururken eylül itleri
pentagon veletleri
İMF'nin semiz
İnsan kılığında domuz
yeni misyoneri tayin edilir
dizayn edilir memleket yeniden
yapılan darbesiz bir darbedir
ve
demokrasi diye yutturulur millete
yeni aç kurtlar salınır
halkın sırtında kalmış
üç beş gram ete
acı acı içirilir İMF reçetesi
korkudan ve baskıdan
çıkmaz kimsenin sesi

BÖLÜM DÖRT

başlar özal'lı yıllar
İMF'nin zehri
bal
diye içirilir millete
fukara millet
ne kadar çırpınsa da
kavuşamaz hürriyete →

ve
bilindik hikâye devam eder
ülke
bir tiyatro sahnesidir
biri gelir
diğeri gider

BÖLÜM BEŞ

iki bin yılların başı
başlar
yeni bir
demokrasi tıraşı
büyük orta doğu projesi
yeni bir piyonla sahnededir
ovuştururken ellerini baronlar
başlatırlar örtülü bir savaşı
yükselirken göğe
orta doğu halklarının yakarışı
ol hikâyede
adları değişse de piyonların
fukara millet
cehaleti yüzünden
acı çekmeye
devam etmektedir
hâlâ
uzak bir düştür
hürriyet
sefalet
diz boyundadır
gözleri yollarda
kulakları kapıda
çaresiz
yılgın millet ... / ...
"yetti gayrı" diyen
bir yiğit
beklemektedir

dostlar ey
şiirin yoldaşları
yarına kalır mı adımız bilmem
bu minval üzere
bitiriyorum
uzun
söz kervanını
deştiysem yaranız
fukara halkımın
oğlu
kızı
af ola
burada
bitiriyorum
DES-TA-NI-MI-ZI

(*) o zaman şereflikoçhisar konya'ya bağlı bir ilçedir.
(**) o zamanlar kulu bir köydür. sonradan ilçe yapılır.
(***) dedeleremiz ya da yaşlılarımız demektir.
(****) eşek oğlu eşek demektir

KIRMIZI ETEK

Kırmızı Etek, Hatice Şahman Günday, Ayizi Yayınları, 1. Baskı, Nisan 2017, Ankara

İlk kitap çok önemlidir. Nice zaman önce okuyup, dinlenmesini beklediğim duygular "Artık bu yazarı, kitabı tanıtı!" diyor. İç sesimin peşinden gidiyorum.

Hatice Günday Şahman, "*Kırmızı Etek*" adlı öykü kitabıyla ilk adımını attı. Aslında çok önceden beri pek çok dergide yazıyor. Kitaplaşması zaman aldı diyelim. Toplam 17 öyküyle karşılaşacaksınız. "*Öğrendim ki... / Ne kadar küçük dilimlersen dilimle / Her işin iki yüzü var.*" diyen Ataol Behramoğlu ile başlamış. Okuyup bittikten sonra "iki"yi işaretleyerek, "Bu kitapta bu ifade 'Her işin çok yüzü var' olmalı diye düşündüm" notunu yazıverdim hemen. Öykülerin çeşitliliğinden, çok yönlülüğünden, farklı konulara odaklanmış olmasından etkilendim. Gelin birlikte öykülere dalalım.

"*Çok Geç*", "*Bayrak Yarışı*" ve "*Halay*" adlı öyküler Şahman'ın politik duruşunun apaçık ifadesi.

"*Çok Geç*"de devrimci bir anne var. Baba kayıp. Hapisten çıktığında "*siyasi mülteci.*" Reklamcı kızı, annesini anlamayan halka öfkeli. Ve bir türlü bitirilemeyen bir öykü. Okurdan destek isteniyor sonunda.

"*Bayrak Yarışı*", anne-oğul çatışmasını işliyor. Devrimcilik-Mücadele temelinde. Sonuç; yarım bir oğul. Mücadele bu kez annenin ellerinde. Sürecek. Adından işaret fişeği fırlatılmış zaten!

"*Halay*", 10 Ekim 2016 Gar Katliamı'nın tanıklığıdır Şahman'ın. Meydandaki simitçinin gözünden yaşanır her şey. Acılı mı acılı. Dozunda bırakmış ama. Okur tamamlasın demiş sanki yazarken. Belki de nefessiz bıraktı acı, katliam. Ondandır.

Kitaba adını veren öykü, "*Kırmızı Etek*"te iki kadın var. İkisi de tatmamış gerçek sevgiyi. Biri, hayat kadını. Diğeri, temizlikçi/gündelikçi. Terse sarıyor makara! Ama ikisi de mutlu mu mutlu! Birlikte yaşadıkları cinsellikten. Bir yandan da sormadan edemiyorsunuz, kadının çilesi midir cinsellik? Çok ince çizgide, dozunda kotarılmış bir öykü. Resmen, diğer yanıyla dram.

"*Kapan*", öyküyü oluşturan 3 karakterin ağzından kurgulanmış. Ferit Edgü tarzında. Günümüze ışık tutan bir gerçeği betimlemiş. Kumalığı. Çağdaş kadının tepkisi, bir yerde.

"*Evvelim Sen Oldun*", Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın deyişlerinden biri. Önerim şu: Önce bu türküyü dinleyin. Yok, hayır derseniz, sonunda mutlaka dinleyeceksiniz zaten. Türkülerle, dizelerle sarmaş dolaş bir öykü. Alttan alta türkü geliyor dilimin ucuna, mırıldanıyor, dizeler geçiyor belleğimden. "*Büyük ustalar Neşet Ertaş, Nâzım Hikmet ve Yusuf Hayaloğlu'na selam ve saygıyla*" diye de not düşmüş Şahman okurlarından bilmeyenler olursa!

"*Davetsiz Konuk*", 12 sekmede örülmüş, bilgisayar dünyasının verileriyle kurgulanmış. Farklı bir biçem denemiş sanki. Günümüz gençliği daha kolay anlar! Arkadaş kazığı söz ediliyor.

Hatice Günday Şahman, öykülerinde tek sözcükle okurunda geniş bir kavram algısı yaratıyor. Cinsellik dozunda yediriliyor. Dengeli, duru bir anlatım yeğleniyor. Müzik eşliğinde okumak güzel oluyor öyküleri. Yaşam algılarımızla oynayan, yer yer ayar veren bir içerikle kurguluyor.

KADININ ÖYKÜLERİ

Diğer öyküleri anlatmayayım. Her öykü okumanızı bekliyor.

Hatice Günday Şahman, öykülerinde tek sözcükle okurunda geniş bir kavram algısı yaratıyor. Cinsellik dozunda yediriliyor. Dengeli, duru bir anlatım yeğleniyor. Müzik eşliğinde okumak güzel oluyor öyküleri. Yaşam algılarımızla oynayan, yer yer ayar veren bir içerikle kurguluyor. Kadının tüm hâlleridir dile getirilen. Sinematografik anlatım, özellikle "*Halay*"da daha öne çıkıyor. Savsöz gibi olacak ama yazmam gerek: Erkeklere biçim veren kadınlardır. Maçoyu da, sevecen olanını da... Şahman, bu yargıyı pekiştiriyor. Ferit Edgü'nün öyküye girmiş tüm karakterlerin gözünden/gönlünden aktarma/anlatma yöntemi çokça uygulanıyor. Şahsen sevdiğim bir tarzdır.

Hatice Şahman Günday, bence öykü dünyamıza hoş geldi! Daha nice öykülerini zevkle okumaya hazırlayın kendinizi. Ben çoktan hazırım. Bekliyorum.

Yolun açık, üretimin bol olsun Hatice Şahman Günday...

■ **MUTAHHAR AKSARI**

CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI MÜZİK VE DEVLET İLİŞKİSİ -4-

■ EKREM ATAER

İddiamız odur ki; Tarihi Osmanlı Saray Mûsıkîsi ve Halk Musikisinin kökleri ve beslendiği kaynaklar aynıdır ve asırlar boyunca da aynı olmuştur.

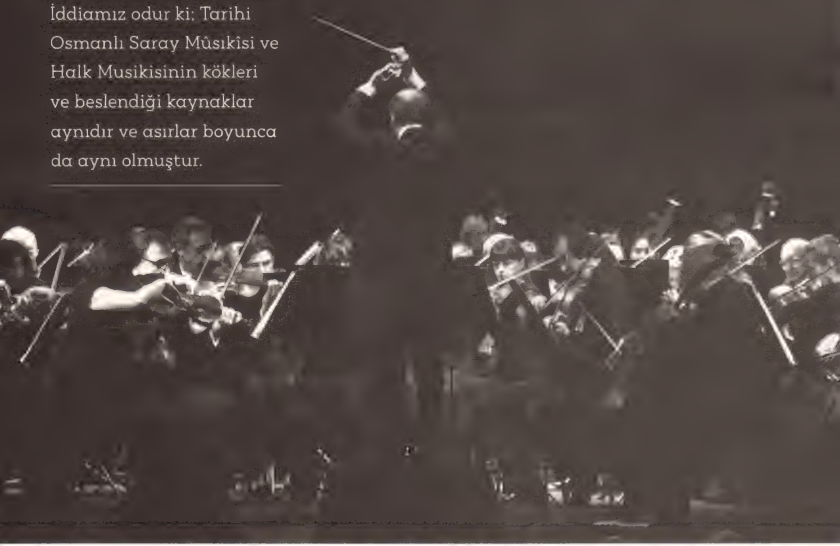

Tekrar merhaba değerli Yeni Gelen okurları. "Cumhuriyet öncesi ve sonrası müzik ve devlet ilişkisi" başlığı altında çıktığımız yolun yeni bir durağındayız. Sizinle bir konuyu açıklıkla paylaşmam gerekirse; bu yazı dizisine başlarken işin bu derece yanıt bulacağını kesinlikle tahmin etmiyordum. Gerek mesajlarla, gerek telefon ve gerekse belge ve bilgi ile kapımı çalan bir hayli dost tanıdım bu süreçte. Mesele o derece dallanıp budaklandı ki işin açıkçası ben de bir durup nefes alma ihtiyacı hissettim. Cumhuriyet öncesi ve sonrası; Ermeni, Rum Yahudi, Sefarad ve diğer unsurlara ait mûsıkînin bu harmandaki öneminin mutlaka anlatılmasını isteyen dostlardan tutun da, Cumhuriyet sonrası geleneksel müziğe yaklaşım hatalarının bugüne yansıması; yasaklamalardan eğitim yoksunluklarına, hastalıklı "batıcılık" ya da "Tûrânî" damarın verdiği tahribata varana kadar daha nice teklif yığıldı önüme. Yıllardır savunduğum, anlattığım; Halk Müziği- Klasik Türk Müziği ve hatta Halk Edebiyatı-Divân edebiyatı parçalı bakışının yarattığı ayrıştırma

ve öteleme mantığını en bağımsız ve özgür haliyle yazmam gerektiği konusunda sıkıştırılmış vaziyetteyim. Aslına bakarsanız bundan da mutluyum. Bir anlamda talep edilen; bütün tanrıların ve tabuların oturdukları tahtın bir bacağına bir milim de olsa çentik açmaktır sanırım. O çentik büyüyecek ve sallanır hale gelen tahtlar gün gelip üzerindeki tanrıları taşıyamaz hale gelecektir. Bu ülke insanı; düşünen, araştıran, yazan, söyleyen insanına bu sorumluluğu dayatıyor ve hatta onu görevlendiriyor diyebilirim. Bunun için atılacak en önemli adım; önce gerçek anlamda düşünce ve ifade özgürlüğünü tesis etmek olacaktır. Buna bağlı olarak da yapılacak ilk şey; her türlü siyasetin, ideolojinin, kuramın ve inancın önündeki içtihat kapılarını ve kutsallaştırma zincirlerini kırmaktan geçecektir. Kısacası her alanın yobazını, dogmatiğini karşınıza almak elzem bu süreçte. Sözün özü "devrimcilik"ten anladığım işte tam da budur. Birileri tarafından sımsıkı kapanan o kapılar, toplumlara ayak bağı olmaktan bir adım ileri gidemiyor. Her alanda korku ve dokunulmazlık kapıları bir bir açıldığında varsa bir aydınlık istifade ederiz, yok eğer karanlıksa üzerine gideriz.

Onun içindir ki bu yazı dizisinde sizlere yalnızca ana başlıklar ve küçük açılımlar sunmak durumundayım. Bunun yanında elimdeki tüm derleme, araştırma, tez ve konferans notlarını da harmanlayarak bu kadim musikî yürüyüşünü ayrıca anlatan bir kitap çalışması olarak derlemek hazırlığının da başındayım. Sanırım uzun sürecek bu yolculuk; Orta Asya medeniyetlerinden Selçuklu ve Osmanlı'ya ve dahi günümüze varan bir yol haritasını takip edecektir. Bir tarafta Gök Tengri'den tek tanrıya olan akış, diğer tarafta oba kültüründen imparatorluğa ve ulus devlete yürüyüş süreçlerinin musikimize yansıması da diyebiliriz.

İmdi; geçen sayımızda folklor ve saray ilişkisine biraz göz kırpmış, "saray" ve "halk" müziklerinin birbirlerine gerçekten de yabancı olup olmadıkları konusunu bu sayıya bırakmıştık.

Öyleyse devam edelim...

MÜZİK TARİHİMİZE GÖKALPİZM YORUMU

Cumhuriyet'in hemen öncesinde ve yoğunlukla sonrasında hâkim olan, malum, önemli bir tez vardır: *"Halk içinde icra edilen mûsikî saray tarafından itibar görmemiş, kural, kâide ve yöntemleri göz ardı edilmiş ve hatta halk sazları saraya dahi girememiştir."* Türkçülük akımıyla neredeyse "Gökalpizm" diye de tanımlayabileceğimiz bu yürüyüş kolu, ulus devlet sürecinin bir anlamda taşıyıcı kolonlarından biri olmayı başarmıştır. Gökalp'in tezi; Anadolu Halk Mûsikîsi ile Osmanlı Mûsikîsi'nin tamamen farklı kaynaklardan ve tekniklerden beslendiği ve Saray Mûsikîsi diye tarif ettiği müziğin gayrı milli bir alan olduğu iddiasına dayanır. Özellikle bir öncesi dönem reddiyeciliğinin kuramsal temellerinden biri olan bu bakış açısının günümüzde de hâlen geçerli olduğu söylenebilir. Gökalp bununla da kalmaz, "Saray Müziği" diye kendince isimlendirdiği müziğin temelde Farâbi'nin çabasıyla Bizans'tan tercüme ve iktibas edilerek oluşturulduğu tezini savunur. "Düm-Tek" müziği diyerek hafif de alaya aldığı bu müziğin, Ortodoks, Ermeni ve Yahudi mabetlerinde de icrâ edilmesini ayrıca kanıt olarak sunar. Aslında hiçbir bilimsel yanı ve tarihsel karşılığı olmayan bu yaklaşım, temelde Türk Müziği olarak adlandırdığımız ortaklar sofrasının devlet politikası olarak ayrıştırılmasının hemen hemen milâdıdır. Asıl "milli mûsikî"nin Anadolu Halk Müziği'nde gizli olduğu tezini de beraberinde getiren Gökalp, yeni kurulacak olan Cumhuriyet'in ulus bilinci damarına en önemli fikri katkıyı da sağlamıştır.

Gökalp, bir taraftan Halk Mûsikîsi'ni işaret ederken tarihsel ve müzikolojik bir doğruyu eksik ve yarım da olsa tespit etmiş, ama diğer taraftan ideolojik kalıpları doğrultusunda hiç de ilgili olmadığı bir alanda ciddi hatalara düşmüştür. Yeni kurulan devlet modeli de doğrusuna yanlışına pek de dikkat etmeden bu yol haritasının kısmen de olsa su yolundan maalesef çıkamamıştır. İşin bir diğer dikkat çeken tarafı da günümüz sol siyasetlerinin bu konuda, Türk milliyetçiliğinin ve Türkçülüğün babası diyebileceğimiz Ziya Gökalp'le bire bir örtüşmesidir. Sanırım burada sorun Ziya Gökalp'in çözümlemesinin sınıfsal olduğu yanılgısıdır. Bu da ayrı bir yazın konusudur.

Aslında biliriz ki burada asıl mesele, önceki dönemlerin ve özellikle bir önceki dönemin yönetim erkleri ile halkın her anlamda taban tabana zıt, birbirini görmeyen, hissetmeyen ve hatta reddeden bir ilişkide olduğu iddiasıdır. Bu iddia, yeni dönemin bir önceki ile olan ilişkisini alabildiğine soğutup yok edecek ve dolayısıyla yeni dönemi de haklı ve vazgeçilmez kılacaktır. Cumhuriyet öncesi için çocuk beyinlerimize ilk kazınan şeyler; kara çarşaflı korkunç kadınlar, kafeslerin arkasında zindan hayatı yaşayan kızlar, mahalle mektepleri ve tabanları kırbaçlayan (falaka) eğitim sistemiydi. Biz de bunları dinler, halimize

Arifi Çelebi tarafından yazılan ve Kanuni döneminde yapılan düğünleri anlatan Süleymannâme adlı eser, dönemin müzik yaşantısıyla ilgili bilgileri de içermektedir. Bu eserde Arifi Çelebi; Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünlerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın müzik dinlemesini resmetmiştir. Görünen o ki kemançe ve bendir sultanın huzuruna kadar girmiştir.

Resim 1

şükredip (!) tir tir titrerdik. Bu anti-propaganda heyecanı ilk yıllarda belki biraz anlaşılır ama süreç içinde geleneksel müziğin bu rüzgârdan aldığı pay ve reva görülen tutumun pek de anlaşılır olmadığını söyleyebilirim. Bu projelendirmeyi, siyaseten devlet ideolojisi olarak kurgulayabilirsiniz; lakin sosyal yaşama ve özellikle kültür ve sanatına müdahale noktasına kadar getirirseniz sonucun bugünkünden (!) farklı olmasını bekleyemezsiniz. Bugüne baktığımızda ise bu yanlış politikalar, kültüre ve sanata devlet eli ile müdahaleci ve yönlendirici ve hatta yasaklayıcı bir süreci tetiklemiş, sonucunda da hem halk müziği hem de tarihi Türk müziği kapanmayacak ciddi yaralar almıştır.

MÜZİKTE YAPAY KATEGORİLER

Gelelim konumuza:

İddiamız odur ki; **Tarihi Osmanlı Saray Mûsikîsi ve Halk Musikisinin kökleri ve beslendiği kaynaklar aynıdır ve asırlar boyunca da aynı olmuştur.**

Çinûçen Tanrıkorur "Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi" adlı inceleme eserinde konuya şu açıdan bakıyor:

"Tanzimat'la gelen Doğu-Batı kültür çatışmasının sembolü alaturka-alafranga zıtlığı ile teksesli – çoksesli çekişmesi gibi Türk Sanat Müziği – Türk Halk Müziği şeklindeki zorlama terminoloji de Osmanlı asırlarında hiç mevcut olmamıştı. Türkler Hun iken de müzik diye sadece müziği bilmişler, ya 'nevbet urmuşlar' (davul zurnalı savaş veya meydan müziği yapmışlar), ya 'çağırgı köğlemişler' (şarkı söylemişler) ya da 'kobzaşmışlar' (saz çalmışlar)dı.

Klasik Osmanlı bestekârlarının türkü, koşma, semâi, destan formundaki folklorik bestelerine karşılık, çoğunun bir tarikat bağlantısı olan halk şairleri de tekke edebiyatı ürünlerini ortaya koydukları klasik dîvânlar yazmışlardı. Ayrıca halk müziği sazı – klasik müzik sazı diye bu günkü kesin politik ve sun'î ayırım da söz konusu değildi."[1]

Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; klasik müzik sazı diye zorla nitelendirilen sazlar Anadolu'nun birçok noktasına yayılmış ve geniş kitleler tarafından yüzyıllardır kullanılagelmiştir. *"Özellikle; Erzurum Dîvânı, Urfa Dîvânı, Elazığ Dîvânı denen klasik güfteli bestelerle, Konya Peşrevi gibi saz sütleri bugün klasik diyerek halktan kopardığımız sazlarla icra edilirdi. Ney, kudüm, ud, kanun, vb."*[2]

Ustadan çırağa meşk zinciri ve usulü ile devam eden bu mûsikî, hemen hemen aynı enstrümanları ve varyasyonlarını, yakın formları ve çoğunlukla bire bir aynı makamları kullanmıştır.

"Halk sazlarına ait hiçbir saz saraya girememiştir tezi, tamamen asılsız ve kasıtlıdır."

Saray envanteri içinde kemançe, kabak kemâne, kopuz, çöğür[3], tanbura, her boy zurna, davul, daire, bendir, zilli maşa, Uygurlardan beri kullanılan ıklığ, rebap ve daha birçok saz mevcuttur. Bunun için dönem gravürlerine ve minyatürlerine bakmak yeterlidir. *"Türk müziğinde ıklığ, rebâb gibi farklı isimlerle de anılan bu çalgı aynı zamanda çeşitli örnekleri ile birlikte yüzyıllar boyu Orta Asya ve Ortadoğu müziklerinin de en çok kullanılan yaylı çalgısı olmuş ve günümüze kadar da varlığını sürdürmüştür"* (Sertkaya, 1982; Ögel, 2000).[4]

Özellikle kemânçe hakkında Osmanlı sarayına ilişkin ilk kayıtlar 15. yüzyıla aittir. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi [T.S.M. Arşiv], no. D/7843; Uzunçarşılı, 1977)[5] *Bununla birlikte Selçuklu, Osmanlı saray müziğinde yaylı çalgılar döneminde Anadolu'da mevcut olduğu göz önünde bulundurulursa 15. yüzyıldan önce de sarayda çalınmış olması ihtimalinden rahatlıkla söz edebiliriz (Kaya, 1998; Gazimihal, 1958)."*[6]

18. yüzyıla kadar sarayın sürekli çalgılarından birisi olduğunu ilgili yazılı ve görsel kayıtlar göstermektedir:

Arifi Çelebi tarafından yazılan ve Kanuni döneminde yapılan düğünleri anlatan Süleymannâme[7] adlı eser, dönemin müzik yaşantısıyla ilgili bilgileri de içermektedir. Bu eserde Arifi Çelebi; Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünlerinde

Resim 2

Bir anlamda talep edilen; bütün tanrıların ve tabuların oturdukları tahtın bir bacağına bir milim de olsa çentik açmaktır sanırım. O çentik büyüyecek ve sallanır hale gelen tahtlar gün gelip üzerindeki tanrıları taşıyamaz hale gelecektir. Bu ülke insanı; düşünen, araştıran, yazan, söyleyen insanına bu sorumluluğu dayatıyor ve hatta onu görevlendiriyor diyebilirim.

Kanuni Sultan Süleyman'ın müzik dinlemesini resmetmiştir. (Resim 1)[8] Görünen o ki kemançe ve bendir sultanın huzuruna kadar girmiştir.

Ayrıca konuya kadınların özelinde baktığımızda karşımıza çıkan tablo pek de farklı değil. Gözde Çolakolu'nun Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan makalesi konuya daha farklı bir boyut kazandırıyor:

"Kadınların icra mekânları incelendiğinde ise saray haremi, şehir konağı haremi, köy konağı haremi ve kına eğlenceleri gibi mekânlar karşımıza çıkmaktadır. Saray ve konak haremlerinde kadınların çalgı çalıyor olması tercih sebebi iken, köy konağı ve taşra haremlerinde çalgı ve sesten ziyade dans yeteneğinin ön planda olduğu anlaşılabilir. Saray hareminde müzik dersleri günlük yaşam alışkanlıklarındandır.[9]

1- Uzunçarşılı'nın verdiği bir saray vesikasında saray cariyeleri arasında ney, tanbur, kanun, santur, çeng, çöğür, musikar, keman, kemançe, daire ve nefir çalgılarının birlikte öğretildiği yazmaktadır (Uzunçarşılı, 1977, s. 90–91)[10]

2- 1671 yılında, sazende ve cariyelerin kızlar ağası ve sarayın gözdesi tarafından IV. Mehmed'e sunuluşunu gösteren minyatürde çöğür ve kemançe çalgıları görülmektedir (Tuğlacı, 1985, s. 111)[11] *- Resim 2*

Aşağıdaki minyatürde IV. Mehmed'in saltanat döneminde yaşanan bir bayram gününde (1671), sazendeler, cariyeler, rakkâseler ve soytarı Valide Turhan Sultan'ın önünde sanatlarını icra ederken tasvir edilmiştir. Bu minyatürde kemançe, çeng, miskal ve bendir çalgıları görülmektedir (Tuğlacı, 198, s. 111; Gürtuna, 1999, s.56).[12] *Resim 3*

1710–1720 yıllarına ait olan, Paris Biblioteque Nationale, N. Od.6 BN-Va-

Resim 3

Resim 5

Britanyalı ressam, heykeltıraş, politikacı ve desinatör Lord Frederic Leighton'ın (1830–1896) yaptığı "Müzik Dersi" adlı tablosunda eldeki çalgının çöğür-bağlama olduğu açıkça görünmektedir.

Resim 4

binet des Estampes'taki bir elyazmasında bulunan ve haremdeki kadın sâzende takımını resmeden minyatürde kemançe, çöğür ve bendir çalgıları tasvir edilmiştir (Tuğlacı, 1985, s.110; Gürtuna, 1999, s.55). Resim 4

Britanyalı ressam, heykeltıraş, politikacı ve desinatör Lord Frederic Leighton'ın (1830–1896) yaptığı "Müzik Dersi" adlı tablosunda eldeki çalgının çöğür-bağlama olduğu açıkça görünmektedir.

Hepsi bu kadar mı? Tabii ki değil! Gelecek sayıda sarayın dışladığı ve hor gördüğü iddia edilen halk ozanları – âşıklarının sarayda nasıl sanat icra ettiklerine ve haremde kurulan kadın orkestralarına tanık olacaksınız.

[1] Osmanlı Dönemi Türk Müsikîsi – Çınuçen Tanrıkorur – İstanbul 2019 - Dergâh Yayınları – s.14

[2] Tanrıkorur Ç. - Osmanlı Dönemi Türk Müsikîsi – İstanbul 2019 - Dergâh Yayınları – s.14 (dipnot)

[3] Çöğür Türk halk sazları içinde bağlama ailesi içinde kabul ettiğimiz, temeli kopuza dayandığı tezleri de olan halk sazıdır. Ayrıca farklı bir formda olan Gürcü sazı olan Çonguri ile de benzerliği vardır.

[4] Sertkaya, O. F. - (1982). Eski Türkçede mûsikî terimleri ve mûsikî âlet isimleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, I İstanbul. - Ögel, B. - (2000). Türk kültür tarihine giriş, 9, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

[5] Uzunçarşılı, İ. H. - (1977). Osmanlılar zamanında saraylarda musiki hayatı, Belleten, 41, 161, 79-128.

[6] Kaya, M. R. - (1998). Dünden bu güne rebab ve yeniden ele alınması, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gazimihal, M. R., (1958). Asya ve Anadolu kaynaklarında ıklığ, Ses ve Tel Yayınları, Ankara.

[7] T.S.M.K.H. 1517'de kayıtlı olan Süleymanname, Arifi tarafından yazılmış bir şahnâmedir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın hayatının büyük bir kısmını anlatan eser, Türk minyatür sanatının en önemli örneklerinden biridir.

[8] Çelebi Arifi. - 1558 - Topkapı Sarayı Müzesi Hazine 1517, y.321b).

[9] Çolakolu G. - toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında Osmanlı-Türk Müsikîsi icra mekânlarının kadın icracılar üzerindeki etkisi - 2010

[10] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1977). "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Müsikî Hayatı", Belleten, S. 161, s. 79–128.

[11] TUĞLACI, Pars (1985). Osmanlı Saray Kadınları, İstanbul: Cem Yayınevi.

[12] - TUĞLACI, Pars (1985). Osmanlı Saray Kadınları, İstanbul: Cem Yayınevi.
- GÜRTUNA, Sevgi. (1999). Osmanlı Kadın Kıyafetleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KENDİNİ SÜRGÜN ETMİŞ EL MEMLEKETİNE

■ ALİ EKBER ATAŞ

[İlhan Başgöz Hocamıza]

kış düğümlerinden azad yaz kokularında doğa
hız kesmeyen dalına asıyor kendini zamanın
zaman ki ölüm sağanağıdır yağıp duran ömrümüze
körmüdür ki görmez külümsediğini be zalım

omzuna bir kuş konuyor adamın bir türkü kuşu
dil tarih zamanlarından ta uzun nefes isteyen
953 senesinin sansaryan hanı üç numaralı odası
duvarda yazılar şiirler şiirlerde hep enver
el yazısından tanır onun burada kaldığını ilhan
nereden bulmuşsa kalemi punduna getirip
döşemiş duvarlara eğin'in ela gözlü son türküsünü...

failâtün'le vurur üç numaralı hücresinin kapısına
aynı ölçüler aynı ses kalıplarında bulur yankısını
on iki numaralı hücrenin kapısından
sansaryan han'ın taş duvarları arasında
iki eski dost yeniden buluşur tabutluklarda

ilhan ki ikinci bir muzaffer şerif olmadan
sürgün etmiş kendini el memleketine
neyse ki yurdunda şimdi

tutup göğün maviliğine sığdırdım adlarını
yer yüzünü armağan ettim onlara
ödünsüz bağlılıklarına tutundum dil yurdumun
öyle uğurladım aynı anda halep'in on iki kapısından
çıkıp giden nesimi'nin mansur darında gül yanaklı
yardan gayrı her şey ortak diyenlerin yanına

4 Şubat/16 Nisan 2021

Bu şiir, İlhan Başgöz'ün mezun olduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 16.04.2021 günü fakültenin hocaları, öğrencileri ve sevenlerinin katıldığı cenaze töreninde, ilk kez Yusuf Şaylan tarafından okundu.

SANAT TARİHİ YAZARLIĞI BAĞLAMINDA VASARİ

■ TUĞÇE ÇELİK

Vasari, 'rinascita' yani Rönesans kavramını yazılı bir metinde kullanan ilk kişi olarak bilinmektedir. Aynı zamanda ressam, mimar ve bilinen ilk sanat tarihçisidir. Vasari, Mediciler düştükten sonra Arezzo'ya döner ve ufak tefek resim siparişleriyle geçinmeye çalışır.

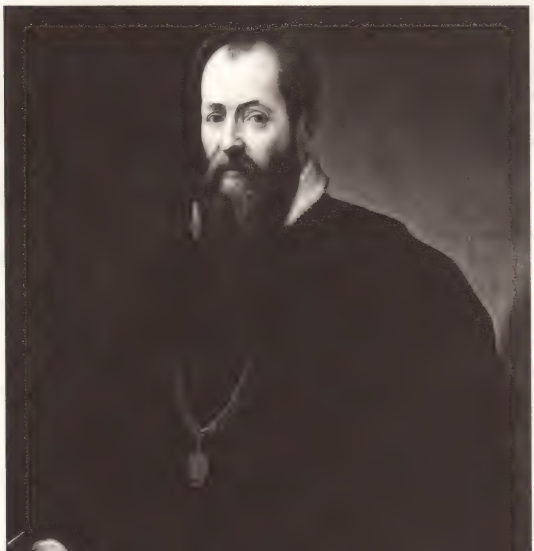

Giorgio Vasari otoportre

Batı'da sanat tarihi yazarlığının kökeni hem çok eski hem de çok yenidir. Eski kabul ederiz, çünkü kökeni Antik Yunan metinlerine dek gider. Yeni kabul ederiz, çünkü günümüz anlayışında mukayeseli, psikolojik arka plana vurgu yapan, toplumsal-siyasal-coğrafi gelişmeleri göz önünde tutan, küreselleşme/globalizm ve hatta transhümanizm bağlamında sanat eseri ve sanatçı irdelemesini topyekûn inceleyen bir alandır. Sanatçıların hayat hikâyelerini içeren metinlerin yanında 20. yüzyılda biyografik romanlar da yaygınlaşmıştır. Geçmişte Antik Yunan metinlerinde rastladığımız kanon anlatımının heykel üzerinden görselleştirilerek yapılması yeniliğine karşılık günümüzde şiir yazıp resim yapan robotlar/yapay zekâ dikkat çekmektedir. Geleceğin dünyasında muhtemelen yapay zekânın en popüler kelimelerle hikâye oluşturduğu, en çok tıklanan görsellerle resim yaptığı gibi olgularla karşılaşarak 'fütürizmi' aşan bir 'fütüristik' gelecekte insanı değil, yapay zekânın 'robotik sanatını' irdeleyeceğiz. Ancak fazla ileri gitmeyelim. İlk

sanat tarihi kitabının yazarı olan Vasari'nin Yaşamöyküleri adlı eserine ve sanatçı-sanat kavramlarının bu eserde nasıl ele alındığına bakalım.

VASARİ KİMDİR?

Giorgio Vasari, 1511 senesinde Antonio ve Maddelena Tacci'nin oğlu olarak Arezzo'da doğar. 1524 senesinde Floransa'da Kardinal Silvio Passerini'nin himayesinde ve dönemin hümanistlerinden Valeriano'nun gözetiminde Ippolito ve Alessandro Medici'yle beraber eğitim alır. Bu sırada Andrea del Sarto'nun atölyesinde çalışmaya başlar. Sanat tarihinin meşhur kitabını "Cimabue'den Zamanımıza En Mükemmel İtalyan Mimarlarının, Ressamlarının ve Heykeltıraşlarının Hayatları", günümüzdeki adıyla "Sanatçıların Hayat Hikâyeleri" eserini yazar. Vasari, 'rinascita' yani Rönesans kavramını yazılı bir metinde kullanan ilk kişi olarak bilinmektedir. Aynı zamanda ressam, mimar ve bilinen ilk sanat tarihçisidir. Vasari, Mediciler düştükten sonra Arezzo'ya döner ve ufak tefek resim siparişleriyle geçinmeye çalışır. Hatta Floransa'da kuyumcu çıraklığı yapar. Kentte savaş çıkınca Pisa'ya kaçmak zorunda kalır. 1532'de Kardinal Ippolito de Medici'nin yanına dönerek Roma'da mitoloji konulu resimler yapar. Yıl sonunda Floransa'ya gider ve Dük Alessandro de Medici'nin hizmetine girer. 1537'de dük öldürülür ve Vasari kenti terk eder. Bu dönemde Aziz Hieronymus, Meryem ve Çocuk İsa, İsa'nın Doğumu ve Mezara Konuş adlı yapıtlarını tamamlar. 1540'ta Toskana'da Banker Bindo Altoviano'dan aile şapeli için resim siparişi alır. Böylece Lekesiz Gebelik adlı resmini yapar. Bu resimle Pontormo başta olmak üzere herkesten takdir kazanır. Resim siparişleri nedeniyle Floransa, Roma, Toskana, Napoli, Arezzo, Ravenna, Rimini, Venedik gezer durur. 1549 senesine gelindiğinde Vasari hem evlenir hem de sanat tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan "Yaşamöyküleri" adlı kitabının basımı yapılır. Vasari, meslektaşı olan sanatçılar hakkında notlar alarak biriktirmiştir. Bunun yanında desen ve eskiz toplamıştır. Yıllar içinde zenginleşen bu birikimi kitaba dönüştürür. 1564'te Yaşamöyküleri kitabında sanatın gelişimi açısından Michelangelo'yu zirveye yerleştirir. Çünkü Michelangelo, Ortaçağ sanatına başkaldırı gerçekleştiren ilk kişidir. 1566'da Yaşamöyküleri'nin yeni düzenlemesini yapar. 1574 yılında Floransa'da ölür.

DÖNEMİN VASARİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Rönesans'ın önemli hamilerinden biri olan ve Vasari'yi yetiştiren Kardinal Silvio Passerini, Floransa'da Medici ailesinin kanatları altında himaye edilmiş önemli bir isimdir. Medici ailesiyle ilişkisi, Mediciler 1527'de düşene dek bağlılıkla devam etmiştir. Hümanist Piero Valeriano Bolzani ise erken Mısır dönemi hiyeroglifleri üzerine çalışan Rönesans'ın önemli isimlerinden biridir. Onun hiyeroglif çalışmaları, döneminde ses getirmiştir. Vasari'ye de hocalık yapmıştır. Vasari'nin hocası Andrea Del Sarto, Floransalı yüksek Rönesans dönemi ressamlarındandır. 1508'de Floransa Ressamlar Loncası'na usta ressam olarak kabul edilir. Scalzi ve Annunziata Kilisileri'ndeki freskler en önemli eserleri sayılır. 1517 tarihli Madonna Della Arpie, yüksek Rönesans'ın önemli eserlerinden biri olarak kabul edilir. Toskana maniyerizmini başlatan kişi olduğu da bilinmektedir. Vasari, Andrea Del Sarto'nun yeteneğini hem kabul eder hem de onu cesaretsizlik ve utangaçlıkla eleştirirken, Heinrich Wölfflin 19. yüzyılda resimlerini yüzeysel ve ruhsuz bulduğunu yazmıştır. Kim ne derse desin, ne yazarsa yazsın genel kabul, yüksek rönesans ve maniyerizm arasındaki Andrea Del Sarto'nun yaratıcı ve döneminin en önemli ressamlarından biri olduğu yönündedir.

İLK SANAT TARİHİ KİTABI: YAŞAMÖYKÜLERİ

Giorgio Vasari, "Yaşamöyküleri" kitabını üç bölüm halinde tasarlamıştır. İlk iki bölümün giriş metinlerinde ilkçağ sanatına Antik Yunan'a vurgu yapar. Sonrasında Ortaçağ sanatının kaba tarzına değinir. Gotik tarzın "canavarca ve barbarca" olduğundan yakınır. İkinci bölümde Rönesans'tan bahseder. Vasari'nin Rönesans anlayışı, Antik Yunan ve Roma'da sanatın uygulanışının en mükemmel dönemini yaşadığı ve Bizans'la birlikte (Konstantin'le) bu sanat anlayışının 'çürümeye' başladığı ancak Rönesans'la gerçekleşen 'yeniden doğuşla' mükemmelliğin tekrar yakalandığı yönündedir. Bu bölüm Massaccio ile başlar Brunelleschi, Donatello, Lippi, Ghirlandiao, Verrocchio, Mantegna şeklinde devam eder. Son bölüm ise Leonardo Da Vinci ile başlar. Leonardo'nun hayatına ve eserlerine ayrıntıyla değinir. Kuzeyli sanatçıları da kısa bir bölümde anlatır. Kendi döneminde İtalyan sanatının olgunluk çağına ulaştığını yazar. Bu bölümde Michelangelo'dan bahseder. Kitabında sanatın çocukluk (14. Yüzyıl), büyüme (15. Yüzyıl) ve olgunluk (16. Yüzyıl) şeklindeki tasniflenme tarzı adeta insan hayatının dönemleriyle bir paralellik göstermektedir.

ANTİK GELENEĞİN KALIPLARINI KIRDI

Antik dünyanın sanata bakış açısını kıran Giorgio Vasari, kitabında sanatçıyı yüceltmektedir. Antik gelenekte sanat ve sanatçı, üzerine çok düşülmeyen kavramlardı. M.Ö 500-300 yıllarında sanattan çok 'güzellik' kavramına odaklanan ve bu kavramı sanatla pek ilişkilendirmeyen antik çağ filozofları, sanatçının statüsünü, işlevini de o dönemde yavaş yavaş belirlemiş oldular. Antik dünyada Platon, Aristo gibi 21. yüzyıla dek etki eden düşünürler, sanatçıyı bir tür 'taklitçi' olarak konumlandırdılar. Platon düşüncesindeki idealar dünyasında var olan gerçekliğin dünyadaki yansımasının da yansımasını yapan sanatçı, hakikate ulaşmaktan çok onu taklit etmeye çalışan/taklit eden bir kişiydi. Bu taklitçi işlevinden dolayı sanatçı, saygıyı da hak etmezdi. Aristo'da bu bakış sanatçının seçme şansının var olduğuna yapılan vurguyla bir farklılık kazandı. Aristo, Platon'un fikirlerinden pek uzaklaşamasa da sanatçıya özgür bir alan tanımasıyla ya da sanatçının özgür bir alanının olduğunu vurgulaması açısından düşünceye yeni bir soluk kazandırdı. Böylece sanatçı, taklitçiden çok üretim sürecine etki eden bir işlev kazanmış oldu.

VİTE GELENEĞİ DÖNÜŞÜYOR

Antik dünyadan gelen vite geleneğinin -sanatçı biyografisi- Rönesans'ta kapsamlı ve mukayeseli metinlere evrildiğini görüyoruz. Ancak Rönesans'a kadar dönemsel sınıflandırma, kategorizasyon, niteliğin değerlendirilmesi, örneklerle hazırlanmış bir metin anlayışı gibi unsurlar yok denecek düzeydeyken Vasari'yle vite geleneği bambaşka bir anlam kazanır. Yaşamöyküleri kitabı, Hümanizma'nın temel eksende yer aldığı, Ortaçağ'da kutsallaşmaya başlayan sanat algısı ve sanatçının yaratıcılıkla ilişkilendirilmesi bağlamının en net ve ilk örneğidir. Çünkü hümanizma, Tanrı ve insanın yer değiştirmesi iken bir de bunu destekleyen türde kutsallaşmış sanat anlayışıyla bir tür kutsallaşmış ya da kutsanmış sanatçı algısı ortaya çıkınca ve bunlar birleşince sanatçının anlamı da kutsala doğru evrilir. Cimabue'den başlayarak yazdığı kitapta Vasari, bize o güne dek görmediğimiz bir dünyanın kapılarını açar. Kronoloji, dönemsel özellikler ve birtakım kavramsallaştırmalar yaparak sanat tarihinde dönemsel bir eser oluşturmuş olur. Böylece süreç içinde gelişim gösteren sanat evreleri, örnekleriyle ve sanatçı biyografileriyle birlikte izlenebilmektedir. Vasari'nin oluşturduğu bu şema metodolojik olarak Ghiberti ve Petrarca'a çok benzer. Onun dünyasında sanatçı, tanrıdan devraldığı bir güçle üretme yeteneğine sahiptir. Sanatın kökeni ise doğadır. Doğa, tanrısal bir kusursuzlukla tasvir edildiğinde sanatçı da tanrı katına ulaşan birine dönüşür. 18. yüzyılda arkeolojik kazıları başlatan Winckelmann'a da Vasari ilham olur. Kazılar başlayınca çıkan buluntular üzerinden Antik Yunan geleneğine hayran olma meselesi tekrar gündeme gelir. Winckelmann'ın arkeoloji bilimi üzerinden sanat tarihi yazımı yapmasının ve orada kullandığı metotların öncüsü de Vasari'dir. Kendinden sonra gelişerek devam edem vite geleneğinde ve sanat tarihi yazımında yadsınamaz bir yeri olmuştur. Yaratan-sanatçı ilişkisi yüzyıllar içerisinde gelişerek deus artifex'i de aşar ve hayran olunan karizmatik, yarı deli yarı dahi bir tipolojiye dönüşür. Tarihsel süreçte bu tipolojinin dönüşümünde en kritik isim ise Vasari'dir.

KAYNAKÇA

- Uşun Tükel, Sanatçıların Hayat Hikayeleri, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Alev Alatlı, Batıya Yön Veren Metinler, http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/en-muekemmel-ressamlarin-heykeltiraslarin-ve-mimarlarin-hayatlari.html.
- Ali Artun, Sanat Tarihinin İlk Kitabı, https://www.e-skop.com/skopbulten/sanat-tarihinin-ilk-kitabi/1477 .

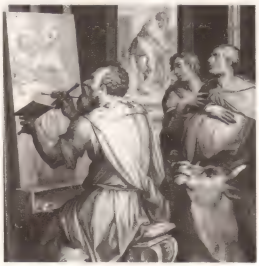

ŞİKÂYET SURESİ

■ GÜNEL ALTINTAŞ

Dün birkaç gazete okudum
köpekler sabaha kadar havladı durdu

Sıçrayınca yatağıma uykusuzluk kıvılcımı
gökte yağlı bir paçavrayı tutuşturdu

Aydınlandı yalan dolan hırsızlık kan ticareti
dindar siyasetçinin zulası ayan oldu

Bu nasıl bir gidiştir tanrıların Tanrısı
İslam toprakları Müslüman haşerelerle doldu

Sen erkekler için bile farz etmemişken sünneti
cihat cellatları kadın sünneti diye tutturdu

Torbalara doldurup zavallı kadınları
suçu sana attılar: "Tanrı böyle buyurdu."

Her aklına esen bir şekil verdiğine göre
hâlâ kurumamış demek ki insanın çamuru

Çek artık gövdeni çek üstümüzden
sulasın yeryüzünü akıl yağmuru

İKİNCİ YENİ'DEN LİRİK SİYASAL ŞİİRE

Ergin Günçe

■ GÖKHAN SERDAR ÖZAKTAŞ

Ergin Günçe'nin ilk şiir kitabı olan Gencölmek, 1964'te Dost Yayınları tarafından yayımlanır. Bu kitapta yer alan şiirler biçim ve imge kullanımı bakımından İkinci Yeni şiirine yakınlık gösterir. **Nitekim Cemal Süreya, "Ruh temizliğinin kitabı" olarak gördüğü Gencölmek'te yer alan şiirlerin, İkinci Yeni döneminin ortak çizgilerini taşıdığını ifade eder.**

Kelimeden ve ustadan kurtuldum
Aşk gitti, başka kaleler kaldı geriye.
Ergin Günçe
Güçlüklerle dolu ülkelerde her şey lirik-tir.
Cemal Süreya

Ergin Günçe hakkında bugüne kadar söylenenlere, yazılanlara baktığımızda, onun şiirinin hâlâ bakir, bereketli bir toprak gibi durduğunu görürüz. Özgün ediplerin yazgısı mıdır, bilmem; Türk edebiyatının birçok kıymetli edibi gibi Ergin Günçe de sükût suikastına uğramıştır. *Türkiye Kadar Bir Çiçek*'in ilk baskısının 1988'de Can Yayınları'ndan çıkmasının ardından yıllar sonra, toplu şiirlerinin aynı adla ancak 2014'te Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlandığını görüyoruz. Bu 26 yıllık suskunluğu neye yormalıyız? Burada bir kasıt aramakta haksız mıyım? Yoksa o aralar topluca şiire mi küsmüştük? "İşte günün soruları bunlar". Neyse ki günümüzde o suskunluk bozulmuştur.

Ergin Günçe ilk şiirlerini lise yıllarında İkinci Yeni'nin ikliminde yazmaya başlar. Oğlu Dadal Günçe'nin belirttiği üzere yayımlanan ilk şiiri, 1954'te *Onüç* adlı bir edebiyat dergisinde çıkan *Cebrik Şiir*'dir.[1] Sonraki yıllarda ise İkinci Yeni şairlerinin de şiirlerini yayımladıkları *A dergisi, Pazar Postası, Dost* ve *Papirüs* gibi dergilerde şiirleri görülür.[2] Günçe'nin ilk şiir kitabı olan *Gencölmek*, 1964'te Dost Yayınları tarafından yayımlanır. Bu kitapta yer alan şiirler biçim ve imge kullanımı bakımından İkinci Yeni şiirine yakınlık gösterir. Nitekim Cemal Süreya, "Ruh temizliğinin kitabı" olarak gördüğü *Gencölmek*'te yer alan şiirlerin, İkinci Yeni döneminin ortak çizgilerini taşıdığını ifade eder.[3] Bu kitaptaki şiirlerde çocukluk ve ölüm izleklerinin öne çıktığı görülür.

Günçe'yi, "kendisi için çocuk" olmayı poetika olarak seçmiş ilk şairimiz olarak gören Mahmut Temizyürek, onun, "çocukluk yaşantısının ortasında" durup oradan yazdığını ifade eder.[4] Günçe'nin bu tanıklığıyla şiirindeki çocukluk -yaşanamamış bir çocukluktur bu- tematik olmaktan çıkıp bir olgu halini alır.[5] Bu olgu, sosyal bir gerçekliğe işaret etmesi bakımından önemlidir. Zira Günçe'nin sonraki şiirlerinde öfkeli, politik bir tavırla kabaran toplumcu damarını gösterir. Nitekim söz konusu şiirlerde sokaklarda gezen, çalışmak zorunda bırakılan, cebinde sedef çakı taşıyan çocuklar, Rıfat Ilgaz'ın "Sınıf'ından çocuklardır.

ŞİİRİN ZAMANA TANIKLIĞI

1960'lı yıllar, işçi ve öğrenci eylemleriyle toplumsal muhalefetin yükseldiği, modern dünyanın sarsıldığı yıllardır. Türkiye'de de 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında toplum hak taleplerini dile getirme imkânı bulur: "Böylelikle başta işçi sınıfı ve gençlik olmak üzere hemen her toplumsal kesimin daha önce görülmemiş ölçüde talepleri için harekete geçtiği, sendika, dernek, kooperatifler halinde örgütlenmeye giriştiği toplumsal eylemlilik süreci" başlar.[6] Sungur Savran, Türkiye'deki bu yeni dönemi tanımlamak açısından iki gelişmeye vurgu yapar: "Birincisi, sanayinin sermaye birikiminin belirleyici alanı, sanayi burjuvazisinin de iktidar bloğunun yönetici gücü haline gelişi; ikincisi, işçi sınıfının ülke tarihinde ilk kez siyaset sahnesine kitlesel biçimde girişi."[7] İşçilerin sınıf bilincinde örgütlendiği, üniversite gençlerinin sosyalizmi tartıştığı ve toplumsal eylemlerin gündemi belirlediği bu dönemde şair de toplumdan yükselen sese kayıtsız kalmayarak şiirini toplumcu/politik bir söylemle inşa eder.

Dönemin toplumsal gelişmeleri, Günçe'nin şiirinde ilk olarak "Bir Kral mı Önemli Bir Kedi mi" şiirinde karşımıza çıkar. Şiirde kral ve kedi imgeleri üzerinden üretim araçlarını ellerinde tutan sermaye sahiplerine ve bu sermaye sahipleri karşısında yeni yeni kendini göstermeye başlayan işçi sınıfına işaret edilir: "Gecenin bu ucunda yalnızlığından/O kedi bir krala bakıyor ağzı yeni süt/Daha dün doğmuş daha tüyleri kokuyor/Durmuş koskoca krala bakıyor".[8] *Gencölmek*'te (1964) yer alan bu şiirin devamında "Kediler krala bakınca akşam basarmış ortalığı" ve "Kral kedinin gözlerinden kaçar kedi kralın gözlerinde şimdi" gibi dizeler, Türkiye'de 60'lardan 80'lere uzanan sınıf mücadeleleri bağlamında düşünüldüğünde, şiirin zamana tanıklığını gösterir.

Günçe'nin şiirlerinin 1968'den sonra *Ant, Yeni a* gibi toplumcu dergilerde yayımlandığı görülür. *Türkiye Kadar Bir Çiçek*'te toplanan bu şiirlerde "68 Kuşağı" önemli bir yer tutar. Öyle ki "68'in devrimci gençleri, başka hiçbir metinde, burada olduğu denli dokunulabilir hale getirilmiş değildir".[9] O günlerde ODTÜ'de akademisyen olan Günçe'nin öğrencileri de kuşağın devrimci gençleri arasındadır. Bu gençlerin 8 Nisan 1969'da ODTÜ'de giriştikleri bir eylemden sorumlu tutulur ve üç ay Ulucanlar Cezaevi'nde kalır. Günçe, dönemin devrimci gençleri arasında geçen o günleri, 16 Eylül 1969'da *Ant* dergisinde yayımlanan "Tutuklu Gençler Arasındayım" şiirinde anlatır: "Yusufla bir Gül koparıyoruz / Birinci Koğuşun havuzundan" dizeleriyle başlayan şiir, cezaevindeki yaşam ve kişiler üzerinden ilerler. Şiirin sonunun "Çocuklar sabırlı olun / Tutsaklık özgürlük arasındayız / Bağımlılık bağımsızlık arasındayız / Bugün ile Yarının arasındayız / Düzen ile Devrim arasındayız" dizeleriyle bağlanması, Günçe'nin lirik bir siyasal şiire geçişini gösterir.

12 Mart Muhtırası sonrası ülkede yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeler, Türk şiirindeki toplumcu/politik söylemin güçlenerek geniş bir çevreye yayılmasında etkili olur. Bu söylem, edebiyat dergileri vasıtasıyla 1970-1980 arası Türk şiirinde bir hakimiyet alanı yaratır. Cemal Süreya "12 Mart ve Şiirimiz" başlıklı yazısında dönemin toplumcu sanatçılarının şiirlerinde siyasal bir kavga verdiklerini yazar. Aynı yazıda Süreya, 12 Mart'ın etkisiyle şiirimizde, gerçekçilikle romantizmin yan yana görüldüğü lirik söyleme dikkat çeker: "Saldırıya uğramış ülkelerin sanatçılarında

sürekli bir lirizm eğilimi görülür. Saldırı dıştan olsun, içten olsun, böyledir bu. 12 Mart'ın özgürlüklere karşı bir kalkışma olması, toplumdaki gereksemelerin karşılığı olarak, şiirimizde lirik bir yönsemeye yol açmıştır".[10] Böylece şairin toplumcu tavrı ile lirizmin kesiştiği yerden lirik bir siyasal şiir doğar.

İKİNCİ YENİ'YE REDDİYE

Günçe'nin ilk olarak "Tutuklu Gençler Arasındayım" şiirinde görülen lirik siyasal söylem, 1970'lerde *Yeni a* dergisinde yayımlanan "Bir Yaz Ölümüne Hazırlık", "Geride Kalmış Bir Çocuk İçin Gazel", "Kış Dörtlükleri", "Olmak ya da Vurmak Öldürmek", "Bayrama Gitmeyen Üç Çocuk", "Sen Nerdesin Yargıçlar Nerde" gibi şiirlerinde doruğa ulaşır. "Bir Yaz Ölümüne Hazırlık" şiirindeki "Her sıkıya karşı şiir direnecektir / Uyaklı, gür sesli, kekeme, ürkek / Her yönetime karşı başkaldırır aslında / Elemlerin sanatı, Gencölenlerin" dizeleri, Günçe'nin 70'lerdeki şiir anlayışını yansıtır. Yine o günlerde Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idamlarının ardından yazdığı "Mayıs Günleri İçin Ağıt" şiirinin ilk dörtlüğünü oluşturan "Şiir tabanca oldu artık / Bir tarih düşelim şuraya / Kelimeden ve ustadan kurtuldum / Aşk gitti, başka kaleler kaldı geriye" dizeleri, Günçe'nin şiirindeki kırılmayı imler. Şiirin tabanca olması, sokaktaki kavgaya şairin de şiiriyle katıldığını gösterir. Toplumcu/politik bir tavırdır bu. Kelimeden ve ustadan kurtulmak ise İkinci Yeni şiirine reddiyedir. Kelimeden kurtulmak, Cemal Süreya'nın "Folklor Şiire Düşman" başlıklı yazısında "Çağdaş şiir geldi kelimeye dayandı" ifadesine; ustadan kurtulmak ise şiire getirdikleri yeniliklerle kendilerini usta sayan şairlere (Turgut Uyar'ın Korkulu Ustalık yazısını hatırlayın) bir göndermedir. Dönemin toplumcu şairlerinin İkinci Yeni şiirini burjuva sanatı olarak görüp gerici saydıklarını belirtmek gerekir. Nitekim Günçe de İkinci Yeni şiirini reddetmekle kalmaz, "Eski Şiir" ve "Şehirli Şairler Antolojisi" başlıklı şiirleriyle alaylı bir dille eleştirir.

O günlerde ODTÜ'de akademisyen olan Günçe'nin öğrencileri de kuşağın devrimci gençleri arasındadır. Bu gençlerin 8 Nisan 1969'da ODTÜ'de giriştikleri bir eylemden sorumlu tutulur ve üç ay Ulucanlar Cezaevi'nde kalır. Günçe, dönemin devrimci gençleri arasında geçen o günleri, 16 Eylül 1969'da Ant dergisinde yayımlanan "Tutuklu Gençler Arasındayım" şiirinde anlatır

ERGİN'İN HAKKI ERGİN'E SEZAR'IN HAKKI TANRI'YA

Günçe'nin şiirlerine zamandizinsel bir yaklaşımla baktığımızda, bir "Güvercin curnatası" olan İkinci Yeni'den toplumcu/politik bir şiire kanat açtığını görüyoruz. Onun, "Kötülük kolordu gezmektedir" dediği o günlerde şiirine yansıyan lirizmde, zor şartlarda büyümüş, "Alıngan ve içli çocuk" olmasının da bir payı vardır. Toplumsal olanın, şahsi olanın gövdesinde buluştuğu yerden budaklanır Günçe'nin şiiri. Bununla birlikte estetikten ödün vermeden kurduğu şiirlerindeki güçlü ironi ve benzersiz imgeleriyle dönemine hapsolmayarak günümüze ulaşan şiirleri bugün de güncelliğini korumaktadır. Onun "Osmanlı Demokrasileri" başlıklı şiirinde geçen "Üçüncü Abdülhamit çağına hazırlık yapıyorum / Halk dağınık ve dalgın ve soğuk bütün kentler" dizelerinde işaret ettiği çağı yaşadığımız şu günlerde, "Her şeyin sondan başa doğru unutulması" için *Türkiye Kadar Bir Çiçek*'i başucumuzdan ayırmamamız gerektiğine inanıyorum.

---

[1] Özkarcı, A. Ö. (2017). Ergin Günçe/Bir Kalkışma Yüreğinde Çiçek. Edebi Şeyler Yayınları. s. 170.
[2] Ongun, D. (2018). Ergin Günçe'nin Hayatı, Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 13.
[3] Süreya, C. (2012). "Ergin Günçe". Ergin Günçe'yi Hatırlamak. (ed. Dincer Günday, dzl. Hakkı Avan). Etki Yayınları. s. 92.
[4] Temizyürek, M. (2018). Boşlukta Doğan. Edebi Şeyler Yayınları. s. 153.
[5] Özkarcı, A. Ö. (2017). Ergin Günçe/Bir Kalkışma Yüreğinde Çiçek. Edebi Şeyler Yayınları. s. 17.
[6] Ersan, V. (2014). 1970'lerde Türkiye Solu. İletişim Yayınları. s. 18.
[7] Savran, S. (2016). Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri – Cilt 1: 1908-1980. Yordam Kitap. s. 184.
[8] Günçe, E. (2019). Türkiye Kadar Bir Çiçek. Yapı Kredi Yayınları. s. 52.
[9] Kayıran, Y. (2016). Şiirimizin Çeyrek Yüzyılı/Günümüz Türk Şiiri Üzerine Makaleler. Yapı Kredi Yayınları. s. 156.
[10] Süreya, C. (2016). Günübirlikler/Toplu Yazılar II. Yapı Kredi Yayınları. s. 254.

HAYATTA BENİ EN ÇOK ANAM SEVDİ

■ A. KADİR PAKSOY

Bilemem ben Can Baba'nın dediği gibi
Hayatta en çok kimi sevdiğimi
Ama bilirim adım gibi
Hayatta beni en çok kimin sevdiğini

Yedi sekiz yaşında ya vardım ya yoktum
Ama bugün gibi anımsıyorum
Yine babamla kavga etmişti anam
Kapıyı çekip çıkmıştı
Ben de ardından...

Böyle zamanlarda anam
Irmak kıyısına, bizim Tohma'ya gider
Bir ağacın altına oturur
Ağlar ağlar, sonra dönerdi eve
Ben de ardından...

Ama o gün yanılmıştım
Oturmadı bir ağacın altına anam
Ağlamadı da
Yürüyüp girdi ırmağa
Ben durur muyum
Ben de ardından...

Yarı beline kadar girmişti ırmağa anam
Benimse omzumdan aşıyordu sular
Irmağın ortasında Azrail'in korosu
Anamı kandırmak için
Ölümü öven bir şarkıya başlamıştı...

Anacığım nasılsa durdu
Bir bana baktı bir ırmağa
Bir bana baktı bir ırmağa
Sonra ansızın geri dönüp elimi tuttu
Birlikte çıktık ırmaktan...

Anam elimi tutunca
Bugün gibi anımsıyorum
Susmuştu Azrail'in korosu
Onun yerine
Hâlâ ezgisi kulağımda
Su perileri kıyıda
Yaşamı kutsayan bir türküye başlamıştı...

İşte o gün anladım
Hayatta beni en çok anamın sevdiğini
Çünkü o bırakıp ölümün sıcak elini
Benim üşüyen elimi tutmuştu...

Diyorlar ki benim için şimdi
Takmıyor Azrail'i
En derin yerine giriyor ırmakların
Ben de diyorum ki onlara
N'olur yadsımayın beni
Yok artık ardından gideceğim kadın
Hayatta beni en çok anam sevdi...

UZATMALARI OYNAYAN EVLİLİKLER

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Modern bir toplumu biçimlendiren kimi dinamiklerden söz edebiliriz; bana göre en önemlilerinden biri kentleşme ise diğeri de insan ömrünün uzamasıdır. Bunlar toplumları, kültürleri, yaşayışları maddi olarak dönüştüren, hatta sonuçları politik düzlemde de hissedilen temel dinamiklerdir. Olgusaldırlar. Arkasında "artık şu kitleleri kentleştirelim" diyen bir irade yoktur yani.

ROALD DAHL'IN İKİ KÜÇÜK KİTABI

Yayınevleri zaman zaman değişik yazarların kitaplarının özel baskılarını yapıyorlar. Geçenlerde İnka Yayınları'nın çıkardığı Roald Dahl'ın iki öykü kitabının iki özel baskısını gördüm ve hemen satın alıp okudum. Daha önce İkinci Dünya Savaşı sırasında pilot olarak görev yapan Roald Dahl'ın askerlik deneyimlerine dayanan bir öykü kitabını okumuş ve çok beğenmiştim (*Anlaşıldı Tamam*, Can Yayınları). *Tat* (Mart 2020) ve *Sahaf* (Ekim 2020) adlı iki öykünün ayrı basımları gerçekten özenli baskılar. *Sahaf* (orijinal ismi kitap satıcısı ama aslında eski kitaplar satan bir kitapçıyı öykünün merkezine aldığı için Türkçeye bu adla çevrilmiş), bir sahaf ve kadın yardımcısının insanları kitapları kullanarak dolandırmasının ama sonunda foyalarının meydana çıkmasının öyküsü. Böyle kitaplar, yazarlarla ilgili ya da kitapçılarda geçen konuları işleyen eserler, özellikle ilgimi çekiyor. Kitabı ilginç kılan bir diğer özellik ise Fedrico Delicado'nun bu küçük öykü için yaptığı resimler. Bu tür resimli, özel, kaliteli kâğıtlar kullanılarak yapılmış baskılar benim özellikle hoşuma gidiyor. Elbette yazarın anlatımları, yarattığı imgeler resme (ya da bir filmde bir görüntüye) dönüşünce okuyucu için metnin herhangi bir anına ya da kişisine ait imge, bu resim ya da görüntü tarafından belirlenmiş oluyor. Bu durumda yazarın sözcüklerle oluşturduğu imge siliniyor, yapıta dışardan bir müdahale gelmiş oluyor. Bu durum edebi metnin, sözün ve estetik yaratıcılığın değerini eksiltmiş oluyor. Kitapta Fedrico Delicado'nun çizdiği sahaf Bay Buggage ile yardımcısı Bayan Tottle'ın, resmedildiği halleriyle var olması, bu kişileri Roald Dahl'ın sözcükler ile belirlediği bir imge ile kafamızda canlandırmaya yer bırakmıyor. Örneğin kitaptaki resimlerinden sonra Bay Buggage için Roald Dahl'ın *"Tıknaz, göbekli, kel kafalı ve pörsük etliydi; yüzüne gelince, bunun ne menem bir yüz olduğuna dair ancak tahmin yürütülebilirdi, çünkü göze görünen tarafı pek azdı. Büyük kısmı kara, hafiften kıvırcık, gür kıllarla kaplıydı..."* (s.18) demesinin bir anlamı kalmıyor. Roald Dahl'ın bu cümlelerle yaratmaya çalıştığı imge artık Fedrico Delicado'nun çizdiği Bay Buggage resminin doğrudan verdiği görüntünün altında ezilmiştir. Bu konuda Vladimir Nabokov'un Kafka'nın *Dönüşüm* hikâyesini çözümlerken (Edebiyat Dersleri, İletişim Yayınları, 1.Baskı, 2004, s.345-387) birkaç sayfa bu hikâyedeki böceğin nasıl bir böcek olduğunu belirlemeye çalışmasını hatırlamalıyız. Nabokov, bu çözümlemeyi belirli bir sonuca götüremez ama götürmemeyi de vurgulamış olur. Aslında bu eleştirinin alanındadır. Eleştiri imgeleri yorumlarken ve onları kavramlara dönüştürürken metne imgesel olarak müdahale etmez, tam tersine imgenin zenginliğini ortaya koyar. Nabokov'un çözümlemesi de imgeyi yok etmez, onun yerine geçmez, onu zenginleştir. Nabokov bu kitabında araştırır, sorar ama böcek hamamböceği midir, meyve böceği midir belirlenemeden kalır. Çünkü bizzat Kafka kendi yarattığı bu böcek imgesinin insanların kafasında var olan bir belirli böcek imgesi olarak var olmasını istememiştir (yayıncısına yazdığı mektupta kitabın kapağında bir böcek resmi olmamasında ısrar etmesini hatırlayalım). Eğer bir böcek resmi olsaydı hikâyesinin bir yerinde Samsa'nın böcek halini betimlerken edebi yaratıcılığa yer kalmamış olurdu. Her satırda günlük yaşamdaki ortak imgelere gönderme yapan bir metin üretseydik bu işte "ucuz roman (öykü)" dediğimiz şey olurdu. Günümüzde sinema sanatının okuduğumuz her edebi metne imgesel baskısının üstünden gelmek giderek zorlaşmaktadır. Hepimizin kafası neredeyse okuduğumuz her edebi metinle ilişkilendirilebilecek sinema ve fotoğraf imgeleriyle dopdoludur. Zaten bu eşitsiz mücadelede zayıf düşmüş edebiyat eserini ek olarak resimlerle renklendirmek evet hoş baskılar, nesne olarak güzel kitaplar anlamına geliyor olsa da edebiyatın yenilgisine hizmet etmek anlamına da gelmektedir ne yazık ki.

Roald Dahl'ın diğer öyküsü *Tat* da

ilgi çekici bir öykü. Bu kez kitaptaki resimleri Iban Barrenetxea çizmiş. Yine hoş bir baskı. Kütüphanemizde bu tür özel baskılara her zaman yer var ama yukarda belirttiğim eleştiriler bu kitap için de geçerli.

OSCAR WİLDE: *YALNIZ SIKICI İNSANLAR KAHVALTIDA PARILDAR*

Yalnız Sıkıcı İnsanlar Kahvaltıda Parıldar (Can Yayınları, 3.Baskı, Ocak 2021) Oscar Wilde'ın aforizmalarından oluşmuş küçük bir kitap. Son zamanlarda birçok ünlü yazarın bu tür aforizmik sözlerinin toplandığı kitaplar çok revaçta. Kitapçılarda sıklıkla karşıma çıkıyorlar. Bugüne kadar hiç okuma isteği duymamıştım. Hepsi tanıdığım yazarların eserlerinden koparılmış cümlelerinin bir araya gelmiş hali bana hiç çekici gelmiyordu. Ancak Oscar Wilde'ın daha önce hiçbir eserini okumamıştım. Bu kez "neden olmasın" deyip aldım ve okudukça iyi ki satın almışım dedim. Küçük bir kitap (60 sayfa) ama içerik olarak çok yoğun, hacmini aşan bir güç taşıyan, filozofça değerlendirmelerle dolu bir kitap. Oscar Wilde'ın büyük bir yazar olduğundan emin değilim (çünkü itiraf ettiğim gibi hiçbir eserini okumadım henüz) ama büyük filozoflara özgü bir değerlendirme, soyutlama ve çözümleme yeteneği olduğu kesin. Küçük hacmine rağmen kitabı hemen bitiremedim açıkçası. Elinize aldığınızda "bir saatte bitiririm" dediğiniz kitaplar vardır; bir şiir kitabı, bir uzun öykü gibi, ama bu kez öyle olmadı, *Yalnız Sıkıcı İnsanlar Kahvaltıda Parıldar*, her sayfada beni durakladı, düşündürdü, kendi yaşamıma ilişkin gözlemlerimle okuduğum cümleler arasında ilgi kurmaya zorladı beni. Çok beğendim bu küçük kitabı. Kitap İngilizce bir seçkinin çevirisi. Kim bir araya getirmişse çok iyi cümleleri seçmiş. O kadar güzel yaklaşımlar, değerlendirmeler var ki, bir kısmını buraya almak istiyorum:

"Hep şu kanaatte oldum: Hayal gücü olmayanların son sığınağı tutarlılıktır." (s.10)

"Çok çalışmayı, yapacak daha iyi bir işi olmayan insanların sığınağı olarak görürüm." (s.14)

Benim düşünceme göre de çok çalışmayı fetişleştirmek solculuğun parçası olamaz. Bu tezi Bukowski'den yola çıkarak son kitabımda irdelemiştim. Yalçın Küçük hocanın da "hoş zaman" kavramı ile çalışmayı fetişleştirmeyi eleştirdiğini hatırlamalıyız.

"Yaşamın amacı bir sanat eseri olmaktır." (s.18)

"Eğitim hayranlık uyandıran bir şeydir. Ama ara sıra bilinmeye değer hiçbir şeyin öğretilemeyeceğini de hatırlamak gerekir." (s.19)

"Tehlikeli olmayan bir fikir, fikir olarak nitelendirilmeyi bile hak etmez." (s.21)

"Bir zamanlar demokrasiden büyük şeyler umulmuştu ama demokrasi sadece halkın, halk tarafından, halk için sopalanması demektir." (s.24)

Bu son cümle oldukça çarpıcı bir saptama. Yaşadığımız dünya demokrasinin maddi alt yapısını ortadan kaldırıyor. 19. yüzyıl mantığına göre kurulmuş ulus-devlet modeli, bir taraftan ulusüstü birliklerin, uluslararası örgütlerin, uluslararası antlaşmaların, çok uluslu şirketlerin ve küreselleşme olgusunun zoru altında bir "şube devlet" niteliğine doğru evrilirken bir taraftan da daha yerel ve daha küçük demokratik işleyişlerin ve doğrudan demokrasiye daha yakın mekanizmaların talep edilmesiyle oluşan bir basınç altında zorlanıyor. Kabaca kitle-parlamento-hükümet katmanları artık insanlara yetmiyor; daha ara mekanizmaların ve katmanların bu işleyişe monte edilmesi gereği ortaya çıkıyor sanki. 21. yüzyıl devlet-birey ilişkilerinde ve bunun siyasal görünümü olarak demokrasinin kavranışında ve işleyişinde bir kopuşa gebe gibi duruyor. İnsanlar şimdiki haliyle temsili demokrasiye katılımdan giderek uzak duruyor. İlgisizlik, değişimden yana umutsuzluk ve memnuniyetsizlik dediğimiz şey, farklı denemelere yönelik beklentinin bir ifadesi de olabilir. Ben umutluyum 21. yüzyıldan.

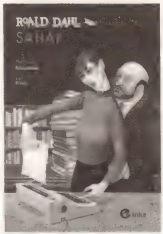

Oscar Wilde'ın sözlerinin yoğunluğu derken kastettiğim buydu; bizi düşündürüyor,

konuşturuyor... Bu küçük kitabı seveceğinizi umuyorum.

ŞERİFE DİDEM KEREMOĞLU:
EVLİLİĞİM SADİST BİR MONOLOG

Evliliğim Sadist Bir Monolog (Kanguru Yayınları, 1. Baskı, Ocak 2021, 118 sayfa), Didem Keremoğlu'nun ikinci öykü kitabı. Kanguru Yayınları, Ankara'da Aydın Şimşek'in genel yayın yönetmenliğini yaptığı küçük bir yayınevi. Aydın Şimşek de bir yazar, öyküleri, denemeleri, şiirleri var. Ankara'dayken tanışmıştık kendisiyle. Butik bir yayınevi olan Kanguru Yayınevi her zaman nitelikli kitaplar yayınlıyor. İstanbul'a yerleşince uzak kalmıştım. Şimdi *'Evliliğim Sadist Bir Monolog'*u kitapçıda görünce hemen satın aldım ve iki günde okudum. Uzun zamandır Türk kadın yazarların eserlerini okuyamamıştım. Bu benim ihmalim. Doğrusu iyi denk geldi. Kitap başlığıyla dikkat çekiyor önce. Evlilik kurumuna eleştirel bakan bir yazar kimliği beliriyor hemen kafamızda. Nitekim öykü kitabında bu tür örnekler var. Tabii evlilik kurumu modern hayatın içinde varlığını sürdürmeye çalışırken zorlanan kurumlardan biri. Zaten bir kurumu, işleyişi, oluşu, "devlet" çokça sahiplenmeye ve hatta dayatmaya başlıyorsa bu "yapay" destekler, toplumsal, tarihsel dinamiklerin ters yönde harekete geçtiğini gösterir. Yani bu kurumun, işleyişin, oluşun maddi dayanakları çözülmekte, toplumsal ve tarihsel dinamikler farklı biçimler, işleyişler, oluşları zorlamaktadır.

Modern bir toplumu biçimlendiren kimi dinamiklerden söz edebiliriz; bana göre en önemlilerinden biri kentleşme ise diğeri de insan ömrünün uzamasıdır. Bunlar toplumları, kültürleri, yaşayışları maddi olarak dönüştüren, hatta sonuçları politik düzlemde de hissedilen temel dinamiklerdir. Olgusaldırlar. Arkasında "artık şu kitleleri kentleştirelim" diyen bir irade yoktur yani. Kentleşme, kadının özgürleşmesi için temel olgusal düzeneği sağlar ve köy-kasaba çevresinde belirlenmiş toplumsal kontrole daha uygun yapıları dönüştürür. Buradan daha özgür bireyler çıkar. Yine buradan "aile", "annelik" gibi politik düzlemde kendini belli eden vurguların, yakınmaların, baskıların nedenini oluşturan toplumsal dönüşümler çıkar. İkinci önemli dinamik hayatın, insanların bu dünyada kalış sürelerinin artışıdır. Orta çağlar boyunca 35-40 olan ortalama ömür 21. Yüzyılın başlarında 85-90 yıl düzeyine çıktığında (ve 21. Yüzyılda 110-130 yıllık ortalamaları göreceğimizi düşünürsek) geçmişin ağır, sağlam birikimi olarak var olan kültürün, yaşayışın ve bunun ürünü olan bütün üst yapı kurumlarının hatta düşünüş biçimlerinin tüm maddi temelleri ortadan kalkar. 35-40 yaşa göre belirlenmiş kurumlar bu yeni maddi temel üzerinde yaşayamaz, yaşayamadığına ilişkin belirtiler artar ve artıyor. 35-40 yıllık ortalama ömürlerle belirlenmiş toplumsal ilişkiler ağı içindeki evlilik kurumu da 12-13 yaşlarda genç kızların adım attığı ve 24-30 yaşında büyükanne olduğu bir kurum olmaktan çıkar. (Bu konuda Gabriel Baer'in *"Mısırda Şehirleşme 1820-1907"* adlı makalesine bakılabilir. Makale *Ortadoğuda Modernleşme* başlıklı bir kitapta yer alıyor, İnsan Yayınları, Mart 1995) Hayatın uzamasının ve tüketim toplumu olgusunun birleşmesi, hepimizin hayatını dönüştürmektedir. Okuma yazma oranının artmasından sağlık harcamalarının artmasına bir çok göstergeyle (1000 kişiye

Oscar Wilde: "Bir zamanlar demokrasiden büyük şeyler umulmuştu ama demokrasi sadece halkın, halk tarafından, halk için sopalanması demektir."

düşen teknolojik aletlerin, çamaşır makinası, televizyon, telefon gibi aletlerin sayısı örneğin) saptayabileceğimiz hayatın değerlenişi ve niteliğinin yükselişi olgusunun yanı sıra, daha çok tüketilen, sahip olduğumuz giysi (elbise dolaplarının taşıyor hale gelmediğini düşünen biri var mıdır?) mal ve eşyanın daha fazla olduğu (bütün bu gelişmelerin mimariye yansıdığı, örneğin 'misafir odası'nın yerini salonların alması, yaşadığımız evlerdeki oda sayısının artması, giysi odası ve ebeveyn banyoları gibi yeni bölmelerin ortaya çıkması gibi görüntülerle var olan) yaşamların ortaya çıkması, daha az çalışma (Bu konuda Marx'ın *Kapital*'in ilk cildinde insanların nasıl

Kanguru Yayınları, Ankara'da Aydın Şimşek'in genel yayın yönetmenliğini yaptığı küçük bir yayınevi. Aydın Şimşek de bir yazar, öyküleri, denemeleri, şiirleri var. Ankara'dayken tanışmıştık kendisiyle. Butik bir yayınevi olan Kanguru Yayınevi her zaman nitelikli kitaplar yayınlıyor.

günde 15-16 saat çalıştığına ilişkin yazdıkları eşsizdir), daha çok boş zaman ve küçük keyifli anların her insanın hayatına giderek daha çok dokunması, tatil olgusunun ortaya çıkması ve yaygınlaşması, ölüm gerçeğinin gündelik yaşamdan çıkıp hastanelerde gerçekleşen bir olay haline gelişi ve birçok başka gelişmenin kısaca "dünyevileşme" dediğimiz olgunun, toplumunun geçmişten devraldığı kültür kurumlarını zorlamaması düşünülemez. 12-13 yaşında evlenilen ve 35-40 yaşında sona eren hayatlarca belirlenmiş evlilik kurumu, bin yıllık ortaçağda ortalama 15-20 yıl süren bir kurumdu. Bütün içeriği ve biçimlenişi ile ortalama 15 en fazla 20 yıla göre var olan bir kurumun günümüzde 85-90 yıllık bir ortalama ömrün 55-60 yıllık süresinde aynı biçimde taşınmasını beklemek hayalciliktir. Değişen maddi alt yapı her üst yapı düzenini zorladığı gibi evlilik kurumunu da zorlamakta ve yeni düzenler, kurumlar, sorunlar, yeni çatışmalar yaratmaktadır. Boşanmalar artmakta, çocuk sayısı azalmakta, evlilik yaşı yükselmekte, kadının özgürleşmesiyle başlayan "çatırtıların" sesi daha çok çıkmaktadır. Bu geçişin bizimki gibi toplumlarda çok daha hızlı olması da ayrı bir sorun ve bütün bunların edebiyatta yansımaları olacaktır.

Bu uzun parantezi Didem Keremoğlu'nun öykülerinden yola çıkarak yaptım, çünkü tam da bu toplumsal dönüşümün etkileri üzerine kurgulanmış, yani kadının köy-kasaba-kent geçişinin her evresine denk düşen öyküler var bu kitapta. Ancak yine sözü editörlük kurumuna getirirsek, ben olsam küçük kitabın "İlkay Öyküleri" başlıklı son bölümünü bu kitaba koymaz, başka bir kitap bütünlüğü için ayırırdım. Bu haliyle iki ayrı kitap gibi olmuş. Hatta "Ruhi Bey" den önceki öyküleri de bu kitaba koymazdım. Kitabın adı olan (*Evliliğim Sadist Bir Monolog*) cümlesinin etkisi ancak "Ruhi Bey"le başlayan ve "Aybike" ile biten öyküler toplamında yankı buluyor bence. Özellikle "Apak" adlı öyküyü çok beğendim. Tek başına Türk edebiyatı için büyük bir kazanım. Anlatım yer yer minimalist bir estetik anlayıştan, sanki arkada var olan daha olgun esas öykünün özeti gibi bir yazıma doğru kaysa da öykülerde "kadın" (bakış) açısı, "kadın" dokunuşu var. Bu bakış, edebiyatın, estetiğin önüne geçmeyen, varlığı imgeye, dramatik gelişime ve kurguya sinmiş (*Mutlu Son* adlı öykü), onunla birlikte var olan bir bakış olarak son derece güçlü. Çok beğendim. Fethi Naci olsa "biraz daha detay" der miydi, bilemiyorum, bana kalırsa bu detayların varlığı öykülere daha olumlu yansırdı. Hiç yok demiyorum ama var olduğunda o kadar büyük bir edebi lezzet yaratıyor ki, daha çok olsun istiyor insan okurken. Didem Keremoğlu'nun bildiği her şeyi okuyucuya aktarmadığı bir seçim yaptığı anlaşılıyor. Bu usta bir öykücülüğün ipuçlarını veriyor. Şimdi beklentimiz daha çok yazması, bize 200-300 sayfalık öykü kitapları vermesi. Bu öyküleri sabırsızlıkla bekliyoruz. Didem Keremoğlu'na ve Aydın Şimşek dostumuza çok teşekkürler.

Kitaplarla olan dostluğumuzun hiç bitmemesi dileğiyle...

DÜŞTÜM

■ ASIM ÖZTÜRK

Selendi

Suya düştüm
Söğüt dalındaki güneşle,
Yaz böyle buldu yürüdüğüm yollarda beni
Bir ırmağa aktım
Susuzluğumu içirdim uçan kuşlara
Kanadımda bulut,
Uçamayanımı getirdim
Tenimdeki yaralara başak kokularını sararak;

Yazlardı beni yıkayan
Ekinli tarlalarında sarı ışıklarıyla
Saçımdaki rüzgârla kirpiğimdeki uykusuz zamanları öptüm
Aynam parlıyordu sevdanın sularında,
Taşın sevincini yaşadım, yaprağın uykusuzluğunu
Geceler boyu tütün tarlalarında,
İnce bir sesten kırdım uzayıp giden dalımı,

Böyle büyüdüm
Acının süt dişleriyle emdiğimi geri verdim,
Uçmanın kıyısında durdum
Elimle yokladım suyun akıp giden yerini,
Dağılandan topladım,
Topraktı öpen tohumu,
Soyundum yaz gömleğimden
Sanayi çarşılarına gittim;

Dilimin yarası geçmeden ağaranımı öptüm
Elimin teleğinde gün ışığı
Kuş cıvıltılarını bir vidaya sıkıştırdım
Kızıl kaynağımı teyelledim taylarımın geçtiği yollara,
Dudağımda karanfilleri vardiyaların
Uykulardan doğdum,
Büyüttü beni sulara düşen yaz kanadım.

26.06.2017

Ankara'da Dost Kitabevi

OKUMAK YAZMAK VE KİTAPLAR ÜZERİNE DÜŞÜNMEK: ARMARIUS

■ UBEYDULLAH GÜNEL

"Okuyan insandan zarar gelmez" klişe cümlesini sıklıkla duyarız ama bu oldukça bayatlamış cümle belki de hiç olmadığı kadar gerçekliğini/geçerliliğini yitirmiştir. Sosyal medya aracılığıyla yayılıp popüler olmuş başka bir cümleyle devam edelim: "Kitap okumuyorsa evlenme!"

Kocaman bir kütüphaneniz olsa kitaplarınızı nasıl sıralardınız? Sözgelimi, bütün kitapları yayınevi adının baş harfine göre sıralamak daha sonra arayacağınız bir kitabı bulmanız için yeterince yararlı olabilir miydi? Ya da yazar adı/soyadı baş harflerine göre sıralamak... Ya da önce türlerine göre ayırıp, sonra mı yayınevi/yazar adı alfabetik sırasıyla yerleştirirdiniz kitaplarınızı?

Peki, kitapları renklerine göre sıralamak hiç aklınıza gelmiş miydi? Yani, kırmızı kitapların hepsi bir yerde, beyazların hepsi bir yerde, yeşillerin, mavilerin, siyahların ve diğer renklerin her biri ayrı yerlerde... Sanırım aklı başında birçok insan bu şekilde bir sıralamanın/sınıflandırmanın saçma olacağını düşünüyordur.

Biraz daha ileri gidelim: Okuyacağınız kitapları kapaklarının renklerine göre seçer miydiniz? "Bugün pembe okuyacağım," ya da "en sevdiğim kitaplar beyaz kapaklılar" cümlelerini hiç aklınızdan geçirdiniz mi? Çevrenizdeki herhangi bir insandan böyle bir cümle duydunuz mu? Büyük olasılıkla duymamışsınızdır. Siz duymamış olsanız bile kitapçılar bu cümlelerin benzerleriyle sıklıkla karşılaşır. "Bir kitap arıyorum, mavi kapaklı," cümlesini -rengi değişik olsa daişitmemiş kitapçı yoktur. Instagram'daki bookstagram sayfalarına biraz göz atarsanız kitaplığını kitapların renklerine göre düzenleyen birçok bookstagram hesabı kullanıcısına da rastlayabilirsiniz.

Bu bağlamda kitapların içeriğinden bağımsız olarak düşündüğümüzde kitap okuma ve bununla birlikte biriktirme eyleminin günümüzde pek de sağlıklı bir düzeyde ilerlediğini söyleyemeyiz. Kitap okumanın, yalnızca kitap formunda olan herhangi bir nesnenin okunmasının şartsız koşulsuz "iyi" olarak nitelendirilmesi bu kadar yaygınlaşmasına neden olmuştur sanırım. "Okuyan insandan zarar gelmez" klişe cümlesini sıklıkla duyarız ama bu oldukça bayatlamış cümle belki de hiç olmadığı kadar gerçekliğini/geçerliliğini yitirmiştir.

Sosyal medya aracılığıyla yayılıp popüler olmuş başka bir cümleyle devam edelim: "Kitap okumuyorsa evlenme!" Kitap okumayan insanlar kötü, ahlaksız olmayacağı gibi, kitap okuyan insanlar da iyi, ahlaklı ve sizin için doğru insan olmayabilir. Kitap okumanın insani iyiyle, ahlakla bu kadar doğrudan bir ilişkisinin olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta kitap okuma eyleminin ve kitabın, kitap olduğu için üzerine yüklenilen o aura nedeniyle birçok kötü emele alet edilebildiğini, edildiğini söyleyebiliriz.

KİTABI AURA'SINDAN SOYMAK

Artık, "Okumaktan zarar gelmez" cümlesinin de pek bir geçerliliği yoktur. Okurluğun, kitapların bu kadar yaygınlaştığı günümüzde her şeyin güllük gülistanlık olması gerekirken kötülük ve çürüme hiç olmadığı kadar yaygınlaşmıştır. Fazla karamsar gelebilir ama Andrey Platonov'un Çevengur'undan alıntıladığım şu cümleyi çok severim: "Yorma kendini kitapla, orada ciddi bir şey yazıyor olsaydı insanlar çoktan kucaklaşmış olurlardı." Kitaplardan böyle bir beklentide bulunmak doğru mu ya da bu oldukça romantik bir hayal midir, tartışılır.

İçerik bağlamında düşünecek olursak, okuyacağı kitabı seçerken rengine ya da herhangi başka alakasız özelliğine göre seçip okumayan, normal bir okur varsaydığımız insanlar da dört bir taraftan kuşatılmıştır aslında. Sıradan bir okur ne okuyacağını, kitap eklerinde, televizyon programlarında, gazetelerde, verilen ödüllerde, kitapçı raflarında, metrodaki ekranlarda, sosyal medyada, otobüs duraklarındaki afişlerde ve daha birçok yerde gördüğü kitaplardan seçerek gerçekleştirir. Genellikle beğenileri ve estetik bilinci de bu kitaplara göre şekillenir.

İyi bir okur olmak için ilk önce kitaba yüklenen o olumlu auradan –kitabın- kurtarılması gerekiyor belki de. Bu doğamız ve dünya için de hayırlı bir başlangıç olabilir.

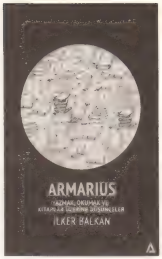

Kitapların Vicdanı başlıklı bölüm "Okumayı mı önce öğrendim yoksa kitap okumayı mı, tam olarak hatırlayamıyorum" cümlesiyle başlıyor. Merakını ve bilime olan tutkusunu körükleyen yazarları, çocukluğuna damga vuran kurgu karakterlerle ilgili düşüncelerini içten cümlelerle aktarıyor sayfalara İlker Balkan.

Neredeyse her sayıklamanın, saçmalamanın kâğıda döküldüğü günümüzde nitelikli ellerde ciddi bir eleme süreci gerekiyor. Binlerce yayıncı ya da daha doğrusu "yayıncı-tüccar"ın olduğu günümüzde bu belki de hiç gerçekleşmeyecek bir düş olarak kalacak. Bu kadar karamsarlıktan sonra biraz da olumlu şeyler söylemezsek yaşamın gerçekliğinden kopmuş oluruz.

Raflarda okuru doğru kitaplara yönlendirecek kitaplar da yok değil elbette. Adından da anlaşılacağı üzere İlker Balkan'ın *Armarius – Yazmak, Okumak ve Kitaplar Üzerine Düşünceler* bu kitaplardan biri...

"Armarius Kimdir? ya da Bir Önsöz Denemesi" başlıklı bölümde yazar kısaca şöyle özetliyor kitabını:

"Armarius, bireysel bir okurluk manifestosu ile başlıyor; ardından yazarın, yayın yönetmeni ve editörün yazmak, yazınsal üretim ve değişen koşullardaki yeni tanımları üzerine kafa yoran bölümlerle devam ediyor. Kitabın ikinci kısmı diyebileceğimiz alan ise anlatıların yeniden nasıl tanımlanması gerektiğini, zihin-dil–anlatı ilişkisine değinen, kitabın bir nesne olarak değil de olgusal bir materyal, bir zihin imi olarak aslında ne olduğuna dair görüşlerimle devam ediyor. Bu noktadan sonra zihin-yazın ilişkisinden bir iletişim aracı olarak kitabın dönüşümünden izlekler sunan, geçmişi tahlil edip geleceğe doğru kestirimler yapan bölümlerle gelişip, kütüphane ve kümülatif bellek kavramlarının bir değerlendirmesi ile sona eriyor."

"Kütüphane, neden genellikle çoktan ölmüş bu kadar çok sayıdaki insanın çoğu ölmüş fikirlerini ve artık anlamsız hâle gelmiş bilgileri barındırdığı hâlde bu kadar önemli olmaya ve kültüre yön verici bir etkinlikte yaşamaya devam ediyor?"

KİTAPLARIN VİCDANI, PİYASANIN VİCDASIZLIĞI

Kitapların Vicdanı başlıklı bölüm *"Okumayı mı önce öğrendim yoksa kitap okumayı mı, tam olarak hatırlayamıyorum"* cümlesiyle başlıyor. Merakını ve bilime olan tutkusunu körükleyen yazarları, çocukluğuna damga vuran kurgu karakterlerle ilgili düşüncelerini içten cümlelerle aktarıyor sayfalara İlker Balkan. Sonrasında kendi yazma süreciyle ilgili ve yazma gereksinimi üzerine dile getirdikleri dikkate değer. Felsefe ve bilimin ona verdiği esini, Kafka'nın dönüşümünü okurken yaşadığı tiksintiyi ve sarsıntıyı, okuduğu sözcüklerin kendisinde oluşturduğu derin boşluğu, her bir kitapla kapısı açılan evrenleri, okuma deneyimlerinden sonra yazmanın kendisi için nasıl bir gereksinime dönüştüğünü anlatıyor.

Sözgelimi şöyle diyor İlker Balkan: *"Yazmanın, okumaktan bir merhale daha kolay olduğunu şaşırtıcı olarak keşfettim. Mekanik okumanın, herkesin*

Porto'da tarihi Lello Kitabevi popüler kitap Harry Potter ile ilişkilendirilince kente gelen turistlerin ziyaret mekânlarından biri oldu.

zihninde farklı bir aksi vardır ama yazmanın, yazar kumaşına sahip zihnin okurluğunun, belki de yazarlıktan zor olması doğaldır."

Sonrasında dijital paylaşım olanaklarının çoğalmasıyla yazarlığın, onun çocukluğunda imlediği ve özendiği biçim ve derinlikten uzaklaştığını belirtiyor haklı olarak. İyi kitapların vicdanı vardır dedikten sonra, metinlerinin ortak özelliğinin vicdan olduğunu düşündüğü bazı yazarları sıralıyor. *"Her biri, kendi dünyalarını anlamanın yanı sıra, farklı karakterlerin dünyalarını da anlamış, yargılarını karakterlerin anlatıcı tarafından belirlenen konumunu aşarak objektife yakın bir değerlendirmeyle vermiş zihinlere sahiptirler,"* diye de ekliyor.

Yazarın sıraladığı yazarlardan, bütün romanlarını okuyup birçoğunu beğensem de yalnızca Orhan Pamuk'un, özellikle *Kar* romanını vicdansızca bulduğumu söylemeliyim. *Kar* romanı hakkında tümüyle katıldığım bir değerlendirme için *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme (1.cilt)* adlı kitapta yer alan *Bir Siyasal İslam Güzellemesi Olarak Kar Romanı* başlıklı yazı okunabilir.

Armarius, *Yazar Görevi Nedir?* bölümüyle sürüyor: Okurluk yazarlık ve yayıncılıkla ilgili estetik dönüşümden söz edildikten sonra, yazarın da dönüşümü ve evrildiği yer çok çarpıcı biçimde gözler önüne seriliyor. Şu saptama oldukça önemli: *"Yazarın kendisi bir marka olma yoluna girince, hâliyle ürettiği entelektüel ürünler de konjonktürel sansasyon yaratma, ilgi çekme ve kitlelerin tüketme arzusuna uygun olma vasıflarını taşımaya başlar."*

Bu bölümde yazarın görevi neydi nereye evrildi, yazar yazarlığından bir şey kaybetti mi, kitap obezleri, eleştirinin varlığı/yokluğu, tanıtım yazılarının artması, metinlerin eğlendirici yönü gibi konulara değiniliyor ve aslında buradan hareketle piyasanın ideal değerleri nasıl yok ettiği de özetlenmiş oluyor.

KURTLAR VADİSİ'NDEN KİTAP ÇIKARMAK

Yayın Yönetmeni Neyi Yönetir? başlıklı bölümde "Ne Yayınlayacağız?" sorusuyla yayıncıların yaşadığı sorunlara değiniliyor. Yeri gelmişken burada kendi yaşadığım bir olayı da paylaşmazsam çatlayabilirim. Birkaç yıl önce çalıştığım yayınevinin mail adresine aşağıdaki ileti geldi. Hiçbir düzeltme yapmadan olduğu gibi alıntılıyorum:

"Sayın yayınevi yöneticileri ve sorumluları,

Kurtlar Vadisi pusu dizisi'nin ta başlangıçtan bitene kadar birçok bölümünden söz koleksyonum vardır,500'den fazla söz koleksyonum vardır.

Koleksyonumu,eserimi 2007 başlattım,2016 bitirdim.

Bu koleksyonu hazırlamak için 10 yılda yaklaşık 6000 saatlık zamanımı verdim.

Hiçbir söz başka herhangi bir siteden alıntı değil.

Her söz kendi notumdur.

Kitap yayınlamak,yani kitap yayını için her adımı kendim koşturup pek bilgim yok,ve onun için koleksyonumu satmak için teklif göndermeye karar verdim.

Koleksyon satma teklifini birçok yayınevlerine gönderdim.

Kendim fiyat henüz vermedim,-çünkü fiyat önerisini yayınevlerine bıraktım.

Bu koleksyonu satın almak isteyen lütfen fiyat önerisi göndersin,ama fiyat önerisi verildiği zaman eserin ne kadar zaman aldığını,kaç yıl hazırlanmış,eserin değeri,her sözün kendi notumdur,500 den fazla söz koleksyonu,vb.

Koleksyonun içerdiği sözlerin birkaç örneği:

Terör olmasaydı,bayrak gönüllerde olurdu,tabutların üstünde değil.

Polat Alemdar 41

Başkalarının çizdiğine kader denmez.

Polat Alemdar 13

Herkes hata yapabilir. Mühim olan hatalarımızdan ders çıkarmamızdır.

Suha Baba 272

EDEBİYATLA AHMAKLAŞTIRMA
FELSEFEYLE ÇÖKERTME
1. CİLT
TAVLAN KARA

Yazarın sıraladığı yazarlardan, bütün romanlarını okuyup birçoğunu beğensem de yalnızca Orhan Pamuk'un, özellikle Kar romanını vicdansızca bulduğumu söylemeliyim. Kar romanı hakkında tümüyle katıldığım bir değerlendirme için Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme (1.cilt) adlı kitapta yer alan Bir Siyasal İslam Güzellemesi Olarak Kar Romanı başlıklı yazı okunabilir.

Satılmışlar herkesin yanında olabilir.

İstikbarat Başkanı 73

Düşman her zaman sizin hazır olmadığınız zamanı tercih eder.

Kara 223

Birine bir şey yaparken,onu da bir ananın doğurduğunu,sakın unutma.

Nazife Anne 117

Lütfen fiyat tekliflerinizi aynı meile özel mesaj atarak göndedriniz.

Saygılarımla

Y.T."

Bu örnekle yayıncılığın çok keyifli bir meslek olduğunu düşünebilirsiniz ama bu düzeyde bir "şey"in (metin ya da dosya bile diyemeyeceğim) salt maddi getirisini düşünerek birçok yayınevi tarafından yayımlandığını görmeniz yaptığınız işten tiksinmenize neden olabilir.

OKUR YAZARLIĞIN SONU

Bu bölümü, yeni medya konusuna da değindikten sonra, *"Bilgi, görgü, kültür, düşünce, sosyal nitelikler ve yetenekler bakımından üstün kişilerin edebiyatı var kılmasını sağlayabilecek miyiz yoksa popüler metinler iyi edebiyata yaşama şansı vermeyecek mi? Bakalım henüz ilk çeyreğini tamamladığımız yeni yüzyılımız neler getirecek neler götürecek,"* diye bitiriyor yazar. Covid-19'la birlikte daha da insansızlaşmaya, elektronik aletlerle daha çok vakit geçirmeye başladığımızı göz önüne alarak daha derin düşünmemize neden olacak cümleler barındırıyor bu soru.

Yaratıcı Esin Peşinde başlıklı bölümde ise kendisinin kurguya olan ilgisini anlatarak başlıyor İlker Balkan. Kurmaca ve gerçeklik, pozitif bilimlerin kurmacaya etkisi, yazarlık, çalışma ve esin gibi konularda görüşleri yazar adayları için de ders niteliğinde.

Okuma Listeleri başlıklı, kitapla kurduğumuz ilişki ve okurluk üzerine derinlikli bir bölümle daha karşılaşıyoruz. *Yazmak İçin Okumak* bölümü de bu bölümün devamı niteliğinde; okurun bilincinde yeni sorular doğuruyor; bir yazarın nasıl olması gerektiği konusunda düşüncelerini aktarıyor, anahtar bilgiler veriyor.

"Yazının, ekonomik nedenlerle doğduğu bilinir. Ve belki ölümü de yine ekonomik nedenlerle olacak" diyor. Küreselleşmenin toplumlara etkileri üzerine de yoğunlaşan bu bölümü de, "Tüm medeniyetler çöker; tüm insanlığın yarattığı ortak bir medeniyet de çökecek ve geriye hiçbir şey kalmayacaktır; küreselleşmenin hazin sonu budur; yazının büyüsü de burada başlar," diyerek bitiriyor.

Rüzgârlı Bahçe başlıklı dil, bilinç ve düşünce dünyamız bağlamında analizlerin yer aldığı bölümü okuduktan sonra *Zihin Mezarlığı Olarak Kütüphane* bölümüyle karşılaşıyoruz. *"Kütüphane, neden genellikle çoktan ölmüş..bu kadar çok sayıdaki insanın çoğu ölmüş fikirlerini ve artık anlamsız hâle gelmiş bilgileri barındırdığı hâlde bu kadar önemli olmaya ve kültüre yön verici bir etkinlikte yaşamaya devam ediyor?"* diye soruyor yazar.

Son olarak *Okuma Önerileri* bölümüyle, kendisinin okurken elinden düşüremediği bazı kitapların listesini yazmış yazar. Ben kitabı okurken zaten metin içerisinde yazarın alıntı yaptığı ya da değindiği, okumadığım birçok kitabı not edip okunacaklar listeme eklemiştim. Zaten *Armarius*'un derinlikli ve yoğun olmasının dışında en güzel yanı, okurun okurken alıntılardan nitelikli ve yeni bir okuma listesi oluşturabilmesi...

Edebiyat günümüzde daha çok eğlence işleviyle öne çıkıyor. Bir öykü ya da romanı okuduktan sonra okurun "çok eğlenceli, keyifli, çok güldüm," vb. sözlerle o kitabı anlatması bunun bir kanıtı olsa gerek. Oysaki her metin okura bundan daha fazla şeyler katmalı; farkındalık yaratmalı, hatta rahatsız etmeli. Bilgi olmasa bile, herhangi bir insanlık durumuyla ilgili okur, o kitabı okumadan önce düşündükleriyle okuduktan sonraki düşündükleri aynıysa, o kitaptan pek bir şey almamış demektir. Bu bağlamda İlker Balkan'ın *Armarius* kitabı kısa ama yoğun, derinlikli, rahatsız edici, üzerinde epey düşündüren metinler içeren bir kitap.

Okur olmanın çoğu zaman "iyi" bir şey olmadığı da unutulmamalı. Çünkü okur olmak değişimi/dönüşümü, yeri geldiğinde ayrıksılığı, aykırılığı, hatta bunların sonucu olarak çoğu zaman dışlanmayı göze almak demektir. Dolayısıyla okurun putlarını, dogmalarını yıkmayan, hiçbir rahatsızlık vermeyen bir kitap, hangi tür olursa olsun gerçek işlevini yerine getirmiyor demektir.

Yayınlanan her kitabı okumamızın imkânı yok. Hatta sadece 2020 yılında üretilen kitapları bile tüm ömrümüz boyunca okuyamayız. Ya bir Armarius bulacağız ya da kendimizin Armarius'u olacağız.

Rainer Maria Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* kitabından bir alıntıyla bitiriyorum:

"Bütün kitapları okumayı görev saymıyorsak bir kitabı açmaya hakkımız olmamalı. Her satırla dünyanın bir parçasını koparıyoruz. Kitaplara başlamadan önce dünya eksiksizdi, tamdı ve kitaplar bitirildikten sonra belki yine bir bütün olacaktır."

- İlker Balkan, *Armarius Yazmak, Okumak ve Kitaplar Üzerine Düşünceler*, Kanon Kitap, Kasım 2019, İstanbul
- Rainer Maria Rilke, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, Can Yayınları, Kasım 2019, 11.Basım
- Andrey Platonov, *Çevengur*, Metis Yayınları, Mart 2010, İstanbul

KÜBALI BİR KARİKATÜRİST TANIDIM

■ MUSTAFA BİLGİN

İsmini hiç duymamıştım fakat ne gam... **Küba**'dan gelen bir karikatürist olması tanışmak için can atmama yetmişti.

Ferdinaz Gonzales, İstanbul'da gezgin olduğu günlerde, Karikatürcüler Derneği'nin o zamanlar Sultanahmet'teki merkezinin sergi salonunda hafta sonu açılacak bir sergiye konuk olarak gelecekmiş. Telefonla yapılan davette böyle söylendi...

Sosyal medyanın bugünkü gibi yaygın olmadığı zamanlardı. Karikatürcüler Derneği'nin sergi salonunda yapılan bütün etkinlikler, açılan sergiler basın yoluyla duyurulur, dernek yönetimi ayrıca üyelerini tek tek telefonla arayarak katılımın artmasına çabalardı. Hafta sonu tatilime bazen kıyamadığım için kimi etkinliklerden kaytardığım olurdu fakat Kübalı bir karikatüristin konuk olacağı bu sergi açılışına katılmak benim için "farz"dı.

Ferdinaz Gonzales'le tanışmak, ona "dokunmak" düşüncesi, serginin çok önüne geçti. Zira sosyalist bir ülkeden, Küba'dan bir sanatçı ile ilk kez bu kadar yakından görüşecektim.

Ona, kendi dilinde "Merhaba" demeyi kurdum, sergi açılışına sevinçle koştum. Ferdinaz benden önce gelmiş, sergilenen karikatürleri inceliyordu. Uygun bir anda yanına gidip, bildiğim tek İspanyolca sözcükle; "**Hola**" dedim ve sonrasında karikatürist arkadaşım Akın Önder'in yardımıyla İngilizce biraz sohbet ettik.

Küba'ya ait her şeyin ilgimi çektiğini fark etsin istiyordum, örneğin; "Çilek ve Çikolata" adındaki Küba filminin geçen haftalarda İstanbul'da gösterildiğini ve filmi izlediğimi söyledim."Evet, o filmi biliyorum" dedi, "homoseksüaliteye ilişkin yasaklar Küba'nın da önemli sorunlarından" gibisinden bir yanıt verdi.

Fidel Castro ve arkadaşlarına çok güvendiğimi, her sorunu insandan yana, insanlıktan yana olacak şekilde mutlaka çözeceklerini düşündüğümü, halkın ona desteğinin sürmesinin çok önemli olduğunu aktarmaya çalışırken, toplu fotoğraf çekilmek için yapılan gürültülü çağrı ile konuşmamız bölündü. Kübalı karikatürist Ferdinaz Gonzales'in tam "solunda" yer alarak o tarihi ânı, fotoğrafta sonsuzluğa sabitledim.

BAŞIMDAN AŞAĞI KAYNAR SU

O kalabalıkta kendisiyle yeniden konuşma şansı bulamadım, vedalaşırken, heybetli görüntüsünde Comandante Che'yi, Başkan Fidel'i bulduğum, gözlerinin renginde "motorların sürüldüğü mavilikleri" gördüğüm dostumuzun elini candan sıktım.

Aradan 25 yılı aşkın bir zaman geçti, arkasında sadece "Ferdinaz Gonzales" yazılı arşivimdeki bu fotoğrafı yeniden elime aldım. Dostumuz Ferdinaz bugün ne yapıyordu acaba?.. İnternette uzun uzun aradım fakat bu isimde hiçbir iz bulamadım.

Aklıma, facebook'ta arkadaşı olduğum Kübalı karikatürcülere sormak geldi.

Hani, "Allah'ın hakkı üçtür" derler ya, sorduğum üçüncü arkadaşım Michel Moro Gomez bana bir link yolladı. Linke heyecanla tıkladım...

Evet, Ferdinaz Gonzales yaşıyormuş!

"Garrincha"...

Bu sözcük İspanyolcada; "başından aşağı kaynar su dökülmek" olsa gerek!

'**Garrincha**' imzasıyla, **yeni vatanı USA'da karikatürler çiziyormuş.**

Che'nin, Castro'nun, Chavez'in, Maduro'nun karşıtı bir politik karikatürist olarak...

Sizinle paylaştığım bu karikatürü de saldırı dozu en yumuşak olanı...

Küba'ya, ülkesine duyduğum ilginin hiç umurunda olmadığını fark etmem, coşkulu samimiyetime mesafeli oluşunun nedenini anlamam için bugünleri görmem gerekiyormuş!

Tamam, ben biraz "romantik" olabilirim ve bu yüzden komik duruma düşebilirim de, "hırsızın hiç mi suçu yok!" İnternet sitesindeki özgeçmişinin bir yerinde şöyle demiş: "Küba'dan sonsuza kadar dönmemek üzere ayrıldı"

Demek Karikatürcüler Derneği'ndeki o sergiye, 'Garrincha' gelecek diye, topuklarım g.tüme vura vura koşmasam, hatta o gün kaytarsam da olurmuş.

İlla **kaçacaksa**, celladının kucağına kaçan bir adamla tanışmaktan kaytarmak, misafirperverlik bile sayılır çünkü.

“CORONA”NIN DİLİMİZE GETİRDİKLERİ

■ ADNAN ACAR

Daha önce pek de tanışık olmadığımız “pandemi” diye bir sözcük artık en çok kullandığımız sözcüklerden biri oluverdi. Bunları epidemi, entübe, enfeksiyon, aşı, hijyen, filyasyon, karantina, sosyal mesafe, sosyal izolasyon, pik noktası, ventilatör, maske, mutasyon gibi sözcükler izledi ki günlük yaşamdaki iletişimlerinde 500 sözcük bile kullanmayanların ezberlerine girip en çok kullandıkları sözcükler durumuna geliverdi.

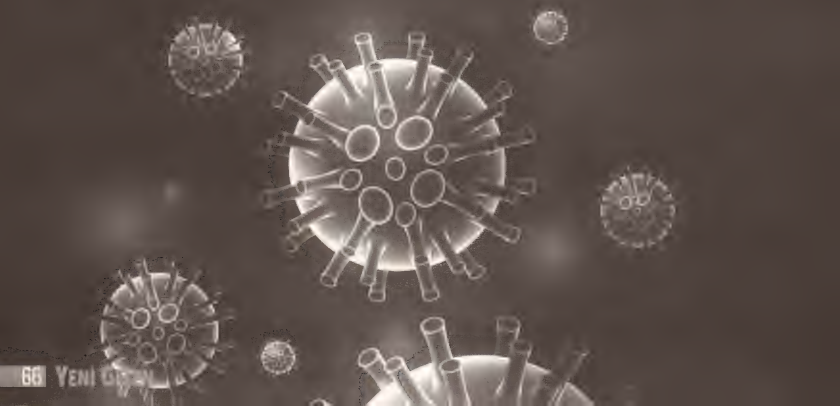

İster bilim, teknoloji, tıp; ister ekin (kültür), düşüncebilim (felsefe), sanat gibi alanlarda olsun eğer üreten bir toplum ve ülke değilseniz her konuda öykünmeci ve bağımlısınızdır. Dil de bu alanların en önemlilerindendir ve toplumsal yozlaşmanın başını çeker. Bunun en son ve somut örneğini de "corona virüs" süreciyle birlikte açık bir şekilde yaşadık. Örneğin daha önce pek de tanışık olmadığımız "pandemi" diye bir sözcük artık en çok kullandığımız sözcüklerden biri oluverdi. Bunları epidemi, entübe, enfeksiyon, aşı, hijyen, filyasyon, karantina, sosyal mesafe, sosyal izolasyon, pik noktası, ventilatör, maske, mutasyon gibi sözcükler izledi ki günlük yaşamdaki iletişimlerinde 500 sözcük bile kullanmayanların ezberlerine girip en çok kullandıkları sözcükler durumuna geliverdi. Bu sözcükleri bu süreç içinde dilinden düşürmeyen toplumun büyük bir kesimi anlamlarını gerçekten bilerek mi kullanmaya başladılar acaba? Ne yazık ki dilimize giren pek çok yabancı kökenli sözcük gibi yalnızca ezberlendi ve olur olmaz kullanılmaya başlandı. Eğer gerçekten anlamları bilinseydi tıpkı "bulaş" sözcüğünde olduğu gibi birileri çıkıp Türkçede zaten var olan ya da üretilebilecek olan karşılıklarını da kullanabilirdi.

Peki dilimizde bunların karşılıkları yok mu ya da bulunamaz mı ki Türkçeleri yerine dilimize hiç zorlanmadan yerleşiverdi? Eğer bir toplumda ve ülkede gerçekten ulus bilinci varsa her sözcüğün kendi dilinde karşılığı vardır ve bulunabilir. Örneğin, "pandemi-küresel salgın, kıran, karasalgın", "epidemi" de "salgın"dan başka bir şey değildir. Gelelim diğerlerine... Geçmişte hiç gereksinim duymadan yaşadığımız, seksenli ve özellikle de doksanlı yıllardan sonra dilimize iyice yerleşen "hijyen" sözcüğü sağlıklı kalmak için yapılan "temizlik"ten başka nedir ki? Eskiden "hijyene dikkat etmeli" yerine "sağlık için temizliğe dikkat etmek gerek" demez miydik?

ENTÜBE Mİ, YAPAY SOLUNUM MU?

Adım gibi eminim ki, bakanlığın her gün verdiği bilgilerdeki "şu kadar hasta entübe durumda" sözünden toplumun yarısından fazlası ne söylenmek istediğini anlamıyor; ama yine adım gibi eminim ki "entübe" sözcüğünü ezberlemiştir, dilimize yerleşmiştir ve artık doğru-yanlış kullanacaktır. Oysa "entübe" demek, hastalığa yakalanan kişinin kendi kendine soluk alıp vermesinin zorlaşmasıyla cihaza bağlanarak yapay solunuma sokulmasıdır. "Entübe durumda" yerine "yapay solunuma bağlı" dense daha kolay anlaşılmaz mı? "Entübe etmek" de "solutmak"tır yalnızca.

Bir de yüzde doksanımızın ne demek olduğunu anlamadan duyduğumuz "filyasyon" sözcüğü var. Salgınla birlikte ülkemizde "filyasyon ekipleri" kurulmaya başlandığı söyleniyor. Her gün ekranlarda tıp uzmanlarının ağzından defalarca duyuyoruz ama konuyla ilgilenenler dışında hiçbirimiz ne demek olduğunu bilmiyoruz ve anlamıyoruz; çünkü Türkçe değil. Nedir "filyasyon"? Bir hastalığın kaynağını araştırma çalışmaları. "Filyasyon" yerine "bulaşı kovuşturma", "Filyasyon ekibi" yerine de "bulaşı kovuşturma ekibi" ya da "kaynak araştırma ekibi" demek çok da zor olmasa gerek.

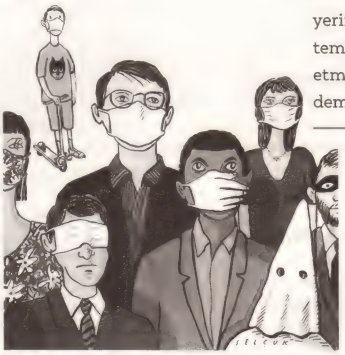

Selçuk Demirel

Geçmişte hiç gereksinim duymadan yaşadığımız, seksenli ve özellikle de doksanlı yıllardan sonra dilimize iyice yerleşen "hijyen" sözcüğü sağlıklı kalmak için yapılan "temizlik"ten başka nedir ki? Eskiden "hijyene dikkat etmeli" yerine "sağlık için temizliğe dikkat etmek gerek" demez miydik?

Peki, her gün şu "corona virüs" denen illetten kurtulabilmek için beklediğimiz "aşı" denen şey nedir? Ne işe yaradığını düşünürsek zaten karşılığının da ne olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. "Aşı" dediğimiz şey insanı hasta eden "bakteri, mikrop, virüs" gibi illetlerden koruyup direncinin artmasını sağlayan, hastalanmasını engelleyen o illete karşı "bağışıklığı" artıran bir şey değil mi? "Aşı" yerine Türkçe düşünüp "bağışıklama" desek çok mu yanlış yaparız?

Dilimize girişi Farsça ve Arapça öykünmeciliğinin ardından Fransızca öykünmeciliği yaşadığımız Osmanlı'nın son dönemlerine rastlayan ve İzmir başta olmak üzere değişik yerlerde de semt adı olarak kullanılan "karantina" sözcüğüne gelirsek; bulaşıcı hastalık taşıyan kişi ya da yerleri, çevresine zarar vermelerini önlemek için soyutlanıp yalıtılması demektir. Bu son salgın döneminde de "virüs" kapan ve "virüs" kapmışların çoğaldığı kişi ve yerlerin "karantina"ya alındığını duyuyoruz. Yani bu kişi ve yerler tehlike atlatılıncaya dek belli bir süre çevreleriyle soyutlanıp yalıtılıyorlar. Bu yalıtım da genellikle kişisel kararla değil devletin yaptırım gücüyle yapılır. Bütün bunlardan yola çıktığımızda "karantina" sözcüğü yerine Türkçe düşündüğümüzde rahatlıkla kullanacağımız ve daha kolay anlaşılabilecek olan "zorlayalıtım" ya da "kapantı" gibi sözcükler karşımıza çıkıveriyor. Türkçesi varken neden yabancı kökenlisi?

KARŞIDEVRİM SEMPTOMLARI

"Semptom" sözcüğü de "belirti" gibi bir karşılığı olmasına karşın uzun yıllardır ısrarla kullandığımız ve dilimize yerleştirdiğimiz bir yabancı sözcük. Hatta "belirti" ile de yetinmeyip "belirgi" ve "bulgu" diye de çoğaltabiliriz karşılığını.

Gelelim yine bu salgın döneminde öğrendiğimiz ve tıpçılar sayesinde yerleşen öz be öz Türkçe "bulaş" sözcüğüne. Bu sözcük yine öykünmeyle yıllardır anlamını tam olarak kavrayamadan kullandığımız "enfeksiyon" sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Bu karşılığı sondan ekli Türkçenin sınırsız olanaklarıyla "bulaşı, bulaşım" ya da "bulaşkı" diye de çoğaltabiliriz. "Bulaş" sözcüğü aslında yeni bulunan bir sözcük değildir. Bu sözcüğün önerilme geçmişi 1945 yılına dek gider. İlk olarak TDK'nin atası Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (TDTC) Kasım 1945 tarihli "Belleten" dergisinin 4. ve 5. sayılarında daha sonra "enfeksiyon" olarak dilimize yerleştirilen "infection" ve "contagion" gibi batı kaynaklı sözcüklerin karşılığı olarak önerilir. Ne var ki tıp dilinde günümüze dek kimi zaman kullanılsa da 1950'lerde hızlanan karşı devrim sürecinde Dil Devrimi de yıpratılmaya başlandığı için bu sözcüğün ve bunun gibi pek çok sözcüğün günlük kullanımda yerleşmesi, sözlüğe girmesi engellenmiştir.

Bu salgın döneminde ilk kez karşılaştığımız ve yaşamımıza giren bir de "sosyal mesafe" kavramı var. Sosyologluğunu dilinden düşürmeyen bir yayıncımıza göre, bu kavram toplumdaki sınıfsal ayrımı belirttiği ve faşizmi çağrıştırdığı için değiştirilmesi gerekir. Yerine de "fiziksel mesafe" karşılığını önerir ve bu da kısmen yaygınlaşır. Bu "sosyal mesafe" dediğimiz şey "virüs" dediğimiz illetin kişiler arasında, bir kişiden diğerine bulaşmasını zorlaştıracak ya da koruyacak aralıktır. Peki; "fiziksel mesafe" bu durumu karşılıyor mu? Öncelikle "fiziksel" de "mesafe" de Türkçe değil, dolayısıyla bu kavram da bu durumun Türkçe karşılığı değil. Ayrıca buradaki "fiziksel" kavramı da bulaşmayı karşılayacak bir sözcük değil. Bu duruma arı ve duru Türkçemizle hem doğru hem de daha anlaşılır karşılık olarak "bulaş aralığı" ya da "güvenli uzaklık" diyemez miyiz?

İzolasyon" ve "sosyal izolasyon" da yeni duyduğumuz terimlerden. "İzolasyon" dediğimiz şey bildiğimiz "yalıtım", "sosyal izolasyon" da "toplumsal yalıtım" demektir oysa.

"Pik noktası"na gelince... Bir durumun en üst noktaya ulaşması demektir. Yani Türkçesi "doruk" ya da "tepe noktası"dır.

"Ventilatör" daha çok tıpçıların kullandığı sözcüktür. Solunum zorluğu çeken hastalara yapay solunum sağlayan aracın adıdır. Karşılığı da "solutaç" ya da "solunum aracı"dır.

Bu "corona" denen illet öylesine akıllı ki, bütün dünya onu yok etmek için bağışıklama (aşı) peşinde koşarken o hiç vakit yitirmeden "mutasyon"a uğrayıp insanlığa çalım atıveriyor. Buyurun size Fransızca kökenli yabancı bir sözcük daha; "mutasyon". Peki, nedir bu "mutasyon"? Bir canlının, virüsün ya da bir örgenliğin (organizmanın) gen dizilimlerinde oluşan kalıcı değişmeler. İlk duyduğumuzda bile zorlanmadan, daha kolay anlayabileceğimiz, üstelik sözlüğe bile girmiş olan Türkçe karşılığı da vardır; "değişinim". Bu arada Yunanca kökenli "organizma" sözcüğünün de sözlüğümüze girmiş Türkçe karşılığının "örgenlik" olduğu ortaya çıkıverdi.

"Maske" çok eskiden beri dilimize girip yerleşmiş, Türkçe kökenli olmadığı için anlamaktan çok ezberlediğimiz sözcüklerdendir. Türkçe karşılığı da "yüzlük"tür. "Kulaklık" varsa, "gözlük" vara, "dizlik" varsa vb. neden "yüzlük" de olmasın ki!

BAYRAM DAYI

■ VİCDAN EFE

Ayakkabılarındaki çamurla kapıya fazla yaklaşmadan, elindeki bidonu merdivene bırakıp gitmişti. Sütü tencereye boşaltırken gümbürtüyle irkildim. **Dengemi kaybedince sütün yarısı yere döküldü. Taner, çıplak ayakla dışarıya koştuğunda, üstüm başım süt bulaşığı, öylece kaldım.**

Sabahleyin bahçe duvarımız yıkıldı. Bayram dayının ölümünden yarım saat önce.

Bize taze inek sütünden getirmişti. Yokuşu güçlükle çıktığı belliydi. Soluk soluğa kalmıştı. Biz uykudan henüz kalkmış olmanın mahmurluğu içindeydik. Hatta zil çaldığında, "Sabah sabah kim bu densiz" düşüncesini mimiklerimizden ve bakışlarımızdan atamamanın duygusuyla açmıştık kapıyı.

"İçime sinmedi" demişti, "sizi rahatsız ettim ama..."

Ayakkabılarındaki çamurla kapıya fazla yaklaşmadan, elindeki bidonu merdivene bırakıp gitmişti.

Sütü tencereye boşaltırken gümbürtüyle irkildim. Dengemi kaybedince sütün yarısı yere döküldü.

Taner, çıplak ayakla dışarıya koştuğunda, üstüm başım süt bulaşığı, öylece kaldım.

Duvarın yıkılmasındaki tek teselimiz, Bayram dayının göçük altında kalmamasıydı.

Bu saatte uyurduk, süt bahanesiyle uyanmıştık, bu da iyi bir şeydi. Erkenden canımız kahvaltı etmek istemez ki! Neyse, birer bardak sıcacık süt içsek, yeterdi.

Sultan yenge hangi zamanda, hangi şükür cümlesinin içindeyken vurdu kapıyı, yürek hoplatan bağırtıyı ne zaman duyduk? Kendimizi avutmanın yollarını bulmuşken.

Tıpkı duvar gibi, gürültüyle, aniden yere yıkılmış.

Bu kez iki bardak sütün dumanı tüterken öylece baktık.

Bayram dayının ölümüyle duvarın çökmesindeki zamanlamada bir ilişki bulunup bulunmadığı hakkında kafa yorduk. Öyle ki, onun öldüğü gerçeğinden bile uzaklaştık.

Öğleye doğru verilen salânın ardından adının söylenmesi bizi az da olsa kendimize getirdi. Yok oluş nerede başlardı? Beden daha ortadayken ismi anılmaz olmuştu.

Duvarın enkazıyla cenaze aynı gün kaldırıldı. Toprağın fazla kısmı, mezarlığa döküldü.

Kalan sütten yoğurt mayalayacaktım. Sultan yenge, "Akşam sütünü de götür, Bayram dayın kaynamış süt kokusunu sevmezdi," dedi. Artık bu kokudan hoşlanmama hakkına kendisi sahipti. İneklerin sağımına giren olmayınca Taner kolları sıvadı. Sultan yenge birileriyle fısır fısır konuşuyordu. Peşin alıcı çıkmış, geç saatte, bağırtılar arasında kamyona bindirilip götürüldüler; biri buzağılıydı. İki tencere süt, camları buğulayarak dış dünyayla aramıza başka bir set çekti. Kozamızın içinde kaldık.

O gece çiğ yağdı. Yıkık duvar, çok eskiden beri bu haldeymiş, Bayram dayı hep toprak altındaymış, biz hep yetimmişiz.

Üç gün sonra yaptık hayrını. Yıkık duvarın dibine dizildi plastik sandalyeler.

Yoğurtlar güzel tutmuştu, ayranlar köpüklüydü. İçenlerin bıyıkları beyaza bulanıyor, ellerinin tersiyle siliyorlardı.

"Bu duvar yağmurlarda yıkılır," demiş, Bayram dayı.

Van Gogh

HARİTALAR, DOĞA VE İLETİŞİM İKLİMİ

■ DOĞAN SEVİMBİKE

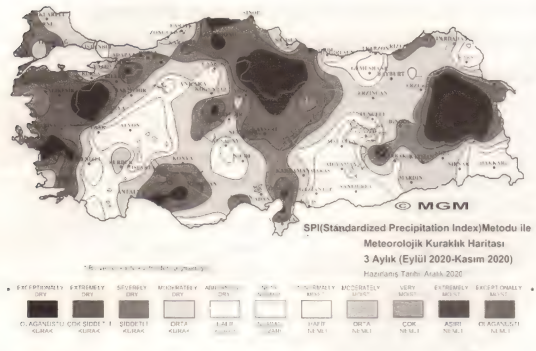

Haritalar, geçmişi ve geleceği bize gösterebilen yol göstericiler desek yanlış olmaz. Her insan, örgüt kurum, devlet, kişisel planlarını, politikalarını eldeki haritalarına göre belirler. Yeni haritalar yapar. **İnsanlık uzaya da çıksa, başka gezegenlerde keşif arayışına girse de, harita ihtiyacı hep olacak.**

Türkiye yoğun kuraklık yaşıyor... Su kaynakları tükeniyor. Nasa'nın geçtiğimiz haftalarda yayınladığı yukardaki harita, 2020 yılının Türkiye'de son 15 yılın su rezervlerinin en düşük olduğu dönem olduğuna işaret ediyor. Eduardo Galeano "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" kitabında şöyle seslenir; "toprağın zenginliği insanın yoksulluğunu doğuruyor". Anadolu büyük ve eşsiz bir arkeopark. Bu arkeopark her yönden erozyona uğruyor. Nasa'nın haritasına bakınca da; toprağın çoraklaşması, kültürün yozlaşmasını getiriyor diyebiliriz.

Haritalar, geçmişi ve geleceği bize gösterebilen yol göstericiler desek yanlış olmaz. Her insan, örgüt kurum, devlet, kişisel planlarını, politikalarını eldeki haritalarına göre belirler. Yeni haritalar yapar. İnsanlık uzaya da çıksa, başka gezegenlerde keşif arayışına girse de, harita ihtiyacı hep olacak. Bu elbette sadece coğrafyaların keşfi için değil, daha başka gerçeklerin de aydınlatılmasına yardımcı olması açısından, karşılaştırmalı bir anlayışı hakim kılar. Mukayeseli bir akıl yolu eleştirel ilerlemenin ön koşuludur. Yeni haritalar yaratmalı.

Haritalar birbiri ile ilişkisi gözükmeyen olguların uzun ya da kısa vadede neden-sonuç ilişkisini görmemizi sağlayabilir. Haritalar ütopyalara giden yolun alt yapısını oluştururlar. Belki de "Ne yapmalı" sorusuna yeni haritalar yaratarak cevap aramaya başlayabiliriz. Geçmişin eleştiri süzgecinden geçmiş haritaları ile geleceğin inşasını gösteren haritalar... Cumhuriyet ütopyası da yıkılmış, işgal edilmiş imparatorluk coğrafyasının haritası üzerinden gelişti. Bunun en somut örnekleri Köy Enstitüleri yerleşimleri ve demiryolları hatlarıdır. Bu haritalar bir ütopyanın nasıl somutlaştığının en güzel örneklerini gösterir.

Kapitalist-emperyalist hegemonya kendi haritalarını devamlı güncel tutuyor.

BİR BAŞKA KİR VAKASI

Sadece sermayenin küreselleştiği bir dönemde neo-liberalizm politikaları, mikro-kültürel olguların ön plana çıkması sermayenin küreselleşmesinin alt yapısını oluşturdu. Akademi-bilim dünyası yıllarca bu haritalara baktılar. Sermaye için sınırlar açıldıkça emeğin sömürüsü, insan sömürüsü arttı. Eşitsizlik ve yoksullaşma arttı, adalet anlayışı sermayenin tekeline kaymaya başladı ve adalet küçük azınlıklar arasında işler hale geldi. Fakat adaletsizliğin, eşitsizliğin, yoksullaşmanın haritaları akademi ve akademi-kültür dünyasında göz ardı edildi, önemsenmedi.

Nasa'nın bu haritası da koyulaş-

mış kararmış bir Türkiye gösteriyor. Su kaynakları tükeniyor. Peki, suyu neden tükeniyor? Türkiye kirleniyor, kirletiliyor, bir başka kir vakasıdır bu. Kirlendikçe tükenen kaynaklarıdır, düşün dünyasıdır. Kapitalist sistem ve sadece sistemin tepesindekiler daha çok zengin olmak için, "hayatta kalmak için" ülkenin taşını toprağını, dağını ormanını satıyor... Ormanların yok olması, dağların yok olması, nehirlerin kuruması, canlı çeşitliliğinin azalması, havanın değişmesi demek; toprak değişirse coğrafya değişir, insan değişir, kültür değişir, iklim değişir demek.

Doğanın yok edilmesi ile kültür arasında bir bağ kurulmalı, buradan bir harita çıkarmamız gerekiyor. Bu kir vakasına karşı bir toprak etiği inşası, devrimci bir tutum olarak önümüzde durmaktadır. Bir başka yazının konusu olarak doğa yazınını ekoloji bilimi ve etikle birleştiren filozof Aldo Leopold'un "Toprak Etiği" hakkındaki çalışmaları aydınlatıcı olabilir. Türkiye'de ise botanik bilgini ve önemli deneme yazarı Hikmet Birand'ı da toprak etiği inşası için konuşmalıyız. Erozyon iklimine karşı iletişim dünyamızda yeni bir iletişim iklimi yaratmak, ne yapmalı sorusunun cevaplarından biridir diye düşünüyorum.

LİBERAL VİRÜSÜN AŞISI

COVİD-19 dünyada başka bir virüsü görünür kıldı, Samir Amin'in deyişiyle bu "liberal virüs", covid salgınıyla birlikte etkisini ve yıkımını gösterdi. Bu yıkım manzarasından bir ütopya çıkarılmalı. Fakat liberal virüs sadece küreselleşme olgusunun yarattığı neo-kapitalizmle gelmiyor, kültür endüstrisiyle birlikte, Aydınlanma karşıtlığında kendini göstermekte. Teknolojinin ve tekniğin egemenliği ile aldatma ve bilinci zincire vurma işlevini yürütüyor. Bu "refah ve rahatlık" havası bireyin bilinçli olarak yargıda bulunmasını, özerk karar vermesini engelliyor. Dolasıyla bireyin oluşmadığı toplumsal olgudan söz etmek de mümkün olmuyor. Doğan Kuban hocanın HBT sayı 249'da "Parçalanma tehlikesi karşısında toplum bilinci" başlıklı yazısında ifade ettiği gibi; "Bilinçsiz afyonlaşmış bir yaşamın saptadığı bir iletişim düzeni içinde yaşıyoruz. Üyeleri eski kasabalardaki bir mahallenin sakinleri gibi. Şimdi evden eve seslenmiyor, ya da bakkalda buluşmuyorlar. İstanbul'la Van, ya da İzmir'le Los Angeles arasında telefonda buluşuyorlar. Bu düşünsel bir ilişki değildir. Birbiriyle koklaşan hayvanlarınki gibi, fakat çağdaş ve elektronik bir koklaşma oluyor."

Doğa ile kültürü bir araya getirmenin yollarını bulmak, doğanın gerçekliğinde kültür endüstrisinin yarattığı teknoloji ve teknikle egemen kıldığı aldatıcı iklime karşı direnç ve hareket alanı yaratır, eylemsellik ve birliktelik dinamikleşebilir. Eylemsel-birliktelik ilişkisi, uzaktan uzağa teknoloji ile mevcut afyonlaşmış iletişime karşı politik duruşun oluşmasında sınıfsal manzarayı daha berrak hale getirecektir. Bunun örneklerini özellikle Gezi-Haziran direnişlerinden sonraki süreçte Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kendiliğinden gelişen, toprağını, deresinin suyunu, dağını, ormanını savunan köylerde kırsallarda çıkan eylemlerde görebiliyoruz.

KÜLTÜR-DÜŞÜN DERGİLERİ

Yaşadığımız çağın iktidar-medyası cephesi cehaleti, entelektüel cılızlığı, gelişmemişliği ve parçalanmışlığı ayakta tutmak için var gücüyle çalışıyor. Gerçek iletişimin önünü kesmek, toplumsal bilinci kısırlaştırmak için kir dilini kullanıyor, doğayı, şehirleri, düşüncemizi, düşün dünyamızı kirleten piyasa ilişkileri ile iktidar tekelinde meşrulaşan bir distopya inşa ediyor. Kapitalizmin "sermayenin sonsuz birikimini güvence altına alma başarısı" Türkiye özelinde de çok farklı değildir.

Yaşadığımız çağın Büyük Salgın'ıyla birlikte hükmünü yitiren liberal dünya düzeni var. Fakat bunu gösterebilmek için de yeni Atlas'lara, haritalara ihtiyacımız var. Kültür-Düşün dergileri de bu atlasların, haritaların vazgeçilmez oluşturucularıdır. Dergiler düşünsel iletişim için derinlikli buluşma kavşakları, bizi zaman kaybına uğratan bilinçsiz ilişkilerden, iletişimlerden, afyonlaşmış bir yaşam dayatmasından kurtaran bağımsız özgür alanlar, araçlardır.

Fakat büyük özverilerle yayınlanan dergiler digital çağın karanlığında kayboluyor. Onlar somut varlıklarıyla dijital sise, kaypak iletişime meydan okuyorlar, fakat okurla buluşmaları birçok engeli aşmalarına bağlı. Bu toplumsal haritalarımıza sahip çıkmazsak geleceğimizi kurarken çıkmaz yollara girmekten, yeterince hesaplamamış işlere girişmekten kurtulamayacağız. Pıtrak gibi büyüyen derneklerin, parti ilçe, il vs. teşkilatlarının, kısacası tüm örgütlü yapıların dergilerimize abone olarak onlardan yararlanması ve yayınlanmasına katkıda bulunması gerekiyor. En büyük eksikliğimiz de galiba iletişimdeki bu düşünsel ve örgütsel bağı kuramamak... Geliştirici bir İletişim İklimi için kültür dergileri, bir harita işlevi görüyor, ne yapmalı sorusuna karşı cevaplarımızı birleştiriyor, yolumuzu aydınlatıyor.

FIRAT CEWERÎ'YLE SÖYLEŞİ

"Musa Anter, ÇIKACAKSAN İSVEÇ'E GİT DEDİ"

■ MÜSLÜM KABADAYI

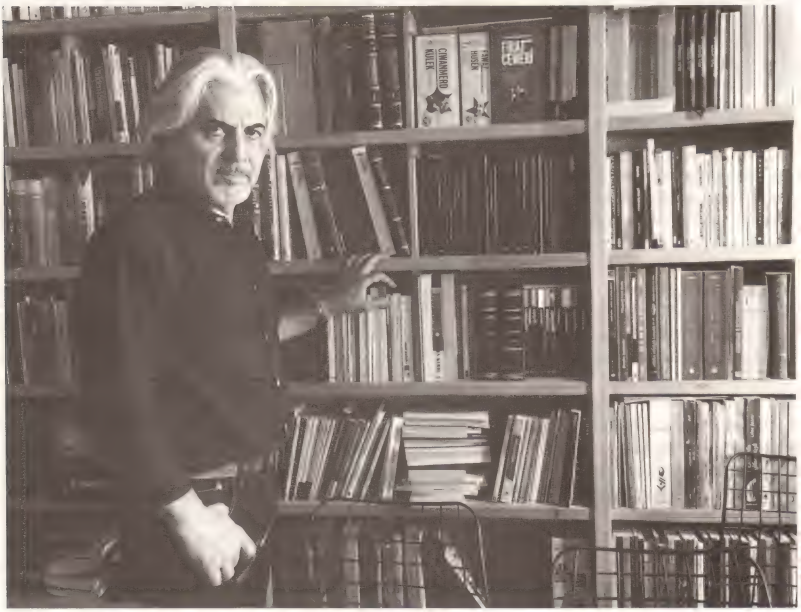

Ben, ülkemde Kürtçe yazabilseydim, zaten ülkemi terk etmezdim. Sadece özgür bir ortamda Kürtçe yazabilmek için ülkeyi terk ettim. Onun için o gün bugündür Kürtçe yazıyorum, kırk yıldır bu yolda devam ediyorum. Son dönemde bazen İsveççe yazdığım makaleler, denemeler oldu. Türkçe yazdığım makale ve denemeler de var.

22 Temmuz 2019'da İsveç'in başkenti Stockholm'de Kürt edebiyatının çağdaş yazarlarından Fırat Ceweri'nin "Yeraltı Kütüphanesi" adını verdiği kitap ve arşiv kokan mekânda, kendisiyle insan ve coğrafya yolculuğuna çıkarak yaptığımız söyleşinin özetlenmiş halidir.

M. Kabadayı-Yeraltı Kütüphanesini nasıl kurdunuz?

F. Ceweri-Yaklaşık 22 yıl önce, Nûdem adıyla bir dergi çıkarıyorduk. Nûdem'le ilgili toplantıları burada yapıyorduk. Söyleşilerimizi, tüm etkinliklerimizi... Burada Nûdem Kafe de açmıştık. Zamanla edindiğim kitapları evde yer kalmayınca buraya taşıdım. Burası, sizin de belirttiğiniz gibi yeraltı kütüphanesi. Ben de "yeraltı kütüphanesi" olarak nitelendiriyorum. Gerçekten de dört kapıdan sonra buraya giriyorsunuz. Bütün arşivim burada. Birçok el yazıları var. Hawar dergisinin bütün sayıları, çıkardığım kitapların ilk baskıları, benim için çok önemli belgeler var. Mektuplar benim için çok önemli, yakında kitaplaşacaklar. 1983'te Qanatê Kurdo'yla mektuplaşmıştık. Kendisi o zaman 75 yaşlarındaydı, ben 23 yaşındaydım. Sosyal medya yoktu o zamanlar, beni yaşıtı olarak biliyordu. Sovyetler Birliği'nde dilbilimci ve yazardı. Sonra Nuredîn Zaza, bu Hawar ekolünden. 1984'ten ölümüne, 1987'ye kadar mektuplaştık. Şu anda ölmüş bulunan önemli Kürt aydın ve sanatçılarıyla mektuplaşmalarımızı kitap halinde basıyoruz. Yaşayan birçok yazarla mektuplaşmalarımız var, onlar duruyor.

Buraya gelip yazıyorum. Ben, bazen çok sessiz ortamda bazen de insanlar arasında yazıyorum. Kafelerde, otellerde, barlarda yazıyorum insanların arasında. Mesela bir kafeye gidiyorum. Bir romanı aynı kafede ve aynı masada yazıyorum. Romanı yazmaya çalışırken, karakterle ilgili sorun yaşadığımda kapıya gözümü dikiyorum. İçeri girenlerden yola çıkarak o karakteri yazıyorum. Bazen sessizliği tercih ettiğimdeyse buraya geliyorum. Burası hem benim sığınağım hem de sırlarımı saklayan bir mekân.

ATEŞLİ KOMÜNİST VE SOL ŞAİRLER

M. Kabadayı-Burada bütün yaşantılarından arıtarak, damıtarak yapıtlarını yazarken ülkeyle bağlantıyı nasıl kuruyorsun?

F. Ceweri-Ben Kürtçe yazıyorum. İsveççe yazmış olsaydım, kırk yıldan sonra ülkeyle bağım kesilirdi. Bazı kültürlerde ve yazarlarda, ülke değiştiği, kültür değiştiği zaman dil de değiştiriyorsun. Benim dönemimde kırk yıl önce gelen bazıları, dil değiştirip İsveççeye geçtiler. Mesela burada çok bilinen Yunanlı Theodor Kallifatides var, Yunancayı bırakıp İsveççe yazmaya başladı, İsveççe devam ediyor ve İsveçli bir yazar. Ama ben, ülkemde Kürtçe yazabilseydim, zaten ülkemi terk etmezdim. Sadece özgür bir ortamda Kürtçe yazabilmek için ülkeyi terk ettim. Onun için o gün bugündür Kürtçe yazıyorum, kırk yıldır bu yolda devam ediyorum. Son dönemde bazen İsveççe yazdığım makaleler, denemeler oldu. Türkçe yazdığım makale ve denemeler de var. Ama edebiyat olunca tümüyle Kürtçe yazıyorum. Başka dillere çevriliyor, o ayrı bir şey. Karakterlerim arasında Kürt, İsveç ve Türk karakterler var. Türkiye ve İsveç arasında gidip gelmekteyim. Karakterler dolayısıyla. Benim hayatım da öyle zaten.

M. Kabadayı-Yurt dışına çıkışınız ve buraya gelişinizi anlatır mısınız bize?

FIRAT
CEWERÎ

Benim yazdığım romanlarda, daha çok yabancılık psikolojisi, dönüş psikolojisi, travmalar var. Ben hapis yatmadım, işkence de görmedim. Ama hapis yatmayan, işkence görmeyen hemen hemen hiç kimse yok arkadaşlarımın arasında. Ben onların hikâyelerini yazarım. Onları dinlerken, sanki ben de yattım. Ben de o işkenceyi gördüm. Çok şey hissediyorum. Birçok kişiden bir karakter çıkarıyorum.

F. Ceweri-Evet, ben 1977'lerde çocuk denecek yaşta, aktif bir şekilde siyasete girdim. Avrupa'daki 1960'lı yılların sol hareketi, Türkiye'de 1970'li yılların sol hareketi, bizde 1975'ten itibaren yaygınlaşmaya başladı. Gruplaşmalar oldu. Ben DDKD içinde yer aldım. Onun gençlik örgütünde çalışıyordum. O zaman propaganda amaçlı köyleri dolaşıyorduk. Şehrin evlerini sloganlara boğuyorduk. Ateşli tartışmalara giriyorduk. Daha çok felsefi tartışmalardı. Diyalektik materyalizm, toplum biçimleri üzerine tartışmalardı. 1980'li yıllara varınca, bazı sol gruplar arasında silahlı mücadele çıkmaya başladı.

Ben 1978'lerde şiir yazıyordum. Ateşli komünist olmanın yanında sol şairlerin şiirlerini okuyordum. Mayakovski o zaman, benim en sevdiğim şairler arasındaydı. Bütün bunları Türkçe okuyorum tabii. Nâzım Hikmet, Federico Garcia Lorca, Pablo Neruda, Ahmed Arif okuyordum. O zaman Kürtçe hiçbir şey yoktu. Kürtçe yoktu derken, bize ulaşan bir şey yoktu. Klasik Kürt edebiyatı çok zengin biliyorsunuz. 1928'de Latin alfabesine geçilince Türk edebiyatı yeni alfabeyle gelişirken, Kürt edebiyatı yasaklandı. Dolayısıyla ne klasik Kürt edebiyatını öğrenme ne de yeni kuşak Kürt edebiyatını geliştirme olanağı oldu. Biz, Kürt edebiyatından habersiz yaşadık aslında. Türkçe okuyordum ama içimden Kürtçe yazmak geldi. Bu bir bakıma başkaldırıydı, bir isyandı. O dönemde biz kendimizi asimile ediyormuşuz gibiydik. Evde, her yerde Kürtçe konuşuyorduk. Ama Türkçe okuyup Türkçe tartışıyorduk. Bir ara kendi aramızda da Türkçe konuşmaya başladık, günlük dil olarak demek istiyorum. O dönemde Türkçem, Kürtçemden daha iyiydi. Ona rağmen Kürtçe yazmayı yeğledim, Kürtçe yazmaya başladım. Kürtçe şiir yazıyordum ama yasak olduğu için anneme veriyordum. Bir yerlerde saklıyordum. Analar o zaman sırdaşımız oluyordu. "Sakla ama sobaya atma!" diyordum.

ÖĞRETMENLİK, TERCÜMANLIK, YAZARLIK

1980'e gelince ülkeyi terk etmeyi düşündüm ama nereye gideceğim? Hiçbir yeri bilmiyorum. Kaçak gitsem, hiçbir yere gidemem. Ama özgür bir ortamda yazmak istiyorum. Musa Anter de o zaman köyüne dönmüştü; Stilîê köyü. Bazen propaganda amaçlı o köye de gidiyorduk, kendimizce ona da propaganda yapıyorduk. Derken yakından tanıştık. Ona şiir yazdığımı söyledim. Onu tanıyorum, bir şiir yazmıştı, idamdan kurtulmuştu. Masa arkadaşı, onunla rakı içenler bile bu adam nasıl cesaret edip Kürtçe şiirler yazıyor demişlerdi. Kürtçe şiir yazma hastalığına düşmüş bir gencin başına nelerin gelebileceğini düşündüğüm için, "Ben yurtdışına çıkacağım" dedim, o da "Çıkacaksan İsveç'e git" dedi. İsveç nerede? İsveç'e nasıl gideceğiz? Musa Anter'in eşi ve üç çocuğu da İsveç'teydi ama kendisi hiç gelmedi buraya. Ben de pasaport çıkardım, Kamışlı'ya geçtim. Kamışlı'dan Şam'a, Şam'dan ilk Almanya'ya, Almanya'dan Norveç, Norveç'ten İsveç'e geldim.

M. Kabadayı-Burada edebi çalışmalardan önce hangi işlerde çalıştınız? Evlilik sürecindeki yolculuğunuz nasıl oldu?

F. Ceweri-Bir ülkeye geldiğinizde dil öğrenmek çok önemli. Asimile olmak için değil de adapte olmak için. Buraya geldiğimde 19-20 yaşlarında olduğumdan kısa sürede dili öğrendim. Öyle olunca da İsveçli kız arkadaşlarım oldu. İsveç kültürünün içine girdim. Noel bayramıdır, yemekleridir, tümüyle buranın kültürünü öğrendim. O arada çocuk pedagojisi okudum. Çocuklarla çalıştım.

M. Kabadayı-Buradaki çocuk eğitimi bizdekinden daha yoğun, öyle değil mi?

F. Ceweri-Evet. Bir ara öğretmen olarak çalıştım. Kürtçe öğrettim. Burada 1980'den beri anadili eğitimi var. Önce kreşle başladı, sonra liseye kadar... Eğer bir okulda o dili konuşan birkaç çocuk varsa, aileleri anadilde eğitim verilmesini istiyorsa, belediye öğret-

men edinir. Öğretmenler ilgili okula giderek onların sınıfında ders verir. İşte ben de böyle öğretmenlik yaptım. Bir ara tercümanlık yaptım. Üç dil arasında, Türkçe-Kürtçe-İsveççe tercümanlık yaptım. Türkiye'den gelen politik ilticacılara mahkemelerde, polis ifadelerinde yardımcı oldum. Bir ara İsveç Devlet Kültür Konseyi'nde çalıştım. Azınlıklar ve yabancı diller biriminde. Genel kütüphaneler için lektörlük (okutman) yaptım ve o işi hâlâ yapmaktayım. Buradaki kütüphanelere her dilden kitap alınır. Ben de okuduğum kitapları tanıtan yazılar yazıyorum kütüphanelere. Onlar kataloglarına o kitabı alırken benim tanıtım yazılarımı kullanırlar. Nerdeyse sekiz yıldır da İsveç Yazarlar Birliği'nin vermiş olduğu bir fon var, oradan aldığım destekle sadece yazarlıkla meşgulüm.

İSVEÇ'TE KÜRT YAZARLAR

M. Kabadayı-Peki, buraya gelen Türkiyeliler, politik göçmenler, uyum konusunda ne gibi zorluklarla karşılaşıyorlar?

F. Ceweri-Sanıyorum İsveç'inki değişik. Diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırırsak... Diyelim ki Almanya'da yaşayan Türkiyeliler, kırk yıl orada yaşamalarına karşın Almancayı tam bilmeden yaşayabiliyorlar. Bir Alman romanını okumuş az sayıda insana rastlarsınız. İsveç'in durumuysa biraz değişik. Daha çok 1980 ve 1990'dan sonra gelmiş olanlar özellikle. İsveç'te bulunan Türk yazarlar, Kürt yazarlara göre çok az. 1980'den önce işgücü nedeniyle gelen Türkler fazlaydı. Onların içinden Özkan Mert'i biliyorsunuz. Gürkan Uçkan vardı, hem şair hem çevirmen. Bir de Cumhuriyet Gazetesi'nin İsveç sorumlusuydu. Burası Kürtler için bir olanak oldu. Daha önce siyasi olanlar sonra ya siyasetten soğudu ya partisi bölündü, siyaseti bırakıp dile ve edebiyata kendini verenler oldu.

M. Kabadayı-Buradaki gençlerin edebiyata ilgisi nasıl? Gerek Türkçe, Kürtçe ve gerekse İsveççe...

F. Ceweri-Birinci kuşak Türkiye'deki dergileri, kitapları, yazarları takip ediyordu. Maalesef ikinci kuşak, Kürtler için de geçerli bu, İsveççe yazıyor. Şu an İsveççe yazan yeni kuşaktan birçok Kürt var. İyi de yazıyorlar.

M. Kabadayı-Bir romancı olarak, Türkiye'deki karakterlerle, tiplerle buradaki karakter ve tipler arasında belirgin ne gibi farklar görüyorsunuz?

F. Ceweri-İnsan her yerde insandır. Sever, acı çeker, âşık olur, aldatılır, aldatır. Zengin olur, fakir olur, hayat kurar, düşer kalkar ama yürür. Onun için edebiyat, Dostoyevski'yi okuduğumuzda, ben hangi dilde okusam Dostoyevski'yi, kendimi görüyorum. Marquez'i okusam, kendimi görüyorum. August Strindberg'i okusam, kendimi görüyorum. Onun için bizim de kurduğumuz karakterler veya benim İsveççeden Kürtçeye çevirdiğim Astrid Lindgren'in Emil karakteri, bizdekilere benziyor.

M. Kabadayı-Burada yoğun göç nedeniyle yabancı düşmanlığı da davranışlara yansıyor yavaş yavaş değil mi?

F. Ceweri-Tabii böyle bir parti var. Büyüdü de. Çünkü Suriye savaşından sonra buraya binlerce, on binlerce göçmen geldi; Suriye'den, Irak'tan, Afganistan'dan, her yerden. Böyle olunca da namus cinayetleri, çocuk yaşta evlilik arttı. İsveç'te 18 yaşını doldurunca evlilik serbest. Mesela burada 18 yaşını dolduran oğlun ya da kızın hakkında polis tarafından arandığında soruyorsun, "Çocuğumun ne suçu var?" diye. Polis, "Söyleyemem. Onun hayatı" diyor.

ÇEKİLEN ACILARI ROMANLAŞTIRMAK

M. Kabadayı-Sosyolojik ve psikolojik değerlendirmelerden hareketle bir şey soracağım. Hani siz resmi kurumlarda, mahkemelerde, diğer yerlerde çevirmenlik yaptınız. Oralardan sizi etkileyen, romanlarınıza yansıyan olay ve karakterler oldu mu?

Beyaz Güvercin diye bir hikâyem de var. 1990'da yazmıştım. Namus cinayeti üzerine. Hatta beni, bazı Kürtler o zaman eleştirdiler. Amacımız Kürtlerin sadece ilgi alanlarını göstermek değil. Namus cinayetleri var mı, yok mu? Var. Ben karşıyım, sen karşısın, hepimiz karşıyız.

Diyelim ki Almanya'da yaşayan Türkiyeliler, kırk yıl orada yaşamalarına karşın Almancayı tam bilmeden yaşayabiliyorlar. Bir Alman romanını okumuş az sayıda insana rastlarsınız. İsveç'in durumuysa biraz değişik.

F. Ceweri-Yok. Benim yazdığım romanlarda, daha çok yabancılık psikolojisi, dönüş psikolojisi, travmalar var. Ben hapis yatmadım, işkence de görmedim. Ama hapis yatmayan, işkence görmeyen hemen hemen hiç kimse yok arkadaşlarımın arasında. Ben onların hikâyelerini yazarım. Onları dinlerken, sanki ben de yattım. Ben de o işkenceyi gördüm. Çok şey hissediyorum. Birçok kişiden bir karakter çıkarıyorum. Birçok kişi dinliyorum ama bir karakter çıkarıyorum onlardan. Dediğim gibi herkesin başına bu gelmiş. Bütün arkadaşlarım, Kürt olsun Türk olsun -daha çok Kürtler... Bazıları diyor ki, "Nedir yahu, sadece üç yıl kaldım içerde." Beni bir hafta bir otele hapsetseler, sen mecburen burada kalacaksın, deseler, zor kalırım. "Üç yıl kaldım içerde, nedir yahu, on gün işkence ettiler bana." diyor.

M. Kabadayı-Küçümsüyor ve basit görüyor ya da önemsizleştiriyor.

F. Ceweri-Burada bir çocuk bir tokat yiyorsa, belki iki ay rehabilitasyona gider. Onun için ben, daha çok bu insanların dramlarını, travmalarını yazıyorum. *"Geç Bir Sonbahar"*, işte dönüş hikâyesi. *"Birini Öldüreceğim"* diye bir romanım var; on beş yıl hapis yatmış bir politikacı, on beş yıl sonra çıktığında her şeyi değişmiş görüyor. Partisi, halkı dağılmış. Kimse kendisiyle ilgilenmiyor. Onlar için yatmış tabii, o şehir için. Onun için büyük yıkım bu. Onun psikolojisini anlatmaya çalıştım. *"Maria Bir Melekti"* diye bir romanım var. Onun karakterleri Müslüman değil, Ermeni. Maria ile Daniel Öztürk başkarakterler. Daniel siyasi değil, diş doktoru. Sadece onun yanına gelenler arasında o dönemin dernek yöneticileri, siyasiler var. 12 Eylül'de tutuklanıyor. Gardiyanlar onu sünnet ettiriyorlar. Onu unutamıyor. Müthiş bir travma tabii. Onu yazdım.

AVRUPALI YAZARLAR AYNI GEMİDE

M. Kabadayı-"Dilê Şikestî"de neler işliyorsunuz, anlatıyorsunuz?

F. Ceweri-Bu bir hikâye kitabı. Beyaz Güvercin diye bir hikâyem de var. 1990'da yazmıştım; namus cinayeti üzerine. Hatta beni, bazı Kürtler o zaman eleştirdiler. Amacımız Kürtlerin sadece ilgi alanlarını göstermek değil. Namus cinayetleri var mı, yok mu? Var. Ben karşıyım, sen karşısın, hepimiz karşıyız. Bir kız başka birini sevdiği için onun hayatına kıyılıyor. Ama kim kıyıyor? Babası, abisi. Ölen ölüyor, öldüren de aslında ölüyor. Ama öldüren kişinin psikolojisi çok önemli, onu çok seven abisi... Sonra İsveç'te tesadüfen Fadime Şahindal diye bir kız öldürüldü; Maraş Kürtlerinden. Babası tarafından, namus cinayeti. Bunun üzerine bu öyküm İsveççeye çevrildi. İsveç Radyosu'nda bir tiyatrocu okudu onu. Film de oldu. İşte değişik hayatlar, öyküler.

M. Kabadayı-Gerek İsveç'te, gerekse Türkiye'de veya başka ülkelerde sizin yapıtlarınızı takip eden okurlardan ne gibi dönüşler aldınız?

F. Ceweri-İlk kitabım 1980'de çıktı. O gün bugündür yazıyorum. Kırk kitap, bunların yarısı çeviridir. Daha çok İsveççeden Kürtçeye çevrilmiş kitaplardır. Yazmaya başladığımda, bunları yayımlamaya başladığımda Türkiye'de yasaktı. Türkiye'de basılmasını bırakın, öyle bir kitap birinin evinde bulunsaydı ceza alırdı. 1990'larda Nûdem diye bir dergi çıkardığımdan bahsetmiştim. Aynı zamanda Nûdem Werger diye bir çeviri dergi yayımladım. Bunlar güncel siyasetten bağımsız dergilerdi. Nûdem Werger'de her dilden Kürtçeye çeviri vardı. Ağırlıklı olarak İsveççeydi.

M. Kabadayı-Buradan "Pen" adına ya da Yazarlar Birliği adına düzenlenen bir geziye katılıyorsunuz galiba.

F. Ceweri-Burada İsveç Yazarlar Birliği'nin organize ettiği ve otuz ülkeden dört yüz yazarın katıldığı bir gemi yolculuğudur. Çok sayıda Türk yazarı da vardı o zaman. Ben geziye İsveç Kültür Konseyi adına katılmıştım. Buradan Özkan Mert gelmişti. Turan Kayaoğlu vardı. Türkiye'den Can Yücel, Vedat Türkali, Arif Damar, Orhan Pamuk, Erhan Bener, Bekir Yıldız, Mario Levi ve şu anda adını hatırlayamadığım birçok kişi vardı. Buradan Kürt yazarları olarak benle Mehmed Uzun katılmıştık. İşte o geziyi kitap halinde yazdım.

M. Kabadayı-Yeraltı Kütüphanesi'nde bizimle duygu, düşünce, anı ve yazarlık serüveninizi paylaştığınız için çok teşekkür ederiz. Hep yeni kitaplarınızla yolunuz açık olsun.

F. Ceweri-Ben teşekkür ederim. İyi ki geldiniz. Tekrar görüşmek dileğiyle...

İLHAN ŞEŞEN'DEN 'HAYATIM HİKÂYE'

Hayatım Hikâye, İhan Şeşen, Pupa Yayınları, 2020, İstanbul

'Hayatım Hikâye' İlhan Şeşen'in ikinci kez alkollü araç kullanmaktan ehliyetini kaptırması ile başlayan otobiyografik öğeleri ağır basan, anılarla bütünleşen bir novella. 'Hayatım Hikâye' akreple yelkovanın birbirini takibi gibi, kimi zaman geçmişte iz bırakan anıları gösterirken bize, kimi yaşantılar yolda karşılaşıp kucaklaşıyor, kimi zaman da yönünü günümüz gerçeğine çeviriyor.

İlhan Şeşen, "Yazsam hayatım roman olur" sözünü doğrularcasına "Hayatım Hikâye" adıyla, novella ölçülerinde, anılarla döşediği otobiyografik bir roman yazmış. Hicivle süslediği, akıcı bir dille yazdığı kitap son derece sürükleyici.

Hayatım Hikâye; İlhan Şeşen'in ağaç kökleri gibi derinlerde kalan duygusal iç yapısını, naifliğini, güçlü mizahi yanını, sabrını, mücadelesini, çalışkanlığını bütün şeffaflığıyla bize aktarıyor. Kitapta: Hayallerin uçucu renkleriyle, umutların kucaklaştığı anlar, yaşamın zorluklarının bizi sarstığı zamanlarla dost oluyor. İlhan Şeşen, her şeye rağmen yaşamak güzel dediren bir anlatımla, hayatı bütün renklerin birbirine karıştığı bir tuval gibi sunuyor bize.

İlhan Şeşen, eğitimini aldığı avukatlık mesleğine de, tutkusu olan müziğe de, severek yaptığı oyunculuğa da, hep aşkla sarılıyor. Hedeflerine varmak için, uzun bir yol kaptanı gibi belirlediği rotada, hiç durmadan sabırla ilerliyor.

İlhan Şeşen evin en küçüğü olması hasebiyle, çok sevilen bir çocuk ihtimamıyla büyütülüyor. 'Manisa Tarzanı'nın kucağından inmediği günler, çocukluk anılarını süslüyor. Farkındalığı ve gözlem gücüyle, duyduğu bir şarkıyı söylerken, sesinin tınısı hoşuna gidiyor ve müziğe olan ilgisini de ilk kendisi keşfediyor. Lise çağlarına geldiğinde, düğünlerde ve çeşitli organizasyonlarda amatör bir solist olarak sahneye çıkıp okul harçlığını çıkartmaya başlıyor. Sonra müzik konusunda bilgisinin eksikliğini görerek nota bilgisini geliştiriyor, gitar çalmayı öğreniyor.

MEŞHUR OLMAZSAM YAŞAYAMAM

Liseyi bitirip İstanbul Hukuk Fakültesi'ni kazandıktan sonra, bir yandan başarılı bir öğrenci olarak eğitimini sürdürürken, bir yandan da müzikle olan bağını devam ettiriyor.

İlhan Şeşen, hukuk fakültesini üç buçuk yılda bitirerek 10 yıl süreyle serbest avukatlık yaptıktan sonra bir bankanın hukuk müşaviri olarak çalışmış. İçindeki müzik ve sahne tutkusu bu süreçte de onu hiç bırakmıyor. Bir gün eşi Arzu Hanım'a, "Ben meşhur olmazsam yaşayamam," diyor.

Jet pilotu olan ve "Ankara'dan Ağbim Geldi" adlı bestesinde esinlendiği ağabeyi, onu yeni bir yaşama uçuracak sözü söylüyor. İlhan Şeşen'in müzik tutkusunu bildiği için çalıştığı bankada tam iyi bir mevkiye geleceği sırada, "Eğer müziğe dönmezsen, seni kardeşlikten reddederim" diyor. Bunun ardından Şeşen, hayatının en zor kararlarından birini vererek, avukatlığı bırakıp yalnızca müzikle uğraşmaya başlıyor. Uzunca bir süre, Levent Kırca tiyatrosunun müziklerini yapıyor, Ferhan Şensoy'la birlikte çalışıyor. Yeğenleriyle Grup Gündoğarken'i kuruyor.

Neredeyse yaşadığı her olaya bir söz yazabilme, bir beste yapabilme yeteneğine sahip olan İlhan Şeşen'in onlarca şarkısı, bugün pek çok sanatçı tarafından da söylenmiyor ve dilden dile dolaşıyor.

Şeşen, ilk solo albümü "Neler Oluyor Bize"yi çıkardıktan sonra albümün patlamasıyla, bir anda tüm Türkiye'nin tanıdığı bir sanatçı oluyor. 40 yılı aşkın süredir, müzik kariyerindeki her basamağı kendi çabasıyla çıkarak yükselen İlhan Şeşen, sanatçı kişiliği, doğallığı ve samimiyetiyle halkın gönlündeki yerini her daim korumayı başarıyor.

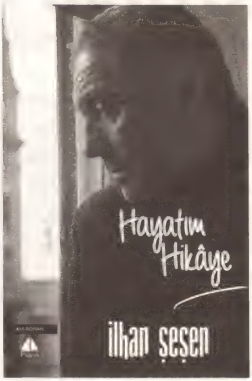

Dildeki becerisi ve şarkı sözlerindeki ustalığını, akıcı ve sürükleyici üslubuyla yazdığı kitapta da gösteriyor. İlhan Şeşen'in içtenliği ve sahiciliği sözcüklerle yüreğimize de ulaşıyor.

"Hayatım Hikâye"de sürücü belgesi, kitabın başından sonuna kadar bir layt motif olarak hep karşımıza çıkıyor. İlhan Şeşen sürücü belgesi ikinci kez elinden alınınca, ona yeniden kavuşabilmek için, farklı meslek ve kültürden gelen, tek ortak noktaları alkol sevgisi olan insanlarla katıldığı kurs ve sınavı, bu süreçte yaşadıklarını, başına gelen olayları mizahi bir dille anlatıyor.

Yazar 'Hayatım Hikaye'de sürücü belgesine yeniden kavuşabilme macerasının yanında, kendisinde iz bırakan pek çok yaşanmışlığı da bize aktarıyor.

■ **NURDANE ÖZDEMİR SAĞKAN**

ROMANLARINI KAHVELERDE TASARLAYAN YAZAR:

Orhan Kemal

■ B. SADIK ALBAYRAK

Kahve, Orhan Kemal'in öyküsünü yazdığı halkla buluşma mekânı olduğu kadar, o halktan hiçbir zaman kopmamasının, ayrışmamasının da güvencelerinden biridir. Orhan Kemal'in mekânı ile halkın mekânı ortaktır. Cibali'nin çamurlu sokaklarından birine bakan bir evde yaşar, dolmuşla ya da yürüyerek Cağaloğlu'na ya da Beyoğlu'na gider.

Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde romanını yazıp bitirdiğinde, ilkin onu, Nadir'in kahvesindeki arkadaşlarına okur. Romandan bölümler okunması sabaha kadar sürmüştür. Romanın bu kahvedekilere okunması anlamlıdır; Orhan Kemal'in anılarından öğrendiğimize göre, Bereketli Topraklar'ı yazma düşüncesi de, bu kahvede doğmuştur. Romanın hazırlık çalışması bu kahvede sürmüş, kahvedeki arkadaşlarının anlattıklarıyla, romanın ayrıntıları zenginleşmiştir. Orhan Kemal'de yazarlık ve yaratıcılığın ana kaynaklarından biri, halkın buluşma yeri olan kahvelerdir. Adana'daki Nadir'in kahvesinin yerini İstanbul'da, Nuruosmaniye'deki İkbal kahvesi alır. Nurer Uğurlu, hayatını yazdığı kitaba "Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi" adını vermekle, onun yaşamındaki ve yaratıcılığındaki temel mekânı, kahveyi görünür kılmıştır.

Kahve, Orhan Kemal'in öyküsünü yazdığı halkla buluşma mekânı olduğu kadar, o halktan hiçbir zaman kopmamasının, ayrışmamasının da güvencelerinden biridir. Orhan Kemal'in mekânı ile halkın mekânı ortaktır. Cibali'nin çamurlu sokaklarından birine bakan bir evde yaşar, dolmuşla ya da yürüyerek Cağaloğlu'na ya da Beyoğlu'na gider.

Orhan Kemal'le birlikte, İstanbul'u, şehrin gecekondu semtlerini, 1960'lardaki değişim sürecini sergileyen "İstanbul'dan Çizgiler" kitabını hazırlayan çizer Ferit Öngören, bu kitabın önsözünde, Orhan Kemal'in topluma bir kahve penceresinden

baktığını yazar: "Bir kurumdan, bir dernekten değil de halkın arasından, sözgelimi bir kahveden bakıyor. Kahvelerde halkların koklaşır gibi, yollarını bulmak için konuşmaları gibi, durmadan anlatılanları yazılı biçime getiriyor sanki." "İstanbul'dan Çizgiler"in de odağında kahveler yer alır; bir mahalleyi anlamak ve anlatmak için yazar ve çizerin soruşturması kahveden kahveye sürer...

IRGATI YAZMAK İÇİN IRGAT GİBİ ÇALIŞMAK

Orhan Kemal'de değişim çok boyutludur. Kişileri toplumsal değişmenin etkisi altında ayakta kalmaya çalışırken, kendileri de değişirler. Orhan Kemal'in çocukluğu ve gençliği bu değişmenin çok hızlı olduğu bir zamanda ve bölgede, Çukurova'da geçmiştir, yazarlığını belirleyen ve yönlendiren de toplumsal değişmenin çelişkileri ve çatışmaları olmuştur. Romanlarında konularını ve kişilerini seçerken bu değişmenin bir anlatıcısı olmaya çalışmıştır.

Bereketli Topraklar Üzerinde romanının ilk fikirlerinin doğuşunu Adana'da sürekli gittiği Nadir'in kahvesindeki şu gözlemlerine bağlar. "Nadir'in ufacık kahvesinde bir demli çay içerken görmüştüm onları.. Orozdibek meydanında.. Sırtında yorganları, kamyonlara, traktörlere, arkası açık arabalara saldıran, onlara toslayan, geri kaçan, tekrar hamle yapan yığın yığın bir kalabalıktı..." (Nurer Uğurlu, Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi, Cem Yayınevi, İstanbul) İtilen kakılan, bir lokma ekmek uğruna bitmez tükenmez zorluklar altında çalıştırılan bu kalabalığın romanını yazmak ister. Bu etkileyici sahneden yola çıkarak, Anadolu'nun içlerinden çalışmak için Çukurova'ya inmiş köylülerin, pamuk tarlalarında, toprak ağalarının çiftliklerinde, pamuğu işleyen büyük fabrikalarda süren zor yaşamlarını sergileyen bir roman olacaktır bu.

Romanının konusunu kafasında geliştirirken, bir arkadaşı onu dalgınlığından uyandırır. Bereketli Topraklar Üzerinde'nin ilk tasarımını Selahattin Usta'ya, romanını yazacağı emekçi kalabalığı seyrederek anlatmıştır. Çukurova'nın harika baharını, bu baharı izleyen sarı sıcakları ve bu sıcaklarda pamuk toplayanları, fabrikalarda bu pamuğu işleyenleri yazacaktır. Ancak yazdıklarının bütünüyle gerçek olmasını ister. En büyük tekstil fabrikalarından birinde kâtiplik yapmıştır. Fabrikada yaşananları bilir. Çocukluğunda babasının işlettiği bir çiftlikte olan bitenleri de hatırlamaktadır. Ama tarlalarda neler yaşanır, harmanlarda nasıl çalışılır, bu konularda bilgisini yeterli bulmaz. "Onların dramını.. Onlar gibi yaşayarak, onlar gibi, yakan güneşin altında söylenen bir türkü gibi" (s.97) yazmak ister. Bunun için tarlalara gitmek gerekir. "Gidip bir ırgat gibi Kalekapısı'nda dikilmeli ha?.. Irgatbaşı'ndan iş istemeli.. Sonra bir ağanın tarlasında kazmaya, pamuğa başlamalı ki yazacağın sahici olsun.." (s.98)

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE'NİN KAYNAKLARI

Orhan Kemal, Nadir'in kahvesinde, emekçi arkadaşı Selahattin Usta'ya romanın planını anlatmaktadır: "İşçiyi fabrikadan, ameleyi inşaattan, ırgatı tarladan vermeli..." Selahattin Usta da bu heyecanlı roman tasarısına katkısını yapar: "İsmail usta'dan fabrikayı dinlemeli.. Yunus usta'dan ameleleri.. Ali Şahin'den ırgatları, ağaların traktör hikâyelerini.. Ben, pamuğun ipliğini.. Dayı Remzi çiftlikleri anlatmalı ki..." (s.98) Romanın kahramanları ve bilgi kaynakları, Orhan Kemal'in arkadaşları, Nadir'in kahvesinin müdavimleridir. Bu plan uygulanır. Herkes yaşadıklarını, gerçeğin bir bölümünü anlatır. Yazar notlar alır, gerçeği yaşamak, kendi üstünde deneyimlemek için girişimde bulunur. Nadir'in kahvesindeki yoğunlaşmış gözlemden doğan tasarım, edebiyatımızın en önemli romanlarından birinin yazılmasına başlangıç olur.

Anlattıklarıyla romanın yaratılmasına katkıda bulunan ve kitabın kişilerinden bazılarına modellik edenler, Selahattin, İsmail, Yunus ustalar, Ali Şahin, Kahveci Nadir, Bereketli Topraklar'ın Kürt Zeynel'i Dayı Remzi sabaha kadar Orhan Kemal'in yazdığı kendi romanlarını dinlerler.

Gerçekten daha gerçek, sahiden daha sahi bir roman doğmuştur.

BEKÇİ MURTAZA'YA ROMANINI OKUMAK

Orhan Kemal'in yazarlığında gerçeğe bağlılık temel özelliktir. Birçok romanının modeli yaşayan kişilerdir. Bekçi Murtaza diye biri vardır, hatta Nurer Uğurlu'nun Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi kitabından öğrendiğimize göre, Adanalı gençler, yaşamının son döneminde Akbank şubesinde gece bekçiliği yapan Murtaza'ya kendi romanını okuma girişiminde bulunurlar. "Sıcak Adana akşamları toplandığımız Akbank'ın mermer merdivenlerinde Murtaza'yı Murtaza'ya okumağa başladık. Okudukça Murtaza'nın yüzü değişiyor, gözleri yuvalarından dışarı fırlıyor, kalın siyah kaşları bir inip bir kalkıyordu.. Murtaza romanını soluk almadan dinliyordu.. Bizler bir pot kırmamak,

aramızdaki barışı bozmamak için dudaklarımızı ısırıyor, gülmemek için kendimizi sıkıyorduk." (s.207) Sonunda Murtaza dayanamaz patlar: "A be bu addam, beni nereden tanır?.. Bilir mi benim gibi bir adam yaşar Adana'da, hemi de bu sıcakta?.. (...) Bu addam, benden başka adam bulamamış mı yazacak?.. Neden yazar beni kitaplara?.. Ya okursa amirlerim bu kitabı?.. Sevmem bu yolda laubalilik!.." (s.208) Orhan Kemal'in Murtaza'sı ile hayatın Murtaza'sı buluşur, tartışmaya başlar, bütünleşirler.

Elbette, Orhan Kemal romanlarını gerçekten çıkarmıştır ama gerçeğin bir kopyası olarak yazmamıştır. Gerçeğe ekleyerek ve eksilterek, bazı öğeleri silikleştirip bazılarını belirginleştirerek, edebi estetiğe göre romanlara taşımıştır. Asıl ilişkileri, görünenin altında yatan çıkarları açığa çıkarmıştır. Kişiliklerin içyüzünü, dışa taşan öfke ve küfrün kaynağındaki ezilme ve horlanmayı görünür yapmıştır. Orhan Kemal'in insan anlayışının merkezinde insanın iyiliğine ve gelişmeye açık oluşuna inanç vardır. Bütün kişileri koşulların değişmesiyle değişebilme potansiyeli taşırlar. Koşulların insanı değiştirmesi iyiye de kötüye de olabilir. Savaş yıllarında öksüz, sevgisiz büyüyen Kanlı Topraklar'ın Topal Nuri'si, kendi çıkarından başka bir şeyi düşünmeyen bir burjuva prototipi olduysa, bunun nedenleri çocukluk yıllarını belirleyen koşullarda gizlidir ve Orhan Kemal bunu inandırıcı biçimde bize gösterir.

OLUMLU TİPTE KENDİNİ ANLATAN YAZAR

Eskici Dükkânı'nın Topal Eskici'si de yaşayan bir kişidir. Orhan Kemal, Eskici Dükkânı romanında, Türkiye'nin elli yıllık tarihsel ve toplumsal değişim sürecini ustalıkla anlatmıştır. Ayağını Trablusgarp savaşında kaybeden Topal Eskici'nin romanında tarihsel olayları, Osmanlı'nın çöküşü, Tehcir ve Mübadeleyi, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde kapitalist mülkiyet ilişkilerinin kıskacına aldığı insan yaşamlarını görürüz. Ülkesi için savaşırken bacağını kaybeden Topal Eskici'nin geçim koşulları sürekli zorlaşırken, savaştan kaçanların, koşulları istismar ederek başkalarının mallarına konanların durumu sürekli iyileşmektedir. Orhan Kemal'in dış görünüşüyle sert ve öfkeli Topal Eskici'nin içindeki sevgiyi de görmemizi sağlayan romancılığı eşsizdir.

Murtaza, Topal Eskici, İflahsızın Yusuf, bütün roman kişileri Orhan Kemal'in insan sevgisiyle dünyaya bakan kişiliğinden çok şey almışlardır. Orhan Kemal olumlu roman kişisiyle kendini özdeşleştirir. İkbal kahvesi kitabının bir yerinde, Gurbet Kuşları'nın Mehmet'ini yorumlarken bunu şöyle açıklar: "İflahsızın Yusuf'un oğlu Mehmet romanın olumlu kişisidir.. Olumlu kişi vardır.. Ve her romanda olumlu kişi bulunur.. Bu doğrudan doğruya romancının kendisidir.. Yani dünya görüşüdür.. Aynı zamanda dünya görüşü içinde kendi yurdunun geleceğidir.. Olumlu kişi, romancının kendisi, yurdu ve dünyası hakkındaki görüşüdür.. Yurdunun ve genellikle insanlık üzerindeki düşüncesidir.. Bu, benim soyum.. İnsan soyu.. Yüz yıl önce, bin yıl sonra gelmiş olabilir.. Ben insana inanıyorum.. Onun gücüne onun emeğine saygı duyuyorum. Romancı olarak benim olumlu kişim bu.. Ben, olumlu bir kişi, buna inanan bir tip yaratırsam bu, benden ayrı birisi değildir.. Yani 'Yorganlılar'a (Gurbet Kuşları) olumlu kişi olarak giren, romanı götüren Yusuf'un oğlu Mehmet 'benim'dir..." (s. 66-67)

İnsana inanan ve insanları seven Orhan Kemal, romanlarında namuslu, çalışkan, akıllı emekçileri olumlu tip olarak geliştirdi. Yaşama bir felsefeyle, diyalektikle bakan yazar, insana umudunu ve toplum düzensizliğini ortadan kaldırarak hakbilir ilişkilere dayalı bir toplum yaratacağına inancını hiç yitirmedi. Orhan Kemal'in her cümlesinde bu iyimser insan anlayışını okuruz.

Bugün insana Orhan Kemal gibi bakan yazarlara çok ihtiyacımız var. İnsanlık toplumsal, iktisadi büyük bir bunalım ve savaş içindeyken, bunu aşmak için gerekli felsefi, estetik, bilimsel ve politik bilincin temelinde bu iyimser bakış açısı vardır. Orhan Kemal ve onun Bursa Hapishanesi'ndeki öğretmeni Nâzım Hikmet, her zaman "umut insanda" demişler ve eserlerinde bunun tarihsel ve toplumsal kaynaklarını bize göstermişlerdir.

TÜRK SİNEMASINDA YOL AYRIMI
Haydar Ali Albayrak
Doğu Kitabevi

Haydar Ali Albayrak, Türk sinemasındaki değişimi geniş ve derinlikli bir bakış açısıyla inceledi ve eleştirdi.
60'ların salon güldürülerinde, kırda, şehirde kadın emeğinin betimlendiği filmlerde kadına yaklaşımı sorguladı. Atıf Yılmaz'ın feminist, Başar Sabuncu'nun fetişist art planlı filmlerinde kadına yaklaşım arasındaki ayrımları açığa çıkardı. Ertem Eğilmez'in ekip komedisinden 90'larda, bireyin tek başına var olma mücadelesi üzerinden üretilmiş yeni komedi tarzına, izlerini Recep İvedik'lerde seyrettiğimiz kabalaşmaya nasıl gelindi? Haydar Ali Albayrak, Kemal Sunal'ın komedi filmlerini de inceledi, İlyas Salman'ın aktör olarak toplumsal anlamını ortaya koydu. Şener Şen'in Yavuz Turgul filmlerindeki rollerini sorguladı. Türk Sinemasında Yol Ayrımı'nda yazar, sıkıntı eksenli, boğulma hissi uyandıran düşük bütçeli sanat filmlerini de değerlendirdi.

"Türk Sinemasında Yol Ayrımı adlı çalışmamda elimden geldiği ölçüde; akıntıya, yola, çekilen küreklere, izlenen seyre ve karşı seyre, izleyicinin eylemine değinmeye çalıştım."

SANA YALAN SÖYLEMİŞLER

Roman

Tüm seçkin kitapçılar ve internet satış sitelerinde

Mustafa Suphi

3990041037623

ÖZGÜR

ÖZGÜR YAYINLARI
Ankara Cad. 11/B102 Cağaloğlu - İstanbul / Tel: (0212) 528 13 30 - 526 25 13
www.ozguryayinlari.com / info@ozguryayinlari.com

www.mustafasuphi.com
mustafa_suphi@hotmail.com